

VANKIEN KOKEMUKSIA OULUN VAPAUTTAMISYKSIKÖSTÄ

Elisa Heino

Krista Hemmilä

Opinnäytetyö, kevät 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Diak Pohjoinen, Oulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Diakoninen sosiaalityö

Sosionomi (AMK) + diakoni

TIIVISTELMÄ

Heino, Elisa & Hemmilä, Krista. Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä. Kevät 2017, 86 s., 6 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonisen sosiaalityön suuntautumisvaihtoehto, sosionomi (AMK) + diakonin virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kuvata vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä ja tutkia kokemusten kautta yksikön toimintaa. Tutkimuksen tavoitteena oli antaa vangeille mahdollisuus tulla kuulluksi ja tuottaa Oulun vapauttamisyksikölle sekä koko Rikosseuraamuslaitokselle tietoa yksikön toimivuudesta ja mahdollisista kehityskohteista.

Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto koostui Oulun vapauttamisyksikön keräämistä palautekyselyistä sekä tutkijoiden toteuttamista vankien teemahaastatteluista. Palautekyselyt kerättiin 42 vastaajalta ja haastateltavia tutkimukseen saatiin kolme. Aineiston analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Oulun vapauttamisyksikkö oli tutkimuksen yhteistyökumppani.

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että Oulun vapauttamisyksikköön on sijoitettu paljon tukea ja ohjausta kaipaavia vankeja. Vangit kokivat vapauttamisyksikköön pääsyn sekä vapautumisen valmistelun erityisen tärkeiksi ja siviilielämän valmiuksia lisääviksi asioiksi. Erityisesti tuloksista nousi esiin vankien palveluohjauksellinen tarve, johon olisi hyvä kiinnittää enemmän huomiota resursseja kohdenettaessa. Olisi suositeltavaa, että tavanomaisen vartijaroolin lisäksi vapauttamisyksikön henkilökunta pyrkisi työssään tuomaan esiin myös asiakaspalvelullista osaamistaan. Näin voitaisiin häivyttää henkilökunnan valta-asemaa, jolloin henkilökunnalla olisi parempi mahdollisuus tuntea vankinsa sekä havaita kunkin yksilöllisiä tuen tarpeita. Lisäksi tuloksissa ilmeni, että työtoiminta Oulun vapauttamisyksikössä on puutteellista ja kaipaisi kehitystä.

Jatkotutkimuksessa olisi viisasta tutkia vapauttamisyksikön kautta vapautuneiden henkilöiden elämää, jotta voidaan todella selvittää vapauttamisyksikkötoiminnan vaikuttavuutta pidemmällä aikavälillä.

Asiasanat: vapauttamisyksikkö, vapautumisen valmistelu, vangit, kuntoutus

ABSTRACT

Heino, Elisa and Hemmilä, Krista. Prisoners' experiences of Oulu release unit. Spring 2017. 86 p., 6 appendices. Language Finnish. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Option in Diaconal Social Work. Degree: Bachelor of Social Services.

The purpose of this thesis was to describe prisoners' experiences of Oulu (Finland) release unit and to find out how the unit works from the perspective of an inmate. The aim was to give prisoners a chance to be heard and to provide information to Oulu release unit and to the whole Criminal Sanctions Agency regarding the unit's functionality and potential subjects of development.

The study was qualitative and the research data consisted of a feedback enquiry carried out by Oulu release unit and theme interviews conducted by the researchers with three inmates. The feedback enquiries were gathered from 42 participants. The research data was analyzed using inductive content analysis. The study was conducted in affiliation with Oulu release unit.

The results of the study show that Oulu release unit receives inmates who need a lot of support and guidance. Living in the release unit and the preparation of release have been of great importance to inmates' ability to cope with the transition to civil life. Specifically, the study showed that inmates had a strong need for service counselling which should be considered when resources are distributed. In addition to the conventional role of a prison guard, it would be advisable for the release unit staff to focus on the client service aspect of the job. Bringing workers and inmates closer together and fading the hierarchical gap would enable the workforce to evaluate each individual's needs. Furthermore, based on the research data, it has become apparent that the working activity at Oulu release unit could use some optimization and additional development.

For potential follow-up studies, it would be wise to gain insight on inmates who have been released through the release unit in order for researchers to assess its overall effectiveness in a sustainable time frame.

Keywords: release unit, preparation of release, inmates, rehabilitation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 RIKOLLISUUS JA SEURAAMUKSET	8
2.1 Rikollisuus ja sen monet kasvot	8
2.2 Rikosseuraamuslaitos ja seuraamukset	12
2.3 Vapauttamisyksikkötoiminta	18
3 KUNTOUTUS, HOITO JA SOSIAALINEN TUKI YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN TAUSTALLA	21
3.1 Kuntoutuksella kohti parempia valmiuksia	21
3.2 Työhön kuntoutus ja koulutus	23
3.3 Päihde-, mielenterveys- ja terveydenhoito	24
3.4 Asunnon ja toimeentulon merkityksestä	27
3.5 Sosiaalinen tukiverkosto	28
3.6 Hengellinen kriminaalityö	30
4 TUTKIMUKSEN TAUSTAT JA TARKOITUS	32
4.1 Aiemmat tutkimukset	32
4.2 Tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymys	34
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	35
5.1 Tutkimusmenetelmät	36
5.2 Aineistonkeruumenetelmät	37
5.3 Aineiston analyysi	41
6 TULOKSET	43
6.1 Taustatiedot	43
6.2 Käsitejärjestelmä ja yleiskokemus	45
6.3 Elämä vapauttamisyksikössä	46
6.4 Sosiaalinen tukiverkosto	50

6.5 Vankiterveydenhuolto	55
7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	58
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	62
9 POHDINTA	64
LÄHTEET	69
Liite 1: Teemahaastattelurunko	74
Liite 2: Oulun vapauttamisyksikön palautekysely vapautuville vangeille	76
Liite 3: Kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä -palautekysely	78
Liite 4: Yhteistyön toteutuminen työntekijäryhmittäin - palautekysely	81
Liite 5: Tutkimuslupa	84
Liite 6: Kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta	86

1 JOHDANTO

Suljetusta vankilasta vapautuessaan vanki voi kohdata yllättäviä ongelmia esimerkiksi asunnon hankintaan, työpaikan saamiseen sekä aivan arkisiin asioihin liittyen. Jos vankeudesta siirrytään vapauteen ilman erinäistä tukea ja valmistelua, on paljon todennäköisempää, että vapautunut vanki kokee kykenemättömyyttä selvitä kohtaamistaan ongelmistaan yksin ja ajautuu tämän seurauksena uusintarikollisuuteen. Tästä voi puolestaan pahimmassa tapauksessa syntyä jatkuva vankilakierre. Rikosseuraamuslaitos pyrkii toiminnallaan lisäämään vankien valmiuksia ja siviilielämän edellytyksiä heikentääkseen uusintarikollisuuden riskiä.

Rikosseuraamusala on ollut muutoksessa organisaatiouudistuksen sekä vankeuslakiin tehtyjen uudistusten jälkeen. Rikosseuraamuslaitos pyrkii toiminnassaan entistä avoimempaan rangaistusten täytäntöönpanoon sekä asteittaisen ja hallitun vapauttamisen lisäämiseen. Tämä tarkoittaa avovankiloiden sekä avoimempien seuraamusten enenevää käyttöä. Uudistuksilla halutaan vaikuttaa uusintarikollisuusriskin vähentämiseen sekä rikosurien katkaisemiseen. Vankeusaika pyritään järjestämään mahdollisimman hyödyllisesti, valmiuksia rikoksettoomaan elämäntapaan lisäävästi ja yhteiskuntaan integroitumista edistävästi. Näiden pyrkimysten pohjalta on myös luotu Suomen kaksi vapauttamisyksikköä Ouluun ja Kuopioon.

Opinnäytetyön idea saatiin Oulun vankilan erityisohjaajalta. Aiheesta keskusteltiin Oulun vapauttamisyksikön esimiehen kanssa, joka toi esiin valmiiksi kerättyjen palautekyselyjen analysoinnin tarpeen. Innostusta aiheen tutkimiseen lisäsi entisestään se, että vapauttamisyksikkötoiminnasta saatava tieto on todella vähäistä. Näin ollen myös toiminnan tutkiminen on ollut niukkaa. Kuopion vapauttamisyksikön kehittämiseksi on tehty laadullinen opinnäytetyö, ja Oulun vapauttamisyksikköön liittyen on tehty tuotepohjainen opinnäytetyö. Molempien opinnäytetöiden tietoperustana toimivat Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön antamat haastattelut sekä vangeista kirjatut tiedot. Aiemmin tuotettujen opinnäytetöiden

pohjalta tämä opinnäytetyö rajattiin koskemaan toiminnan kohderyhmää: vapauttamisyksikössä asuvia vankeja. Opinnäytetyössä haluttiin selvittää vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä, sen toimivuudesta sekä merkityksestä arkeen ja vapautumiseen.

Tutkimuksen aineisto koostui Oulun vapauttamisyksikön keräämistä palautekyselyistä sekä tutkijoiden toteuttamista teemahaastatteluista. Aineistosta etsittiin vankien kokemuksiin vaikuttavia tekijöitä ja niitä tuotiin esiin hierarkkisen käsitemallin avulla. Esille nousivat niin hyvät kuin huonot puolet sekä kehittämiskohteet. Vankien kokemusten kautta tuotiin esiin, miten Oulun vapauttamisyksikkö on onnistunut toteuttamaan tarkoitustaan, Rikosseuraamuslaitoksen strategiaa sekä normaalisuusperiaatetta. Tutkimus tarjoaa Oulun vapauttamisyksikölle tietoa sen toimivuudesta ja puutteista, minkä avulla kyseinen yksikkö voi kehittää toimintaansa. Lisäksi tutkimus tuo uuden näkökulman vapauttamisyksikötoiminnan tutkimuksiin ja laajentaa vapauttamisyksikkötoiminnan kokonaiskuva.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä kuvataan rikollisuutta sekä rikolliseen käyttäytymisalttiuteen esitettyjä teorioita. Lisäksi teoreettisessa viitekehyksessä kartoitetaan Rikosseuraamuslaitoksen sekä vapauttamisyksiköiden taustoja ja toimintaa, minkä jälkeen kuvataan vankien arkeen vahvasti liittyviä kuntouttavia toimintoja. Teoreettisella viitekehysellä on tarkoitus luoda kuvaa rikollisuudesta, sen mahdollisista taustatekijöistä sekä niistä kuntouttavista toiminnoista, joista vankien arki yleensä koostuu. Tutkimuksen tulokset nivoutuvat teoreettiseen viitekehykseen.

2 RIKOLLISUUS JA SEURAAMUKSET

Luvussa luodaan kuvaa rikollisuudesta sekä rikollisen käyttäytymisalttiuden erilaisista teorioista. Tämän jälkeen esitellään Rikosseuraamuslaitos organisaatiosta perustehtävään, tavoitteisiin ja arvoihin sekä ohjaavaan lainsäädäntöön. Lisäksi luvussa tarkastellaan erilaisia vankila- sekä vankeuslukuja ja lopuksi esitellään vapauttamisyksikkötoimintaa.

2.1 Rikollisuus ja sen monet kasvot

Rikollisten ja rikosten yhteinen tekijä on rikoslaki. Legaalisessa määritelmässä rikos on tarkoituksellinen teko, joka rikos- tai muussa lainsäädännössä määritellään rangaistavaksi ja johon valtiolla on rankaisuoikeus. Tarkoituksellisuus eli intentionaalisuus ei välttämättä kuitenkaan tarkoita, että rikosentekijä tietäisi kaikki tekonsa seuraukset. Rikos voi olla joko tahallinen tai tuottamuksellinen. Rikos edellyttää kuitenkin jonkinasteista intentionaalisuutta, jolloin esimerkiksi sattumanvarainen onnettomuus ei sinänsä ole rikos. Asiaa voidaan tarkastella myös paradoksaalisesta määritelmästä, jolloin rikoslaki itsessään muodostaa rikokset. Rikoslaki käytännössä määrittää rikolliseksi katsottavat teot, joten rikoslain puuttuessa ei ole myöskään virallisia rikoksia. (Lappi-Seppälä 2006, 2; Laine 2007, 31.)

Sekä paradoksaalinen että legaalinen määritelmä rikokselle ja rikollisuudelle ovat liitettyinä rikoslakiin ja sen määrittelemiin rikoksiin. Rikoslaki on puolestaan muodostunut ihmisten yleisesti hyväksymistä normeista. Normit ovat muotoutuneet yhteisön osoittamasta hyväksynnästä tai paheksunnasta jotakin tekoa kohtaan. Yhteisö ja yhteiskunta ovat näin ollen muodostaneet normit ja sitä myöten yhteisen lainsäädännön. (Laine 2007, 17–18.) Lainsäädäntö on kuitenkin osittain puutteellinen, mikä mahdollistaa moraalisesti tuomittavia, harmaan alueen tekoja, jotka eivät sinänsä ole rikoksia vaan normista poikkeavaa käyttäytymistä. On huomattava, että poikkeava käyttäytyminen riippuu aina paikasta ja ajasta,

jossa elämme, minkä vuoksi rikollisen teon määrittely onkin aina muuttuvaa. (Laitinen & Aromaa 2005, 18; Laine 2007, 35.)

Yleisesti voimme siis ajatella maailmassa olevan rikoksia ja poikkeavuuksia. Rikoksia ovat esimerkiksi ne rangaistavat teot, joiden tuomittavuudesta väestöllä on yksimielisyys, kuten esimerkiksi talousrikos, henkilöön kohdistuva ryöstö tai väkivalta. Puolestaan parisuhteessa pettäminen tai homoseksuaalinen suuntautuminen voitaisiin nähdä poikkeavuutena eli normista poikkeavana käyttäytymisenä, joka aiheuttaa vain moraalista tuomittavuutta. Poikkeavuuden nimiin ei kaikkia laissa määrittelemättömiä tekoja voida silti laittaa, eikä poikkeavuus ole aina huono asia. (Kivivuori 2008, 23–24; Laitinen & Aromaa 2005, 18.)

Kriminologi Marcus Felsonin ehdotus rikoksen yleisestä määritelmästä on tähän mennessä käytännöllisin: ”Teko on rikos, jos se on yksilöitävissä oleva teko, jonka tuntuva määrä hallituksia on kieltänyt ja jonka rikkojiin on tosiasiallisesti kohdistettu rangaistuksia” (Felson 2006, Kivivuoren 2013, 26 mukaan). Näin ollen rikolliseksi luokitellaan henkilö, joka on rikoksesta lain mukaan tuomittu. (Laitinen & Aromaa 2005, 12.)

Rikollisen käyttäytymisalttiuden syiksi on esitetty useita kriminologisia teorioita biologisesta, psykologisesta sekä sosiologisesta näkökulmasta (Laitinen & Aromaa 2005, 35, 42, 55). Yksi teoria ei itsessään riitä vastaamaan rikollisen käyttäytymisen ja alttiuden kysymyksiin, ja usein eri teoriat täydentävätkin toisiaan. Seuraavilla perinteisillä sosiologisilla kriminologian teorioilla avataan kuitenkin tätä tutkimusta kiinnostavia näkökulmia, joilla voidaan ymmärtää, mitä vankien rikoskäyttämisen taustalla saattaa olla.

Valikoitumisnäkökulma paneutuu ihmisen yksilöllisiin tekijöihin, kuten ihmisessä olevaan temperamenttiin, elämänkokemuksiin sekä perinnöllisiin alttiuksiin. Rikosuran sosiaalisen luonteen oleellisena osana on vuorovaikutus, mikä pitkälti määrittää rikosuran jatkuvuuden. Kasvuympäristöllä ja lähipiirillä on vahva vaikutus lapsen kasvuun ja rikollisuuteen ryhtymiseen. Esimerkiksi piittaamaton tai väkivaltainen perhe voi edesauttaa rikolliseksi valikoitumista. (Kivivuori 2013, 95, 102–104.)

Oppimisteorian mukaan rikollinen käyttäytyminen opitaan sosiaalisissa tilanteissa ja ryhmissä, joissa käyttäytyminen saa tukea ja joissa sitä myös tuotetaan. Yksilö sisäistää oppimiskohteiltaan rikoksen teon tekniikat sekä rikollisuudelle soveltuvat määritelmät eli motiivit, asenteet, vaikuttimet ja perustelutavat. (Kivivuori 2013, 223–224, 226; Laitinen & Aromaa 2005, 55–56.) Yksilö on saattanut ajautua rikolliseen ryhmään esimerkiksi uhriksi joutumisen tai pakottamisen myötä. Nuorilla henkilöillä rikollisen käyttäytymisen oppiminen saattaa kuitenkin olla houkute, jonka johdattamana rikollisuuteen lähdetään vapaaehtoisesti. (Kivivuori 2013, 353).

Sosiaalisen paineteorian (anomiateoria) mukaan nopeasti muuttuva yhteiskunta luo ihmisille tarvetta mukautua yhteiskunnan perusarvoihin ja kehitykseen. Kaikkien kohdalla päämäärän saavuttamiseen ei ole keinoja, mikä jättää jäljelle köyhyyttä ja eriarvoisuutta. Nämä aiheuttavat ihmisessä turhautumista ja turhautuminen puolestaan rikollisuutta. Lisäksi kielteiset elämäntilanteet ja stressi näkyvät rikosalttiutena ja rikoksina. Persoonallisuuspiirteet vaikuttavat kuitenkin siihen, purkautuvatko ihmisen painetekijät rikollisuutena vai ei. (Lappi-Seppälä 2006, 22–24; Kivivuori 2013, 186.)

Kontrolliteorioihin (sidosteoria) katsotaan kuuluvaksi kaksi päämuotoa: sosiaalisen kontrollin teoria sekä itsekontrollin teoria. Sosiaalista kontrollia tapahtuu virallisten tahojen, kuten koulun kautta sekä epävirallisten tahojen kuten esimerkiksi tekoa paheksuvien ystävien kautta. (Kivivuori 2013, 187, 189–190). Kontrolliteorioiden lähtökohtana on ajatus siitä, että jokaisella yksilöllä on halu tehdä rikoksia, mutta ulkoiset ja sisäiset pidäkkeet estävät lain rikkomisen. Ulkoisia pidäkkeitä ovat hyvät sosiaaliset siteet kuten yhteisö, työ, perhe ja parisuhde. (Lappi-Seppälä 2006, 24–25; Laitinen & Aromaa 2005, 64–65.) Yksilön rikoskäyttäytyminen mahdollistuu näistä sosiaalisista kontrollia tuovista siteistä irtautuessa. Heikon itsekontrollin omaava rikosaltis myös hakeutuu tilanteisiin, joissa vallitsee heikko sosiaalinen kontrolli. (Kivivuori 2013, 221.)

Leimaamisteorian mukaan rikosalttius voi kasvaa sosiaalisen kontrollin aiheuttaman poikkeavuuden leiman myötä. Esimerkiksi lähipiiri voi saada tiedon yksilön

tekemästä rikoksesta ja alkaa pitää häntä poikkeavana. Myös tietyt vähemmistöryhmät ovat usein leimauksen kohteena. Ympäristön sosiaaliset reaktiot lisäävät rikollisriskin jatkuvuutta ja vaikeuttaa sosiaalista kontrollia ylläpitävien siteiden, kuten parisuhteen solmimista. Rikosseiman myötä yksilöstä voi tulla itsensä toteuttava ennustus, jolloin ihminen ei välttämättä näe syytä käyttäytyä rikosleimasta poikkeavasti. (Laitinen & Aromaa 2005, 66–67; Kivivuori 2013, 309.)

Rutiinotoimintojen teorian mukaan rikollisuus muodostuu tavallisista ja laillisista arkirutiineista, jotka heittävät ihmisen eteen oivia tilaisuuksia tehdä rikos. Rutiinotoimintojen teoria ei pohdi rikosalttiutta ihmisessä tai yksilöiden motiiveja rikoksiin vaan pikemminkin rikollisen teon ehtoja. Perusidea on se, että rikos tapahtuu motivoituneen rikosentekijän kohdatessa uhrinsa valvomattomassa ympäristössä. Rikostapahtumat eivät ole satunnaisia vaan elävät rutiineissa ja sykleissä. (Kivivuori 2013, 350.)

Kristillisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisen pahuus juontaa juurensa Pahasta sekä syntiinlankeemuksesta. Ensimmäisessä Johanneksen kirjeessä todetaan; ”Me tiedämme olevamme Jumalasta, mutta koko maailma on Pahan vallassa”. (1. Joh 5:19.) Saatana oli aiemmin yksi enkeleistä, mutta syntiin langettuaan se muuttui Pahaksi ja siirtyi maan päälle kiusoittelemaan kansaa sekä testaamaan heidän uskoaan Jumalaan. Ihmisessä oleva pahuus liittyy puolestaan Raamatun paratiisikertomukseen Aatamista ja Eevasta, jotka lankesivat pahan houkuttukseen Jumalan kiellosta huolimatta. Tämän seurauksena kaikki ihmiset on tuomittu jo syntyessään hyväksi ja pahaksi.

Hyvän ja pahan pohdinta liittyy kristinuskossa pitkälti moraaliin. Väärin ei ole suotavaa toimia, koska se ei ole oikein. Moraaliset valinnat liittyvät lisäksi aikaan, jossa elämme. Yhteiskunta on muuttuessaan mahdollistanut ihmisen itsenäisen ajattelun siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Kristinuskon näkökulmasta etenkin tämän päivän ihmisellä voidaan nähdä olevan tahto hyvään, mutta kyvyt sen toteuttamiseen vajavaiset. Ihmisen pahasta löytyy siis kaksi vahvaa näkemystä: ihminen on aina syntinen tai sitten ihminen on luotu epätäydelliseksi, kehittyväksi Jumalan lapseksi. Näiden näkemysten lisäksi aiheesta on olemassa myös muita

selityksiä. (Kansalaisvastuun katekismus 2005, 11–12, 27; Hick 1966, Liimataisen 1995, 97 mukaan.)

2.2 Rikosseuraamuslaitos ja seuraamukset

Suomessa rangaistusten täytäntöönpanosta sekä tutkintavankeuden toimeenpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos: Rise. Organisaationa se koostuu keskushallintayksiköstä, täytäntöönpanoyksiköstä, terveydenhuoltoyksiköstä, rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta sekä kolmesta rikosseuraamusalueesta. Nämä kolmen rikosseuraamusalueen ovat: Etelä-Suomen, Itä- ja Pohjois-Suomen sekä Länsi-Suomen alueet. Edellä mainituilla rikosseuraamusalueilla perusyksiköitä ovat suljetut vankilat, avovankilat sekä yhdyskuntaseuraamustoimistot. Lisäksi jokaisella rikosseuraamusalueella toimii arviointikeskus. (Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 2009; Hypén 2015.)

Rikosseuraamusalan työtä ohjaa keskeisesti normaalisuusperiaate, joka on yleisesti vankeinhoidossa hyväksytty ja tavoiteltu säännös. Normaalisuusperiaatteen mukaan rangaistuslaitoksen olot tulee järjestää niin, että ne vastaavat pitkälti yhteiskunnassa yleisesti vallitsevia elinololoja. Yleisesti vallitsevat elinolot voidaan määrittellä perustuslakiin kirjattujen oikeuksien kautta, joiden mukaan henkilöllä on oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen, turvallisuuteen, yksityiselämän suojaan sekä oikeusturvaan. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 6; Hartoneva 2002.) Vankiloissa ja laitoksissa normaalisuusperiaatetta toteutetaan niin pitkälle kuin sitä on mahdollista toteuttaa. Vankeuden tarkoitus on kuitenkin rajoittaa vangitun vapautta, joten normaalisuusperiaatteesta poikkeaminen on siten lain kautta oikeutettua. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 6.)

Normaalisuusperiaatteen lisäksi vankeuslaissa on vankien kohteluun ja oikeuksiin liittyviä säännöksiä, joita työntekijöiden tulee noudattaa. Vankeuslain (767/2005) mukaan tuomittuja on kohdeltava oikeudenmukaisesti, tasa-arvoisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Vangille on ilmoitettava pikimmiten hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä annettava mahdollisuus tarkastella tietoja vankeja koskevista laeista, asetuksista ja muista säännöksistä. Vankia on

myös kuultava häntä koskevissa päätöksissä. Vangilla tulee lisäksi olla mahdollisuus harjoittaa omaa uskontoaan ja tavata oman uskontokuntansa edustajaa. Uskonnonharjoitukseen tulee vankilassa olla sille soveltuva tila. (Vankeuslaki 2005.)

Rikosseuraamuslaitoksen työtä ohjaavat lisäksi työlle asetetut arvot ja tavoitteet. Rikosseuraamuslaitoksen *arvoina* ovat perustus- ja vankeuslain johdattelemana ihmisarvon kunnioittaminen, turvallisuus, oikeudenmukaisuus sekä usko ihmisen mahdollisuuteen muuttua ja kasvaa. Nämä arvot henkilöstön niitä toteuttaessa merkitsevät: kaikessa toiminnassa arvojen näkymistä, perus- sekä ihmisoikeuksien turvaamista, oikeanlaista kohtelua, lainmukaista toimintaa, sekä täytäntöönpanolla yksilön ja hänen positiivisten pyrkimysten tukemista turvallisuutta unohtamatta. *Tavoitteita* Rikosseuraamuslaitoksella on kolme: aktiivinen verkostoyhteistyö, turvallisesti avoimempi ja vaikuttavampi täytäntöönpano sekä työn mielekkyyden kautta motivoitunut ja hyvinvoiva henkilöstö. (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

Käytännössä tavoitteilla halutaan parantaa rikosseuraamusasiakkaiden tasavertaisuutta, oikeusturvan toteutumista sekä siviilielämän valmiuksia yhteiskuntaan integroitumisen edistämiseksi ja sitä kautta rikosurien katkaisemiseksi. Tämä vaatii koko henkilöstön panostusta rikosseuraamusasiakkaiden tuntemiseen, motivointiin sekä toimijuuden tukemiseen. Samalla henkilöstöltä vaaditaan resurssien oikeanlaista suuntaamista, mikä puolestaan mahdollistaa rikosseuraamusasiakkaiden tarvitsemien palveluiden sekä tuen saamisen. Keskeisinä peruspilareina rikosseuraamusasiakkaiden yhteiskuntaan integroitumisessa ovat asteittain ja hallitusti vapauttaminen sekä yhteistyö eri toimijoiden kesken. Asteittäisessä vapauttamisessa vähennetään suunnitelmallisesti valvonnan intensiivisyyttä ja lisätään tuomitun omaa vastuuta elämästään. Henkilöstön motivaatio, asianmukainen lisäkoulutus sekä työstä kattavampi ja kehittyneempi raportointi ovat myös aiempien lisäksi oleellisessa asemassa työssä onnistumisen sekä työn kehittämisen näkökulmista katsottuna. (Rikosseuraamuslaitos 2011.)

Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöön pantavat seuraamukset jaetaan vankeusrangaistuksiin ja vapaudessa suoritettaviin yhdyskuntaseuraamuksiin. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, nuorisorangaistus, valvontarangaistus, ehdolliseen vankeuteen tuomitun valvonta sekä ehdonalaiseen vapauteen päästetyn valvonta. Ehdottomat vankeusrangaistukset puolestaan suoritetaan vankiloissa tuomioistuimen määräyksen mukaan. Vankilat vastaavat myös sakon muuntorangaistuksen täytäntöönpanosta sekä tutkintavankeuden toimeenpanosta. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 13.)

Tutkintavankeus on väliaikainen pakkokeino, eikä siis rangaistus. Tutkintavankeudella pyritään estämään rikollisen toiminnan jatkaminen ja turvaamaan poliisin suorittama esitutkinta, tuomioistuinkäsittely sekä rangaistuksen täytäntöönpano. (Tutkintavankeuslaki 2005.) Sakkovankien kohdalla sakkoa ei ole saatu perittyä, joten sakkojen sijaan henkilölle määrätään muuntorangaistuksena vankeutta. Vankeusvanki on puolestaan vankilassa suorittamassa joko määräaikaista tai elinkautista vankeusrangaistusta. (Rikoslaki 1889.)

Vuoden 2015 lopussa Suomessa oli 26 vankilaa ja 15 yhdyskuntaseuraamustoimistoa (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 13). Vankilapaikkojen suhteen vangeista 68,3 % oli suljetuissa vankiloissa, 25,6 % avovankiloissa ja 6,1 % avovankilaosastoissa. Vastaavassa järjestyksessä vankimäärät olivat lukuina siis 2142, 803 ja 190. Vuoden 2016 toukokuun ensimmäiseen päivään mennessä vankilukujen prosenttiosuudet olivat pysyneet aiempaan vuoteen verrattuna muuten samana, mutta avovankilaosastoissa oli vankeja 0,4 % aiempaa vähemmän. (Rikosseuraamuslaitos 2016b, 30.)

1.5.2016 mennessä rikosseuraamusasiakkaat jakautuivat seuraamuksittain seuraavasti: vankeusvankeina 2498, yhdyskuntapalvelussa 1178, ehdonalaisvalvonnassa 1094, ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa 846, tutkintavankeudessa 604, sakkovankeina 54, valvontarangaistuksessa 48 ja nuorisorangaistuksessa 9 (Rikosseuraamuslaitos 2016b, 7).

Arviointikeskus tekee jokaiselle vankeuteen saapuvalla vangille yksilöllisen rangaistusajan suunnitelman, jossa on ilmaistu myös vangin sijoituslaitos. Sijoituspäätöstä tehtäessä otetaan huomioon vangin ikä, sukupuoli, kotipaikka, läheissuhteet ja niiden säilyminen, terveydentila, aiempi rikollisuus, rangaistuskertaisuus, tarvittava laitosturvallisuuden taso sekä vangin omat toivomukset sijoituslaitosta kohtaan. Lisäksi arvioidaan sitä, mitkä ovat vangin toiminta- ja kuntoutustarpeet sekä sitä, voiko vanki sijoittua tulevassa sijoituslaitoksessa rangaistusajan suunnitelman edellyttämiin toimintoihin. Jokaista vankia koskee osallistumisvelvollisuus työ-, opiskelu-, tai muuhun järjestettyyn toimintaan, joista sovitaan yhdessä rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. (Vankeuslaki 2005; Hypén 2015.) Vangin sijoituksen arviointi tehdään käsikirjan mukaan, jolloin vankien arviointiperusteet ovat valtakunnallisesti samat (Hypén 2015).

Yleensä vangin sijoituslaitos määräytyy vangin kotipaikan mukaan, mutta koska vankilat ovat tänä päivänä hyvinkin täysiä, joudutaan vankeja sijoittamaan toisille paikkakunnille. Avovankilat eivät yleensä ole myöskään vaihtoehto suljetuille vankiloille, etenkin tuomion suorittamisen alkuvaiheessa ja jos kyseessä on pidempi vankeustuomio. Siviilistä saapuva henkilö voidaan sijoittaa suoraan avolaitokseen, jos hänen tuomioinaan ovat sakon muuntorangaistus sekä enintään kahden vuoden vankeusrangaistus. Vankeja ei kuitenkaan ole tarpeen sijoittaa suljetumpaan vankilaan tai osastoon kuin tilanne edellyttää, joten suljetun vankilan vanki voidaan riittävien perusteiden myötä sijoittaa myös avoimempaan laitokseen joko määrääjäksi tai tuomion suorittamisen jäljellä olevaksi ajaksi. Suljetussa vankilassa vanki voi edesauttaa asemaansa avolaitokseen pääsyn suhteen muun muassa hakeutumalla vapaaehtoisesti päihteettömälle sitoumusosastolle. Näin vanki osoittaa soveltuvuuttaan avolaitokseen. Vankeuslain mukaan vanki voidaan siirtää avolaitokseen, jos siirto edistää rangaistusajan suunnitelman toteutumista, vanki soveltuu avolaitoksen oloihin ja toimintaan ja vanki sitoutuu päihteettömyyteen. (Vankeuslaki 2005; Hypén 2015.)

Vankeuslain (767/2005) mukaan vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on: ”lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä estää rikosten tekeminen rangaistusaikana”. Tavoitetta tukee jokaiselle ehdottomaan vankeuteen tuomitulle

yksilöllisesti laadittu rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelmia tekevät arviointikeskukset tai vaihtoehtoisesti muut täytäntöönpanosta vastaavat yksiköt yhdessä vangin kanssa. Rangaistusajan suunnitelma sisältää vangin sijoittamiseen, rangaistusajan toimintaan, valvottuun koevapauteen, ehdonalaista vapauttamiseen sekä poistumisluvan myöntämiseen liittyvät tiedot. Lisäksi suunnitelmaan luodaan vangin kanssa yhteisesti tavoitteita, joita rangaistusajana on hyvä pyrkiä saavuttamaan. Tavoitteet kohdistuvat yleisimmin koulutuksen hankintaan, työllistymisen parantamiseen, päihdeongelmiin vaikuttamiseen sekä rikosmyönteisten asenteiden vähentämiseen. Rangaistusajan suunnitelmaa täydennetään aina vangin sijoitusyksikössä, erityisesti ennen vangin vapauttamista. Erityisen tärkeää on pyrkiä vankeusaikana luomaan vangin sosiaaliset suhteet uudelleen, jotta sitoutuminen rikoksettomaan elämäntapaan onnistuisi. Tämä edellyttää vangilta tahtoa jättää rikoksia myötäilevä vertaisryhmä ja vanhat toimintamallit. (Vankeuslaki 2005; Hypén 2015.) Pelkät suunnitelmat ja tavoitteet eivät siis yksinään riitä, jos vangin motivaatio ei ole kohdillaan.

Kun vapautuminen alkaa hiljalleen olla ajankohtaista, täydennetään vangille luotua rangaistusajan suunnitelmaa vapauttamissuunnitelmalla. Vapauttamissuunnitelmaan kartoitetaan yhdessä vangin kanssa tämän palvelujen tarve sekä edellytykset vapaudessa selviytymiseen. Vapauttamissuunnitelmaa laativan työntekijän tulee myös olla vangin suostumuksella riittävässä yhteistyössä vangin asuintai kotikunnan viranomaisten kanssa. Viranomaiset voivat olla sosiaali-, terveys-, asunto- sekä työviranomaisia tai muita viranomaisia sekä yksityisiä yhteisöjä ja henkilöitä. (Vankeuslaki 2005.)

Vuoden 2015 aikana vapautuneista *vankeusvangeista* rangaistusajan suunnitelma oli tehty 82 %:lle ja vapauttamissuunnitelma 71 %:lle. *Avolaitoksissa* vapauttamissuunnitelmia oli puolestaan tehty hieman suuremmalle osalle: 84 %:lle. *Sakkorangaistukseen tuomituista* rangaistusajan suunnitelma oli tehty 98 %:lle ja vapauttamissuunnitelma 46 %:lle. Lisäksi *muiden vankeusvankien* kohdalla vapauttamissuunnitelma oli tehty 80 %:lle. Suljetuissa vankiloissa vapauttamissuunnitelmista 21 % tehtiin verkostotyönä. Avovankiloissa verkostotyönä tehtyjen vapauttamissuunnitelmien osuus oli 33 %. (Rikosseuraamuslaitos 2016c, 22.) Lyhytaikaisvankien kohdalla vapauttamissuunnitelmia tehdään siis heikommin.

Siksi lyhytaikaisvangit ovatkin tukitoimenpiteiden saannissa heikommassa asemassa kuin pidempään tuomiota suorittavat vangit. Lisäksi verkostotyönä tehtyjen vapauttamissuunnitelmien osuus on melko pieni.

Vankien kanssa yhdessä laadittuja rangaistusajan suunnitelmia ei kuitenkaan aina voida käytännössä toteuttaa. Tämä johtuu siitä, etteivät kaikki sijoituslaitokset kykene tarjoamaan rangaistusajan suunnitelman mukaisia toimintoja. Kuntoutusta tarvitseva vanki voi siis joissain sijoituslaitoksissa jäädä ilman kuntouttavia toimintoja ja toiminta-ohjelmia. Myös vapauttamissuunnitelmien toteutuksessa on havaittu haasteita. Yhteiskuntaan vapautuu edelleen vankeja ilman vapautumisen jälkeistä suunnitelmaa. Usein vapauttamissuunnitelman teko päästään aloittamaan liian myöhään, jolloin sen vaikutukset eivät realistisesti vastaa vangin välttämättömiä tarpeita. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8.)

Eräs syy siihen, miksi rangaistusajan suunnitelmia sekä vapauttamissuunnitelmia ei aina kyetä toteuttamaan, löytyy julkisen talouden alijäämästä ja sen tuomista yhteiskunnallisista leikkauksista. Leikkaukset ovat vaikuttaneet myös Rikosseuraamuslaitoksen määrärahoihin, joita on jouduttu karsimaan. Tämä on tuonut rikosseuraamustyöhön myös säästötoimenpiteitä, jotka ovat vaikeuttaneet muun muassa kuntouttavien toimenpiteiden järjestämistä sekä rakenteiden uusimista. Näin esimerkiksi uusintarikollisuuden vähentämiseen sekä rangaistusten vaikuttavuuteen liittyviä ohjelmia ja vapaa-ajan toimintoja ei aina voida järjestää tai niitä joudutaan karsimaan. Rikosseuraamuslaitos pyrkii kuitenkin selviytymään säästötoimenpiteiden tuomista haasteista kehittämällä toimintatapoja ja rakenteita sekä kohdentamalla resurssejaan jatkuvasti uudelleen. On myös huomioitava yhteiskunnallisten leikkausten vaikutus kuntien palveluresursseihin. Vangin vapauttamissuunnitelman laadinnassa tarvittavia yhteistyöverkostoja on haastavaa saada solmittua, sillä myös kunnan viranomaisten resurssit ovat tiukoilla. Tiiviiden yhteistyöverkostojen puuttuminen heikentää oletettavasti myös kuntoutusjatkumoiden turvaamista siviilielämään. (Rikosseuraamuslaitos 2014, 6; Rikosseuraamuslaitos 2016c, 1.)

Heikentyneiden resurssien tuomat puutteet vangeille suunnatuissa toiminnoissa ovat tuoneet toimeettomuutta vankien arkeen. Etenkin suljetuissa vankiloissa tämä

voi olla ongelma. Erään vanginvartijan kokemusten mukaan kyse on siitä, miten vankilat on organisoitu viimeisen 200 vuoden ajan. Rakenteet sekä menetelmät, joilla valvontaa toteutetaan eivät mahdollista vangeilla olevan ajan tehokkaampaa käyttöä. Siksi vankien aika kuluu istuskeluun ja muiden vankien kanssa jutteluun. Keskustelut vankien välillä eivät välttämättä ole kovinkaan kehittäviä ja saattavat sisältää mahdollisuuden yhteiskuntavastaisuudelle. Vankiloiden työntekijät puolestaan kamppailevat rajallisten tilojen sekä ajan kanssa, jotka tuovat haasteita toiminnan kehittämiseen. Lisäksi työtoimintaa kehittäessä on pidettävä mielessä, ettei vankityö saa muuttua orjatyöksi ja toisaalta muistettava, ettei työtoiminta saa kilpailla yksityisen sektorin kanssa. Rajoitteista huolimatta vankien työtoiminnan tulisi olla vankilaan ja vangeille soveltuvaa sekä mieluusti vankien omia taitoja tukevaa toimintaa. Vankiloiden toimintojen ja toimintaohjelmien vaikuttavuuden vuoksi olisi myös erityisen tärkeää, että vangit pääsisivät kokeilemaan opittuja asioita käytännössä, jolloin opitut asiat jäsentyisivät vangeille entistä paremmin. (Ingstrup 2000, 70–72.)

2.3 Vapauttamisyksikkötoiminta

Suomessa on tällä hetkellä kaksi vapauttamisyksikköä, jotka sijaitsevat Kuopiossa ja Oulussa. Vapauttamisyksikkötoimintaa ollaan vielä tulevaisuudessa mahdollisesti laajentamassa Helsinkiin (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 13). Sekä Oulun, että Kuopion vapauttamisyksiköiden toiminta perustuu vuonna 2008 alueyksiköiden organisointivaihtoehtoja koskevassa selvityksessä annettuun esitykseen. Vuotta myöhemmin silloisten rikosseuraamusvirastojen laajennettu johtoryhmä katsoi tarpeelliseksi asettaa työryhmän selvittämään vapauttamisyksiköiden toiminnan sisällöllisen suunnittelun ja määrittelyn. (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Näin syntyivät Kuopion sekä Oulun vapauttamisyksiköt, joihin sijoitetaan vankeja avolaitostoimintaa, valvottua koevapautta sekä vapautumisen valmistelua varten. Oulun vapauttamisyksikkö sijaitsee Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueella ja se aloitti toimintansa 1.10.2012. (Rikosseuraamuslaitos 2016d; Rikosseuraamuslaitos 2010.) Oulun vapauttamisyksikköä sekä sen käytäntöjä

ohjaa Rikosseuraamuslaitos. Yksikön tarkoituksena on edistää vangin yhteiskuntaan integroitumista, minkä vuoksi toiminnan tulee olla mahdollisimman siviilinomaista. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Ennen vapauttamisyksikköön pääsyä vangista tehdään arvio hänen soveltuvuudesta yksikköön. Sijoitus perustuu rangaistusajan suunnitelmaan. Vangin tulee olla suorittanut vähintään kaksi kuukautta mutta pääsääntöisemmin puolet rangaistusajastaan. Vapauttamisyksikköön pääseminen edellyttää, että vanki tarvitsee erityistä tukea selviytyäkseen vapautumisen jälkeen. Syitä voivat olla esimerkiksi päihdeongelma, kotouttamisen tarve, liikuntarajoite tai konfliktien välttäminen erilaisten kulttuuriristiriitojen vuoksi. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Oulun vapauttamisyksikössä vangit asuvat pääsääntöisesti lähes itsenäisesti siviilinomaisessa yksikössä. Vankipaikkoja on yhteensä 14, joista kaksi paikkaa on tarkoitettu naisvangeille (Halonen & Korhonen 2013, 3). Asuminen, ruoka, vaatehuolto ja siivous ovat vankien omalla vastuulla. Erilaisiin tilaisuuksiin ja toimintoihin osallistuminen määräytyy heille laaditun rangaistusajansuunnitelman mukaisesti. Vangit saavat tukea ja ohjattua apua erilaisten siviiliasioiden hoitamisessa kuten asunto-, työnhaku-, sosiaaliturva-, terveydenhuolto- ja koulutusasioissa. (Rikosseuraamuslaitos 2010.) Vankien käytössä on varastorakennus, pyykkitupa, yhdistetty kuntosali- ja ryhmätila sekä sauna.

Vangeille laaditaan vapauttamisyksikössä henkilökohtainen viikko-ohjelma, jota heidän täytyy noudattaa. Oleskelu tapahtuu ilman erityistä lupaa ainoastaan vapauttamisyksikössä ja sen piha-alueella. Aamu seitsemästä iltapäivään vangeilla on mahdollisuus poistua alueelta hoitamaan asioitaan tai osallistumaan erilaisiin toimintoihin viikko-ohjelman mukaisella tavalla. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Vapauttamisyksikössä asuessa vangin vapautumisen valmistelusta, kuten vertaistukitoiminnasta, työnhakupalveluista ja erilaisista arkeen tai päihdeettömään elämään valmistavista ohjauksista maksetaan vangille toimintarahaa TO1-TO3 (0,70 €- 1,20 €/h) (Halonen & Korhonen 2013, 15). Palvelut voidaan tuottaa joko

itse tai hankkia ostopalveluina. Yksiköstä on lisäksi mahdollista käydä siviilityössä tai opiskelemassa ulkopuolisessa oppilaitoksessa. Vangeilla on myös oikeus käyttää puhelinta ja internetiä vapauttamisyksikön tiloissa. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Valvonta Oulun vapauttamisyksikössä tapahtuu sähköisesti tallentavalla valvontakameralla ja seuraamalla vankien yksiköstä poistumista ja sen ulkopuolella liikumista. Yksikössä ollessaan vanki sitoutuu vankeuslain mukaiseen päihteettömyyteen ja päihteettömyyden valvontaan. Jos vanki rikkoo vapauttamisyksikön sääntöjä, on siirtyminen takaisin suljettuun vankilaan mahdollista. (Rikosseuraamuslaitos 2010.)

Kaikki Oulun vapauttamisyksikössä ja sen ulkopuolella tapahtuvat toiminnot ja niiden ehdot määräytyvät vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentin, vankeudesta annetun valtioneuvoston asetusten 24 §:n, ulkopuolisia käyntejä koskevan lain 8:9 §:n 3 momentin, 10 § sekä asetuksen 26 § mukaisesti (Rikosseuraamuslaitos 2010).

Oulun vapauttamisyksikön henkilökuntaan kuuluu neljä työntekijää, jotka tekevät vartijan, ohjaajan sekä rikosseuraamusesimiehen töitä. Oulun vankilan sosiaalityöntekijä käy tarvittaessa hoitamassa myös vapauttamisyksikön vankien asioita, sillä yksiköllä ei ole omaa sosiaalityöntekijää. (Ritva Jalonen, henkilökohtainen tiedonanto 27.4.2017.)

3 KUNTOUTUS, HOITO JA SOSIAALINEN TUKI YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMISEN TAUSTALLA

Vankien arki koostuu pääosin sellaisista toimista, joilla pyritään pitämään yllä vankien toimintakykyä ja valmiuksia sekä vähentämään rikosasenteita, jotta yhteiskuntaan integroitumisen mahdollisuudet olisivat mahdollisimman hyvät. Integroitumisella voitaisiin puolestaan heikentää uusintarikollisuuden riskiä ja mahdollisesti katkaista vankilakierteitä. Vangeille suunnattuja toimintoja ja toimintaohjelmia kutsutaan yleisesti kuntouttaviksi toiminnoiksi.

3.1 Kuntoutuksella kohti parempia valmiuksia

Rikosseuraamusasiakkaat ovat eräs väestön sairain ja huono-osaisin ryhmä, jolla sosiaalinen asema, koulutustausta, ammatillinen ura sekä terveydentila ovat selvästi heikommalla muuhun väestöön verrattuna. Huomattavalla osalla rikosten tekijöistä on havaittu päihteiden ongelmakäyttöä. Vankien terveystutkimusten mukaan yli 90 %:lla vangeista on päihdeongelma. Merkittävä taustatekijä päihdeongelmaisilla on ylivilkkaus-tarkkaamattomuusoireyhtymä ADHD, jonka on eräissä katsauksissa esitetty olevan 20–30 %:lla päihdehäiriöisistä (Rikosseuraamuslaitos 2012, 26). Tämän lisäksi vangeilla esiintyy muita useammin mielenterveydenhäiriöitä, kuten skitsofreniaa, psykoosia, vakavaa masennusta, bipolaarista mielialahäiriötä sekä post-traumaattista stressihäiriötä. Yleistä on myös jokin somaattinen eli ruumiillinen sairaus. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 17, 23; Travis, Solomon & Waul 2001, 29.)

Päihteiden, rikollisuuden ja syrjäytymisen katsotaan yleisessä kriminaalipolitiikassa olevan vahvasti yhteydessä toisiinsa. Rikosseuraamuslaitoksen ensisijaisena perustehtävänä ei sinänsä ole päihdeongelmaisten ja syrjäytyneiden vankien kuntoutus, sillä kuntoutuksen järjestäminen kuuluu kunnan tehtäviin. Vankeuslaissa vankeuden täytäntöönpanon tavoitteeksi on kuitenkin asetettu vangin

valmiuksien lisääminen rikoksettomaan elämäntapaan, minkä vuoksi vangin elämänhallintaa tulee lisätä ja näin edesauttaa tämän sijoittumista yhteiskuntaan (Vankeuslaki 2005). Rikosseuraamuslaitos toteuttaa vankeuslain sekä laitoksen omia tavoitteita työssään yksilöllisten rangaistusajan suunnitelmien määrittämissä täytäntöönpanoprosesseissa (Rikosseuraamuslaitos 2012, 5).

Kaikki vankien rangaistusajan suunnitelmaan perustuva ja valmiuksia lisäävä toiminta vankiloissa voidaan katsoa kuntouttavaksi. Usein kuntoutus mielletään fyysisen toimintakyvyn parantamiseksi ja fysioterapiaksi, mutta se on tänä päivänä paljon muutakin. Kuntoutus palvelujärjestelmässä voidaan jakaa lääkinnälliseen, ammatilliseen, kasvatukselliseen sekä sosiaaliseen kuntoutukseen. Nämä kuntoutusmuodot ovat jokseenkin päällekkäisiä, mutta jokaisella on selkeä pääasiallinen painopisteensä. Kuntoutuksessa on tavoitteellista pyrkiä huomioimaan toimintakykyä kohentavat, ammatilliset, kasvatukselliset sekä sosiaaliset osatekijät. Tyypillistä kuntoutukselle on moniammatillisuus sekä ihmisen näkeminen yksilöllisenä kokonaisuutena erilaisine resursseineen ja tarpeineen. Kuntoutuksen tavoitteena on pyrkimys parantaa ihmisen toimintakykyisyyttä ja sosiaalista selviytymistä sekä edistää työkykyä ja työuran jatkuvuutta. Kuntoutuksen avulla halutaan ehkäistä ja vaikuttaa vammoihin, sairauksiin ja sosiaaliseen syrjäytymiseen liittyviin ongelmiin sekä tukea ihmisten ja väestöryhmien selviytymistä, voimavaroja, ja hyvinvointia. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 8, 20–23.)

Vankiin kohdistuvaa kuntoutusta on kaikki se toiminta, jolla vankeusaikana pyritään vaikuttamaan rikoksentekijään niin, että hänen taipumuksensa uusintarikollisuuteen kapenisi ja mahdollisuudet yhteiskunnassa hyödyllisenä kansalaisena elämiseen lisääntyisi (Laine 2007, 263–264). Vangin elämänhallintaa ja yhteiskuntaan integroitumista tavoitellaan ylläpitämällä ja parantamalla tämän osaamista, ammattitaitoa, työ- ja toimintakykyä sekä päihteetöntä elämäntapaa (Järvikoski & Härkäpää 2011, 62). Laaja-alaisesti ymmärrettynä kuntoutuksen katsotaan sisältävän sosiaaliturvan, päihde- ja terveydenhuollon, velkojen hoitamisen, asumisen, työhön kuntoutuksen sekä koulutuksen ja ammatillisen kuntoutuksen (Kaurala & Kylämarttila 2010, 1).

3.2 Työhön kuntoutus ja koulutus

Vankilassa vankien työtoiminta, ammatillinen kuntoutus sekä lääkinällinen kuntoutus muodostavat työhön kuntoutumisen kokonaisuuden. Työtoimintaa ohjaavat pääsääntöisesti vankeuslaki sekä rikosseuraamusalan strategia, ja sen tulee vastata yleisesti yhteiskunnassa tehtävää työtä. Työtoimintaa alettiin järjestää, koska havaittiin, että vapautuneet vangit kohtasivat siviilissä aiempaa heikommat mahdollisuudet työllistyä ja saada kohtuullista palkkaa. Työtoiminnan tavoitteena on siksi ylläpitää, kehittää tai kuntouttaa vangin ammattitaitoa ja työkykyä. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 13; Travis ym. 2001, 31.) Tarjoamalla mielekästä työtä, tukemalla urasuunnitelmia sekä opettamalla työtaitoja edistetään vangin työllistymistä ja tuetaan siten rikoksetonta elämää. Työllisyyden edistäminen kuntoutusajattelun mukaan tapahtuu työntöön tilanteissa kognitiivisiin ja sosiaalisiin taitoihin sekä asenteisiin vaikuttamalla. Osaamisen lisääminen, työntekijän roolin kehittyminen sekä työpaikan saannin myötä toimeentulonmahdollisuuksien parantaminen ovat tärkeitä tavoitteita työhön kuntoutuksessa. (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 6–7.)

Ammatillista kuntoutusta tarjoavat monet eri tahot, esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuolto. Kuntoutuksen saamisen edellytyksenä on sen perustuminen lääketieteellisesti todettuun sairauteen, vikaan tai vammaan, joka uhkaa aiheuttaa työkyvyttömyyttä lähivuosina. Käytännössä ammatillinen kuntoutus voi tarkoittaa arviointeja työkyvystä ja kuntoutustarpeesta, ammatillista koulutusta, työ- ja koulutuskokeiluja tai valmennusta. Toiminnan tavoitteena on lisätä yksilön valmiuksia palata työelämään. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 22.)

Vankila on lain mukaan velvollinen järjestämään vangeille koulutusta, joko vankilassa tai sen ulkopuolella. Perusopetuksen oppimäärään on jokaisella myös perusoikeus. Vankilat järjestävät koulutusta ulkopuolisten oppilaitosten kanssa. Tarjolla on peruskoulun, lukion sekä ammatillisen tason koulutusta. Yliopisto- ja korkeakouluopintoihin on mahdollisuus, mutta vain etäopiskeluna ja virallisen luvan kanssa. Vapautuvilla vangeilla esiintyy paljon oppimisvaikeuksia, minkä vuoksi oikeanlainen tuki ja seuranta ovat opetuksessa jopa ehtoja oppimiselle. (Kaurala

& Kylämarttila 2010, 34; Rikosseuraamuslaitos 2016a, 11.) Oulun vapauttamisyksikkö voi hankkia vangeille sopivaa koulutusta tai vanki voi halutessaan etsiä itselleen siviilistä työ- tai opiskelupaikan. Muulloin osallistumisvelvollisuuden vuoksi vanki osallistuu vankilan pihatöihin tai muuhun kuntouttavaan toimintaan joko vankilassa tai sen ulkopuolella. (Halonen & Korhonen 2013, 87.)

3.3 Päihde-, mielenterveys- ja terveydenhoito

Vapauttamisyksikön vangit tulevat yksikköön melko usein suljetusta vankilasta tai avovankilasta. Useat heistä ovat siis jo saaneet tarvittavaa päihdehoitoa aiemmassa laitoksessa tai vankilassa ollessaan. Vankiloiden päihdetyötä ohjaa Rikosseuraamuslaitoksen päihdestrategia. Jokaisen rikosseuraamusalan työntekijän tulee ohjata asiakkaitaan heidän tarpeita vastaaviin päihdepalveluihin. Laki potilaan asemasta ja oikeuksista koskee myös vankeusrangaistusta suorittavia. Lain mukaan vangeilla on siis oikeus hoitoon terveydentilan säilyttämiseksi, edistämiseksi ja ylläpitämiseksi. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 16, 44.)

Vankilan päihdetyöhön kuuluvat päihdehoito, päihdekuntoutus sekä päihdevalvonta. Päihdehoito koostuu päihdearvioiden teosta, vieroitus- ja katkaisuhoidosta, päihteistä aiheutuneiden psyykkisten häiriöiden hoidosta sekä opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpitohoidoista. Päihdekuntoutus sisältää lyhyitä informointi- ja motivointiohjelmia. Näissä ohjelmissa motivoidaan päihteettömään elämäntapaan ja jaetaan tietoa päihdekuntoutuksesta. Pidemmät ryhmämuotoiset ohjelmat perustuvat kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja niissä keskitytään rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa tukeviin luentoihin, tehtäviin ja keskusteluihin. Erityistyöntekijän, kuten erityisohjaajan, psykologin tai hengellisen työntekijän vastaanotolla on myös mahdollista käydä keskustelemassa. Päihdevalvontaa vankilat ja laitokset toteuttavat erilaisilla päihdetesteillä, valvonnalla ja tarkastuksilla. Vankiloissa päihteettömyyttä tukevat myös erilaiset vertaistukiryhmät sekä päihteettömät osastot. Vankeja kehoitetaan luomaan siteitä päihteettömyyttä tukeviin hoitokontakteihin eli käytännössä kotikunnan päihdepalveluihin. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 16; Rikosseuraamuslaitos 2012.)

Koska päihteiden ongelmakäyttö on uusintarikollisuuden tekijänä suuri, on vankilan terveydenhuollon tulotilanteessa tekemä arvio vangin tarpeista tärkeässä asemassa. Terveydenhuollon työntekijä arvioi vangin päihdeongelman vakavuuden sekä itse päihteiden käyttöä ja informoi vankia päihteiden vaikutuksista, terveysriskeistä sekä tarjolla olevista päihdekuntoutuksista. Arviointikeskuksen laatiessa rangaistusajan suunnitelmaa sekä vapauttamissuunnitelmaa otetaan huomioon terveydenhuollon tekemä arvio vangin kuntoutustarpeista. Päihdekuntoutuksen tarve ja motivaatio selvitetään neuvonnan, ohjauksen ja motivoivan päihdehaastattelun keinoin. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 21.)

Valtiotieteen maisteri Yaira Obstbaum-Federleyn on Helsingin yliopiston sosiologian väitöstudiumissaan tuonut esiin päihdeongelmista kärsivien vankien heikosti toteutuvan hoidon. Obstbaum-Federleyn tutkimuksessa analysoitiin muun muassa vuonna 2011 vapautuneiden vankien päihdehoitoa. Näistä vapautuneista vangeista 60 %:lle oli arvioitu päihdeongelma, mutta vain neljäsosa oli päässyt päihteiden hallintaan pyrkivään toimintaohjelmaan tai päihdeettömälle/kuntouttavalle osastolle. (Obstbaum-Federleyn 2017, 70.) Joissain vankiloissa ei siis kyetä tarjoamaan päihdehoitoa kaikille sitä tarvitseville.

Oulun vapauttamisyksikön vankien on mahdollista saada päihdekuntoutusta ja lisäksi osallistua viisi keskustelua muutoksesta -kurssille (Halonen & Korhonen 2013, 82). Viisi keskustelua muutoksesta VMK on keskustelutarja, jossa motivoivan keskustelun menetelmä on keskiössä. Keskustelutarja sopii akuutin päihdeongelman omaaville henkilöille, vaikka se ei varsinaisesti ole päihdeohjelma. Keskustelutarjaa käytetään yleisimmin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon alkuvaiheissa sekä lyhyiden laitosseuraamusten aikana. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 21.)

Päihdeongelmaisten hoidossa Rikosseuraamuslaitos voi ja käyttääkin ulkoisia päihdepalveluiden tuottajia yhä enemmän. Myös avolaitosvankien kohdalla tulaa tulevaisuudessa pyrkimään siihen, että päihdepalvelut sijaitsisivat vankilan ulkopuolella, ja jonne vanki hakeutuisi jo tuomiota suorittaessaan. Vankeusai-

kana päihdepalveluihin liittymisellä halutaan turvata vangin ja päihdepalvelun välisen kiinteän yhteistyön jatkuminen myös vapautumisen jälkeen. (Rikosseuraamuslaitos 2012, 32–33.)

Vankien terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä ja rahoittamisesta vastuu on ollut oikeusministeriöllä ja käytännön toteutus Rikosseuraamuslaitoksen terveydenhuoltoyksiköllä RTHY. Vuoden 2016 alusta alkaen järjestämis- ja rahoitusvastuut siirtyivät sosiaali- ja terveysministeriölle ja toiminta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen THL alaisuuteen. Toimintaa varten nimettiin Vankiterveydenhuollon yksikkö VTH. Sijainniltaan terveydenhuollon toimipaikat pysyivät tois- taiseksi ennallaan. (Rikosseuraamuslaitos 2015.) Toimintaa valvovat Valvira sekä aluehallintavirasto. Rikosseuraamuslaitoksella sekä THL:lla on toiminnasta keskinäinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus yhteistyön takaamiseksi. (Rikosseuraamuslaitos 2016c, 4.)

Perusterveydenhuoltoa toteutetaan vankiloissa sairaanhoitajan ja lääkärin pitämillä päivystysluonteisilla poliklinikoilla. Vankiterveydenhuoltoyksikön toimintaan kuuluvat poliklinikkojen lisäksi lääkekeskus, yleislääketieteellistä sairaanhoitoa tarjoava Hämeenlinnan vankisairaala sekä Turussa ja Vantaalla sijaitsevat psykiatriset vankisairaalat. (Rikosseuraamuslaitos 2015; Kaurala & Kylämarttila 2010, 12.) Vangin polikliinisestä psykiatrisesta hoidosta huolehtii lääkäri, ja psykososiaalisesta työstä vastaavat puolestaan psykologit, pastorit, päihdetyön erityisohjaajat sekä sosiaalityöntekijät. Oulun vapauttamisyksikön terveydenhuollosta vastaa Oulun vankilan poliklinikka, jonka vastaanotolle pääsee täyttämällä asiointilomakkeen (Halonen & Korhonen 2013, 92). Jollei vankilan poliklinikalla voida toteuttaa vangin hoitoa, se järjestetään vankilan ulkopuolelle riittävässä valvonnassa, lääkärin lähetteen saattelemana. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 27; Kaurala & Kylämarttila 2010, 12.)

Vankiterveydenhuollolla on RTHY:n johtavan ylilääkärin Heikki Vartiaisen mukaan ollut ongelmia jo pitkään muun muassa tilojen ja henkilökunnan turvallisuuden suhteen. Ongelmat ovat Vartiaisen mukaan vähäisissä määrärahoissa, joiden vuoksi turvallisuutta lisääviä remontteja on siirretty, jotta tarvittavat työntekijät on voitu pitää viroissaan. Vartiainen näkee vankiterveydenhuollon rahoittamis- ja

järjestysvastuun siirtämisen epäsuorana pyrkimyksenä vaikuttaa vankiterveydenhuollon määrärahojen kasvattamiseen, sillä sosiaali- ja terveysministeriö on asiassa niin sanotusti oikeusministeriötä osaavampi taho. (Vartiainen 2014, Lindforsin 2014 mukaan.)

3.4 Asunnon ja toimeentulon merkityksestä

Vapautuvista vangeista yli 80 % on velkaantuneita johtuen yleensä maksamattomista sakoista ja rikosperusteisista korvauksista. Velkaantumisen nähdään pitkälti liittyvän rikolliseen alakulttuuriin, jossa esimerkiksi päihderiippuvaiselle tarjotaan huumeita velaksi. Apua ja ohjausta velka-asioiden hoitoon saa kotikunnan talous- ja velkaneuvonnasta sekä kriminaaliasiamieheltä. Velkaantuminen on silti vangin elämässä valtava haitta luottotietoihin tehtyjen merkintöjen vuoksi. Merkinnät maksukyvyttömyydestä saattavat estää muun muassa vakuutuksen, asunnon, puhelimen sekä opintolainan saannin. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 36.)

Asunnottomana vankilasta vapautuminen on iso ongelma, sillä asunnon saanti on luottotiedottomalle vaikeaa. Lisäksi vapautuvissa vangeissa on paljon tuettua asumista tarvitsevia. Käytännössä vapautuva kääntyy ensin kunnan sosiaalityöntekijän puoleen, joka toimii oleellisena linkkinä asunnon järjestämiseen. Vaihtoehtoina rikostaustaiselle ovat yleensä kunnan omistamat vuokra-asunnot, tukiasunnot sekä välivuokrausasunnot. Kunnalliset vuokra-asunnot ovat valtion tukemia ja niihin asukkaaksi tulee päästä luottohäiriömerkinnöistä huolimatta. Muun kuin kunnan asunnon saaminen on haasteellista jo muutenkin ja lisähaastetta tuo se, että vanki saa tarvittavat tuet vasta vapautumisen kynnyksellä. Takuuvuokran maksaminen ei ennen vapautumista siten onnistu ja houkutus rahan tuhlaamiseen voi johtaa kadulle. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 28, 31–33.)

Kriminaalihuollon tukisäätiö Krits toteuttaa vapautuville vangeille porrastettua asumispalvelua, jossa vanki lähtee liikkeelle säätiön asumisvalmennusyksiköstä. Siellä on mahdollisuus sopeutua vapautumiseen, ja samalla arvioidaan asiakkaan realistista edistymistä. Asumisen onnistuessa asiakas vaihtaa yksiköstä tukiasuntoon ja siitä lopulta täysin itsenäiseen vuokra-asumiseen. Asunto voidaan

hankkia esimerkiksi y-säätiöltä, järjestöltä tai kunnalta, ja asunnon saamista voi puoltaa tukiasumisesta tehty lausunto. Asuntotarjonta vapautuvien vankien kohdalla on silti pientä. Ilman asumisohjausta sekä porrastettua asumista saattaa asunnon saaminen olla todella haastavaa. (Juselius 2015.)

3.5 Sosiaalinen tukiverkosto

Sosiaalisella tukiverkostolla käsitetään tässä tutkimuksessa ne osapuolet, jotka vangin elämässä ovat tuen ja avunantajien rooleissa. Sosiaalinen tukiverkosto muodostuu siten omaisista, rikosseuraamustyötä tekevästä henkilöstöstä sekä ulkopuolisista toimijoista.

Omaisten ja vangin välisiä suhteita tuetaan sallimalla kirjeenvaihto, puhelut, tapaamiset sekä poistumisluvat eli niin sanotut lomat. Kirjeenvaihto on käytännössä rajatonta, mutta vangin posti voidaan tarkistaa. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 24.) Oulun vapauttamisyksikössä yksilöllistä puhelinta säilytetään henkilökunnan tiloissa. Puhelin saa olla vangilla ainoastaan ruokatunneilla ja töiden päätyttyä klo 19:30 asti. Työt päättyvät yleensä kello 15:40 ja perjantaisin jo kello 14:40. Vapauttamisyksikössä ei ole tapaamisille tarkoitettuja tiloja, joten tapaamiset tapahtuvat vankilan ulkopuolella. Vanki voi anoa läheistensä kanssa kahden tai kuuden tunnin viikonlopputapaamisia. Ennen poistumislupakauden alkua vanki on oikeutettu joka toinen viikko kuuden tunnin tapaamisiin. Lupakauden alettua vanki voi anoa kahden tunnin tapaamisia jokaiselle viikonlopulle. Poistumislupakauden alkaminen tarkoittaa myös mahdollisesti myönnettävää 12 tunnin poistumislupaa sekä myöhemmin yli vuorokauden kestäväää poistumislupaa. Korkein raja poistumiseen on kolme vuorokautta kahta kuukautta kohden. (Halonen & Korhonen 2011, 88–89.)

Yhteydenpidolla on sekä vangille että tämän perheelle ja etenkin lapsille suuri merkitys. Perhe motivoi vankia rikoskierteen katkaisemiseen ja valaa uskoa tulevaan. Vanhemman tapaaminen vankeusaikana on lapselle tärkeää tämän identiteetin rakentumisen vuoksi. Yhteydenpito voi lisäksi estää lapsen tarpeettomien

pelkojen muodostumista sekä ehkäistä lapsen ja vanhemman välistä vieraantumista. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 24.)

Läheisten lisäksi rangaistuslaitoksen henkilökunnalla sekä yhteistyöverkostoilla on vangin vapautumisen järjestelyissä suuri merkitys. Tällä hetkellä Suomessa ei ole sellaista erityisjärjestelmää, jonka vastuulle juuri vapautuvien vankien jälkihuolto kuuluisi. Kunta vastaa palveluiden järjestämisestä samoilla tavoin kuin muidenkin kansalaisten, mutta palvelut eivät aina vastaa vangin tarpeita. Kunta ja sosiaalitoimi ovat silti työttömän, asunnottoman ja päihdeongelmaisen vangin keskeisin tuki. (Suomela 2009). Kaikilla sosiaalityöntekijöillä ei aina kuitenkaan ole resursseja vapautuneen vangin moniongelmaisuuksien ja laajemman tuen tarpeen ratkaisemiseen. Erilaisten lomakkeiden ja hakemusten täyttäminen on monelle vaikeaa ja ilman tukea jopa syrjäyttävää. (Granfelt 2007, 19). Siksi jo vankeusaikana olisi ehdottoman tärkeää luoda toimivia yhteistyöverkostoja useiden viranomaisten, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sekä järjestötoimijoiden suuntaan (Kaurala & Kylämarttila 2010,9).

Vangille henkilökohtaisesti suunniteltu ja toimiva palveluprosessi tukee vapautteen siirtymistä ja rikoksetonta elämää, ja tuo sitä kautta myös kunnalle säästöjä. Mitä aiemmin vapauttamissuunnitelmaa aletaan tarvittavien toimijoiden kesken työstää, sitä onnistuneempaa jälkihuolto on. (Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006, 35; Suomela 2009).

Hyvänä esimerkkinä tiivistä verkostotyöstä ja sen tärkeydestä vapauttamisyksikön vankien kohdalla toimii Kriminaalihuollon tukisäätiön vuosina 2011–2013 toteuttama Tuetun vapauttamisen asumis- ja valmennuspalvelun (Tuvat) projekti. Projektia toteutettiin Hoitokoti Sillanpirtin kanssa, jonka Rikosseuraamuslaitos tuolloin totesi soveltuvan Helsingin vankilan vapauttamisyksiköksi, ja joka tarjoaa tietyille kohderyhmälle vapautumisen valmennusta. Projektin kohderyhmänä olivat vapauttamisyksikkövangit. (Huhtimo 2013, 7.)

Tuvat-projekti oli osa suurempaa hanketta, jonka aikana kehitettiin kolmikanta palveluohjausmalli. Mallin tavoitteena oli luoda ja hyödyntää vangille toimivaa tu-

kiverkostoa vapautumisen liittyvän valmennuksen aikana. Tukiverkostolla haettiin katkeamatonta polkua vankilasta vapauteen. Projektissa todettiin kolmen toimijan yhteistyön äärimmäinen merkitys. Tärkeäksi koettiin verkostotyön lisääminen järjestöjen lisäksi kunnan ja opetusviraston kesken. Oleellisina painoalueina pidettiin vapaudessa tehtävää työtä sekä mielenterveyspalveluiden mukaan saamista, ja sitä kautta psykiatriin palveluihin pääsyn helpottumista. (Huhtimo 2013, 3, 59.)

Vapautumisvaiheessa vangin sekä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin keskinäistä yhteistyötä ei voi liiaksi korostaa. Onnistunut vapautuminen ja rikoksettomalla elämäntiellä pysyminen vaatii lähes aina vangin tukemista moniammatillisen ja monialaisen tiimin kesken. On kuitenkin muistettava, että vangin motivaatio ja halu muuttaa käyttäytymistä ja elämäntapoja on keskeistä. Ilman vangin sisäistä halua on muutoksen tekeminen todella haastavaa, ellei jopa turhaa mieltien uusintarikollisuuden ja päihteiden käyttöön retkahtamisen todennäköisyyttä.

3.6 Hengellinen kriminaalityö

Vangin hengellisyyteen ja uskoon liittyvät tarpeet ja tuki ovat seurakunnan diakoniatyön hoidettavana. Diakoniatyö on yksi kirkon perustehtävistä, ja se perustuu kirkkolakiin. Diakoniatyö on kohdistettu kirkkojärjestyksen mukaan kristillisestä rakkaudesta nousevaksi palvelutyöksi huono-osaisille. Diakonia on ihmisen kokonaisvaltaista auttamista, joten se voi olla yksilön hengellistä, henkistä, aineellista ja sosiaalista tukemista. Diakonisen asiakastyön keskeisiin periaatteisiin kuuluu asiakkaan aito kohtaaminen sielunhoidollisissa keskusteluissa, joissa kuuntelu, tuki, rohkaisu sekä toivon välittäminen ovat keskeisissä rooleissa. Työntekijän tehtävänä ei ole antaa valmiita ratkaisuja ongelmiin, vaan niitä tulee etsiä asiakkaan kanssa yhdessä, jolloin oivallukset ja omatoimisuuden löytäminen tapahtuvat asiakkaassa itsessään. (Helin, Hiilamo & Jokela 2010, 36–47.)

Suljetuissa vankiloissa vankien hengellisiä tarpeita hoitaa vankilasielunhoitaja. Hänen työnsä lähtökohtana on holistinen ihmiskuva, jossa ihminen nähdään fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena sekä hengellisenä kokonaisuutena. Vankilasielunhoito itsessään on vankia kuntouttavaa työtä, jonka tarkoituksena on tarjota vangille voimavaroja, eheytymistä sekä parempaa arvopohjaa, joiden kautta avautuu mahdollisuuksia uudenlaiseen muutokseen. Lisäksi työ tähtää päihde- ja vankilairtonaiseen elämään. (Rikosseuraamusvirasto 2006, 20.)

Vankilasielunhoitajalla on neljä tärkeää ydintehtävää. Ensimmäinen tehtävä on järjestää vangeille mahdollisuus harjoittaa uskontoa vankilassa. Toinen tehtävä on huolehtia vankien sielunhoidosta riippumatta vangin uskontokunnasta. Kolmantena ydintehtävänä on jumalanpalvelusten sekä muiden hengellisten tilaisuuksien säännöllinen organisointi. Neljäntenä tehtävänä sielunhoitaja hoitaa sakramentit sekä huolehtii kirkollisesta kasvatuksesta. Ydintehtävien lisäksi sielunhoitajan tehtäviin voi kuulua yhteistyöverkoston ylläpitämistä ja rakentamista, vapautumisen jälkeisten tukirakenteiden luomista, rikosseuraamusasiakkaiden kanssa tehtävää avustus-, tukihenkilö- ja tukiasuntotoimintaa sekä koulutus- ja kehitystoimintaa. (Rikosseuraamusvirasto 2006, 20.)

Oulun vapauttamisyksikön vangeilla on mahdollisuus käydä diakoniatyöntekijän vastaanotolla sekä erilaisissa seurakunnan järjestämissä tapahtumissa. Lisäksi seurakunnat tekevät Rikosseuraamuslaitoksen kanssa yhteistyötä tarjoamalla vangeille palveluspaikkoja. (Sakasti i.a. a.) Seurakunnan kriminaalityöhön suunnatut resurssit on keskitetty vapautuneiden vankien jälkihuoltoon, vankien perheiden tukemiseen sekä vankien tukemiseen vankeusaikana (Sakasti i.a. b).

4 TUTKIMUKSEN TAUSTAT JA TARKOITUS

Rikosseuraamusalan käytännöt ovat lakimuutosten velvoittamassa muutoksessa. Pyrkimys on entistä vaikuttavampaan täytäntöönpanoon, jossa hallittu, asteittain vapauttaminen on eräässä avainasemassa uusintarikollisuutta ehkäisevänä sekä säästöjä tuovana tekijänä. Koska Oulun vapauttamisyksikön tarkoitus on toimia eräänlaisena välilaskun paikkana vapauttamisprosessissa, on syytä tutkia, miten tällainen yksikkö siellä asuvien vankien kokemusten perusteella toimii.

Todenmukaisemman kuvan antamiseksi tarvittaisiin aiheesta laajempi tutkimus. Tutkimus on yksipuolisesti vankien kokemuksia kuvaava opinnäytetyö, minkä vuoksi se ei ole yleistettävissä Oulun vapauttamisyksikön toimivuuteen tai muihin vastaavanlaisiin yksiköihin.

4.1 Aiemmat tutkimukset

Ennen tätä opinnäytetyötä Oulun vapauttamisyksikköön on tehty yksi opinnäytetyö vuonna 2013. Jarkko Halonen ja Janne-Matti Korhonen tekivät opinnäytetyönään tulo-oppaan Oulun vapauttamisyksikön vangeille. Tulo-oppaan tarkoituksena oli tuoda apuväline vankien tiedontarpeeseen sekä parantaa heidän vapauttamisyksikössä viettämänsä ajan tuloksellisuutta eli edistää vangin rikoksetonta elämää tukemalla vangin elämänhallintataitoja sekä sijoittumista yhteiskuntaan. (Halonen & Korhonen 2013, 3,7.)

Oulun vankilan tulo-oppaaseen kerättiin tietoa haastattelemalla Rikosseuraamuslaitoksen koulutuslaitoksessa työskenteleviä opetusalan ammattilaisia ja esittelemällä heille luonnosversio oppaasta. Haastatteluiden perusteella tutkijat saivat parannusehdotuksia sekä ohjeita, joiden perusteella syntyi opinnäytetyön tuote. Tulo-opasta tehdessä otettiin huomioon muun muassa sen tarpeellisuus ja helppolukuisuus kohderyhmää huomioiden. (Halonen & Korhonen 2013, 3.) Val-

mis tulo-opas pitää sisällään tietoa Oulun vapauttamisyksiköstä ja sen tarjoamista toimintamahdollisuuksista. Oppaassa oheistetaan tämän lisäksi oikeanlaiseen käyttäytymiseen, tapaamisiin, omaisuuden hallussapitoon sekä terveydenhuoltoon, vaatehuoltoon ja asumiseen liittyvissä asioissa. Opas sisältää myös infoa tulevaa mahdollista koevapautta sekä vapautta varten. (Halonen & Korhonen 2013, 66.)

Tämän lisäksi Marja-Liisa Valkonen teki vuonna 2012 opinnäytetyönään tutkimuksen vapauttamisyksikkötoiminnan kehittämiseksi. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää vapauttamisyksikön toiminta sekä se, miten toiminta eroaa avolaitos-toiminnasta. Lisäksi haluttiin selvittää, miten vapautuvan vangin tarpeisiin pystytään vastaamaan ja mitä toimenpiteitä vapauttamisyksikössä tehdään vangin vapautumisen tueksi. Tutkimuksessa selvitettiin myös, miten rangaistusajan suunnitelmien tavoitteisiin vapauttamisyksikössä on vastattu. Tietoa toteutuneesta toiminnasta kerättiin haastattelemalla Kuopion vapauttamisyksikön henkilökuntaa sekä vankitietojärjestelmästä saatuja sijoitusperusteiden tietoja. (Valkonen 2012, 22–24.)

Valkosen tekemässä tutkimuksessa selvisi vapauttamisyksikön tarpeellisuus. Kuopion vapauttamisyksikköön sijoitetaan erityistä tukea tarvitsevia vankeja ja heidän kanssaan työskentely vie runsaasti aikaa, sillä osa heistä ei pysty esimerkiksi asioimaan yksin siviilissä. Vapautumisen valmistelussa olennaisimpiin toimenpiteisiin lukeutuvat asunnon sekä työ- ja opiskelupaikan hankinta, päihde- ja mielenterveyskuntoutuksen järjestäminen, taloudellisen tilanteen selvittäminen sekä perheen tukeminen. Ongelmalliseksi Kuopion vapauttamisyksikössä todettiin työtoiminnan vähäisyys sekä omatoimisen ruuan hankkimisen ja rahankäytön suunnittelun vaikeus, sillä ruokahuolto järjestetään Kuopion vankilasta käsin. Kuopion vapauttamisyksikön ollessa entinen avolaitos henkilökunta pystyy omalla kokemuksellaan vastaamaan hyvin sekä vapauttamisyksikön tavoitteisiin sekä vangin yksilökohtaisiin tarpeisiin. (Valkonen 2012, 37–38.)

4.2 Tutkimuksen tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymys

Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä -tutkimus on tärkeä, sillä vapauttamisyksikkötoiminnasta ei ole tällä hetkellä yleisesti saatavissa juuri minkäänlaista tarkkaa tietoa. Aiemmin mainitut opinnäytetyöt sekä muutamat artikkelit ja tiedotteet ovat ainoat julkiset tiedonlähteet vapauttamisyksikkötoiminnasta. Lisäksi Oulun vapauttamisyksikön toimivuutta ei ole aiemmin tutkittu. Oulun vapauttamisyksikkö on toiminut vajaan viiden vuoden ajan, minkä vuoksi aiheen tutkiminen tässä vaiheessa on järkevää. Tutkimus toimii tärkeänä lähtökohta Oulun vapauttamisyksikön kehitystyölle ja tuo vankien ääntä kuuluviin.

Opinnäytetyön tarkoitus on teemahaastatteluista ja vapautuvien vankien palautekyselyistä saatujen tietojen perusteella kuvata vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä. Kokemusten avulla halutaan myös tutkia Oulun vapauttamisyksikön toimintaa. **Opinnäytetyön tehtävänä** on antaa Oulun vapauttamisyksikölle sekä koko Rikosseuraamuslaitokselle tietoa Oulun vapauttamisyksikön toimivuudesta ja kehitystarpeista yksinomaan vankien kokemusten perusteella. **Opinnäytetyön tavoitteena** on antaa Oulun vapauttamisyksikön vangeille mahdollisuus tulla kuulluksi sekä luoda suuntaa vielä melko tuoreen vapauttamisyksikkötoiminnan kehittämiseksi. Opinnäytetyöllä halutaan lisäksi tuoda uutta näkökulmaa vapauttamisyksikkötoiminnan tutkimuksiin sekä laajentaa vapauttamisyksikkötoiminnan kokonaiskuvaa. Opinnäytetyön toivotaan toimivan yleisenä tiedonlähteenä kaikille asiasta kiinnostuneille sekä siltana aihetta käsitteleviin materiaaleihin. Toiminnan kehittäminen jää Oulun vapauttamisyksikön harkintaan.

Tutkimuskysymys:

- Mitkä ovat vankien kokemukset Oulun vapauttamisyksiköstä?

Tutkimuskysymykseen etsittiin vastausta apukysymyksellä:

- Mitkä tekijät vaikuttavat vangin elämään Oulun vapauttamisyksikössä?

Kirkollinen näkökulma on huomioitu tutkimuskysymyksen sisällä.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä -idea on lähtöisin Oulun vankilan erityisohjaajalta. Tutkimuksen yhteistyökumppani, Oulun vapauttamisyksikkö oli kerännyt vapautuvilta vangeilta palautetta omalla kyselylomakkeellaan vuoden 2015 toukokuusta asti. Yhteistyökumppanin vaatimus tutkijoille oli palautekyselyn analysointi, mikä ohjasi tutkijoita tutkimusotteeseen liittyvissä valinnoissa.

Yhteistyökumppanin valmiiksi keräämä palautekyselyaineisto osoitti tutkijoiden mielestä tarpeen lisääaineistolle, jota kerättiin teemahaastatteluilla. Tutkimukseen haettiin tutkimuslupaa (liite 5) Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköltä, joka saatiin myönteisenä 2.6.2016. Koska haastattelut haluttiin pitää neutraalissa ympäristössä vain haastateltavien ja tutkijoiden kesken, odotettiin vapauttamisyksikön yhteistilan valmistumista kesän loppuun. Yhteistilan valmistuttua, aloitettiin tiiviimpi yhteistyö tutkimuksen yhteistyökumppanin kanssa. Tämän suosituksesta vapauttamisyksikön vangeille tehtiin syksyllä 2016 esittelykirje, jossa kerrottiin tutkimuksesta, haastatteluista sekä niiden käyttötarkoituksesta ja käytän-teistä. Esittelykirjeen tarkoitus oli orientoida ja herätellä mahdollisia haastateltavia sekä luoda hienovaraisesti ensimmäistä kontaktia kohderyhmään. Tarkoitus oli myös toimia kohderyhmän kanssa mahdollisimman eettisesti.

Lokakuun lopussa vangeille pidettiin infotilaisuus, jossa haluttiin varmistaa, että tutkimukseen sekä haastatteluihin liittyvät tiedot saavuttavat mahdolliset osallistujat ja samalla haluttiin saada kohderyhmään lähempi kontakti. Infotilaisuuden ajateltiin luovan luottamusta tutkijoihin ja toisaalta motivoivan haastateltavia osallistumaan tutkimukseen. Tilaisuus mahdollisti hyvin kohderyhmän kysymyksiin vastaamisen ja oli selvästi tarpeellinen. Infotilaisuuden jälkeen haastattelusta kiinnostuneilla oli hyvin aikaa ilmoittaa halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Ilmoittautuminen tapahtui yksikköön jätettävälle nimilistalle, johon kiinnostuneet saivat itse myös ehdottaa haastattelun ajankohtaa. Ilmoittautuneita oli alkuun luopaavasti, mutta itse haastattelupäivänä kukaan haastateltavista ei ollut paikalla suunnitelmien muutosten ja viikonloppulomien vuoksi. Haastateltaviksi saatiin

kuitenkin kolme henkilöä, joista yksi oli ollut aiemmin järjestetyssä infotilaisuudessa. Haastattelut toteutettiin 2016 marras-joulukuun vaihteessa yksilöhaastatteluina.

5.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimus on aina tavoitteiden sekä asetettujen tehtävien ja tarkoitusten määrittämää toimintaa. Tutkimus voi tarkoitukseltaan olla kartoittava, selittävä, kuvaileva, ennustava tai useampaa samanaikaisesti. Tarkoitus voi myös olla tutkimuksen edetessä mahdollisesti muuttuva. Tämän opinnäytetyö on kuvaileva. Kuvailevalle opinnäytetyölle on ominaista esittää tarkkoja kuvauksia henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista sekä dokumentoida ilmiöstä kiinnostavimpia, keskeisimpiä piirteitä. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009, 137–139.)

Yleisesti opinnäytetyöt voidaan raa’asti jakaa painopisteestä riippuen kahdenlaisiin: tutkimuspainotteisiin sekä kehittämispainotteisiin opinnäytetöihin. Tutkimuspainotteisessa työssä painopiste on tutkimuksen tai selvityksen tekemisessä empiirisen aineiston avulla. Kehittämispainotteisessa työssä kehitetään, toteutetaan ja arvioidaan tuotteita, palveluja, työkäytäntöjä ja toimintatapoja. Tällaisen tutkimuksen lopputuotteena luodaan tuote tai jokin toiminnallinen tapahtuma. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 32.) Tämä opinnäytetyö tutkii vankien kokemuksia, joten se on tutkimuspainotteinen, laadullinen tutkimus.

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimusote toimii tässä opinnäytetyössä määrällistä paremmin, koska tarkoituksena oli nimenomaan kuvata vankien kokemuksia. Määrällinen eli kvantitatiivinen tutkimus ei pääasiallisena tutkimusotteena olisi tuonut esiin niin henkilökohtaisia kokemuksia kuin laadullinen, ymmärtämiseen keskittyvä tutkimusote. Koska laadullinen tutkimus käsittelee merkitystä ja kuvaa todellista elämää on tutkimusotteen valinta perusteltua.

Laadullinen tutkimusote ei kuitenkaan poissulje määrällisen tutkimusotteen käyttämistä, vaan niiden voidaan nähdä oikein käytettynä jopa täydentävän toisiaan.

Määrällisessä tutkimuksessa korostuu syy-seuraussuhde, jonka kautta aineistosta haetaan tuloksiksi realistisia ja usein numeraalisia todisteita. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2009,130,139, 161.) Tässä tutkimuksessa on käytetty määrälliselle tutkimukselle ominaisia pylväsdiagrammeja (liitteet 3 & 4) tutkimusta täydentävinä. Pylväsdiagrammit ovat tässä tutkimuksessa mukana yhteistyökumppanin pyynnöstä analysoida palautekyselyt. Niitä on hyödynnetty tulokset-osiassa muun laadullisen aineiston tukena.

5.2 Aineistonkeruumenetelmät

Tutkimusongelma sekä tutkimuskysymys ratkaistaan kerätyllä aineistolla. Aineisto tuo vastauksen asetettuun tutkimuskysymykseen, mikä tekee aineistonkeruumenetelmien valinnasta olennaista. (Kananen 2014, 41.) Tämän tutkimuksen aineisto koostuu valmiiksi kerätyistä palautekyselyistä sekä saadusta teemahaastatteluaineistosta. Palautekysely (liite 2) on yhteistyökumppanin oma toiminnan kehittämiseen tarkoitettu työkalu, jolla he ovat keränneet tietoja vapautuvien vankien kokemuksista vuoden 2015 toukokuun alusta lähtien. Palautekyselyt (n=42) luovutettiin tutkimuksen tekijöille 13.10.2016. Teemahaastatteluaineiston (n=3) tutkijat keräsivät vuoden 2016 marras-joulukuun vaihteessa.

Teemahaastattelu valittiin osittain tutkimuksen pääasiallista aineistoa tuottavaksi menetelmäksi, koska se on tutkimuskysymyksen sekä kohderyhmän kannalta yksi parhaiten soveltuvimmista menetelmistä. Teemahaastattelun voidaan katsoa olevan lomakehaastattelun ja avoimen haastattelun välimuoto. Tarkkojen haastattelukysymysten sijaan luotiin siis teemoja, joista haastateltavaa hienovaraisesti keskustelutettiin (liite 1). Jokaisen teeman alle pohdittiin sisältö ja mietittiin apukysymykset, joilla tarpeen tullen tarkennettiin haastatellun kertomaa. Samalla pyrittiin pitämään huolta siitä, ettei haastattelutilanteessa ilmaista omia mielipiteitä tai myötäillä haastateltavan vastauksia. (Hirsijärvi & Hurme 1988, 35.)

Teemahaastattelu valittiin menetelmäksi myös siitä syystä, että tutkimuksessa haluttiin antaa haastateltaville mahdollisimman vapaa ja luonteva tila kertoa

omista kokemuksistaan. Lisäksi menetelmällä haluttiin saada syvempää ja merkitystä kuvailevampaa aineistoa kuin palautekyselyllä oli saatu. Myös mahdolliset oppimisvaikeudet tai eriävä kulttuuri pyrittiin haastattelumenetelmän valinnalla huomioimaan. Arkaluontoisena sekä asioissa mahdollisesti rönsyilevänä kohdeyryhmänä puolistrukturoitu eli puoliksi johdettu haastattelumenetelmä toimi hyvin. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 34–35.) Haastattelut kirjattiin haastattelutilanteissa suoraan tietokoneelle, koska kaikki haastateltavat eivät halunneet ääntänsä nauhoitettavan.

Haastattelutilanteissa paikalla olivat aina vain tutkijat (2) sekä haastateltava. Haastattelutilana toimi Oulun vapauttamisyksikön asuinrakennusten yhteyteen rakennettu yhteistila, jota vangit käyttävät kuntosalina sekä opetus- ja oleskelutiloina. Haastattelujen lähtökohtana oli toimia eettisesti ja luotettavasti sekä haastateltavan ehdoilla edeten. Haastattelujen toteutuksiin varattiin aina koko päivä aikaa, jotta voitiin varmistaa haastattelujen onnistuminen ja riittävän aineiston saanti. Jokaisen haastateltavan kanssa pyrittiin mahdollisimman luontevaan ja toista kunnioittavaan vuorovaikutussuhteeseen, joten haastattelutilanteet aloitettiin vapaamuotoisella juttelulla ilman taltiointia. Tämä koettiin oleelliseksi, koska haastateltavat ja tutkijat eivät olleet toisilleen entuudestaan mitenkään tuttuja. Tutustuminen rentoutti molempia osapuolia ja teki haastatteluista antoisampia.

Vapaamuotoisen juttelun ohessa haastateltavalle kerrottiin vakavaluontoisesti tutkijoiden velvollisuudesta kertoa haastateltavalle tiettyjä asioita. Haastateltavaa tiedotettiin tämän oikeuksista, tutkimuksen taustoista ja toteutuksesta, haastattelujen käyttötarkoituksesta, aineiston säilyttämisestä sekä muista oleellisista asioista. Tämän jälkeen pyydettiin haastateltavaa allekirjoittamaan suostumus tutkimukseen osallistumisesta (liite 6). Jokaiselta haastateltavalta saatiin tutkimusluvan vaatima kirjallinen suostumus. Toinen tutkijoista toimi haastattelutilanteissa haastattelijana ja toinen litteroi aineiston suoraan tietokoneelle. Kaksi tutkijaa osoitautui pakolliseksi aineiston keräämisen edellytykseksi. Haastattelut kestivät keskimäärin tunnista kahteen tuntiin, riippuen haastateltavan innokkuudesta ja kaa kokemuksiaan. Päähaastattelijan roolissa ollut tutkija varmisti jokaisen teeman läpikäynnin haastateltavan ehdoilla toimien. Yhteistyökumppani auttoi haastattelujen järjestämisessä mieluusti. Haastattelumenetelmän haittoja ovat

yleensä tutkijoiden kokemattomuus, aikataulujen yhteensovittaminen sekä hyvin vapaamuotoisen haastatteluaineiston analysointi, tulkinta ja raportointi (Hirsijärvi & Hurme 2010, 35). Nämä ovat haasteita joita tässäkin tutkimuksessa kohdattiin.

Vapauttamisyksikön työntekijät olivat käyttäneet aineistonkeruumenetelmänä strukturoitua kyselylomaketta. Kyselylomake on menetelmänä useammin määrällisessä tutkimuksessa käytetty, mutta toimii hyvin myös laadullisessa tutkimuksessa, kun sitä käytetään harkitusti ja mahdollisuuksien mukaan. Turhaa vastakkainasettelua määrällisen ja laadullisen tutkimuksen eri tutkimusmenetelmille ei ole tarpeen tehdä ja se näkyy erittäin hyvin tässä tutkimuksessa, jossa on yhdessä käytetty molemmille tutkimusotteille tyypillisiä menetelmiä: strukturoitua palautekyselyä ja teemahaastattelua. Jotkin tutkijat myös puoltavat usean aineistonkeruumenetelmän yhdistämistä, sillä useammalla menetelmällä saadaan laajempi näkökulma, eikä tutkimus jää luotettavuudeltaan niin heikoksi. Tärkeintä kuitenkin on se, että menetelmillä saadaan vastaus tutkimusongelmaan. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 38–39.) Tämän tutkimuksen laadullisella aineistolla etsittiin vastaus tutkimuskysymykseen ja määrällistä aineistoa käytettiin puolestaan tukea antavana aineistona.

Tässä tutkimuksessa käytetty palautekyselylomake sisältää strukturoituja eli jäsenneiltyjä väittämiä, taustakysymyksiä sekä kaksi avointa kysymystä. Lomakkeen kysymykset ovat tuottaneet sellaista tietoa ja sellaisessa muodossa kuin niitä on kysytty. Lomakkeen muotoiluvaiheessa yhteistyökumppanilla oleva tuntemus kohderyhmästä, aiheesta sekä ilmiöstä on ollut tärkeää, jotta kysymyksillä on voitu tavoitella mahdollisimman todenmukaisia vastauksia. (Kananen 2014, 24–25.) Palautekyselyt on kerätty anonyymisti niin, että vapauttamisyksikön henkilökunta on tarjonnut vapautuville vangeille mahdollisuutta antaa palautetta kyselomakkeen kautta. Vastaaajat ovat vastanneet kyselyyn aivan vapautumisen kynnyksellä. Kyselyitä täytettiin sekä työntekijöiden läsnä ollessa että yksityisesti, ja ne palautettiin henkilökunnalle kirjekuudessa.

Avoimilla kysymyksillä saatiin perinteisesti lyhyitä lauseita ja pidempää tekstiä, joista etsittiin vastausta tutkimuskysymykseen (Kananen 2014, 25). Struktu-

roiduilla väittämällä vastausvaihtoehdot tarjottiin Likert-asteikolla, esimerkiksi täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä. Hyvän menetelmän kyselylomakkeesta sekä yleisesti että tässä tutkimuksessa tekee se, että anonyymisyys säilyy paremmin ja otanta on suurempi (Hirsijärvi ym. 2009, 195). Lisäksi Likert-asteikko väittämiin oli vastattu hyvin, sillä se ei vaadi vastaajalta yhtä paljon kuin avoimet kysymykset. Kyselyn toteutus ei myöskään vienyt Rikosseuraamuslaitokselta juuri aikaa tai rahaa.

Yleisiä kyselymenetelmän heikkoja puolia kohderyhmän vastauksissa näkyi monia. Muun muassa vastaajien oppimisvaikeudet tai vieraskielisyys oli vaikuttanut kysymysten ymmärtämiseen ja niihin vastaamiseen. Kyselylomake oli todennäköisesti myös liian pitkä, sillä kyselyn toinen sivu oli täytetty heikommin kuin ensimmäinen väittämiä tarjoava sivu. Kyse voi myös olla siitä, että lomakkeen toisella sivulla kysyttiin taustatietoja, joihin kaikki eivät anonyymisyyttään suojellakseen olleet halunneet vastata. Todella monet vastaukset jouduttiin hylkäämään vastausten epäselvyyden tai väärän merkintätavan vuoksi. Muutaman kohdalla vastausvaihtoehdot vaikuttivat olleen liian vähäiset ja toisaalta liian laajat, mikä lisäsi hylättyjä vastauksia taustatiedoissa sekä väittämissä. (Hirsijärvi & Hurme 2010, 36–37.)

Tutkijoiden mielestä suurin heikkous kyselylomakkeessa oli kysymysten johdatteleva asettelu, jolloin se ei täydellisesti edusta vankien mielipidettä. Avoimet kysymykset; *kerro, mitkä asiat ovat parasta vapauttamisyksikössä* sekä *miten vapauttamisyksikön toimintaa voisi vielä parantaa*, eivät kysy yksikön eri puolista neutraalisti. Vastaajalle ei sinänsä anneta vapaata mahdollisuutta kertoa mielipidettään vapauttamisyksiköstä. Kysymysten asettelu johtaa näin tiedon katoamiseen, koska vastaaja menee kysymystasolta suoraan toiselle. Avoimet kysymykset siis olettavat yksikön toiminnassa jonkin olevan parasta ja jonkin parannettavaa, minkä mukaan vastaajat ovat vastanneet. (Kananen 2014, 74.)

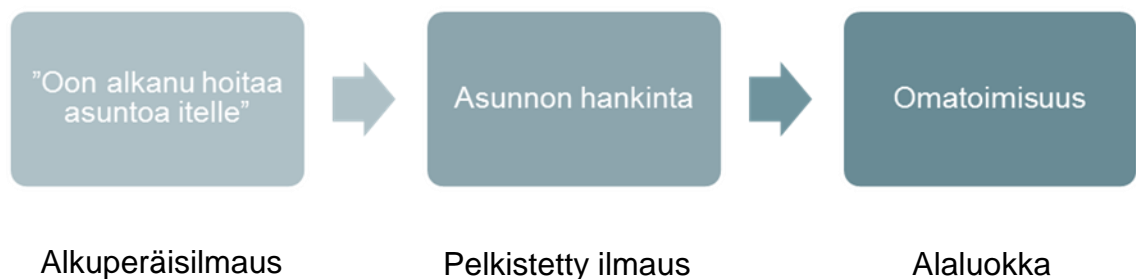
5.3 Aineiston analyysi

Koska tutkimuksessa haettiin kokemuksia, valittiin jo ennen aineiston keräämistä analyysikeinoksi sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöinen, teorialähtöinen tai teoriaohjaava. Tässä tutkimuksessa vankien kokemusten ollessa niin keskeisessä asemassa sisällönanalyysi oli induktiivinen eli aineistolähtöinen. Tutkimuksen haastatteluaineisto oli loppujen lopuksi niin vapaamuotoisesti kerrottua, ettei haastattelurungon valmiita teemoja ollut järkevää käyttää analyysin lähtökohtana. Aineistolähtöisellä analyysimenetelmällä uskottiin löytyvän aidosti ne asiat, jotka kohderyhmä halusi nostaa esiin sekä ne merkitykset jotka aineisto piti sisällään. Sisällönanalyysin voidaan sanoa olevan melko väljä metodi, jota voidaan käyttää hyvinkin erilaisissa tutkimuksissa. (Sarajärvi & Tuomi 2012, 91).

Tämän tutkimuksen analyysivaiheessa lähdettiin liikkeelle aineistoon tutustumisesta tarkoittaen, että palautekyselyjä ja haastattelumateriaalia käytiin läpi useita kertoja alkuperäismuodossaan, jotta niihin saataisi tuntuma. Samalla kirjoitettiin havaintoja ja tulkintoja päiväkirjamaisesti. Koska palautekyselyt olivat paperiversioita, tuotiin niistä kaikki tieto tietokoneelle yhteistä analyysiä varten. Tätä kutsutaan aineiston litteroinniksi (Kananen 2014, 99).

Analyysi toteutettiin pitkälti Sarajärven ja Tuomen kirjan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* mukaan. Aineistoon tutustumisen ja litteroinnin jälkeen valittiin se, mitä tutkimuksessa voidaan käyttää, mitä pitää jättää pois sekä miten nämä valinnat perustellaan. Tämä vaihe oli tutkijoille ongelmallinen, sillä aineistosta ei haluttu jättää kenenkään mielipiteitä pois. Tekstitiedostoihin eli avoimiin vastauksiin sekä haastatteluaineistoon tehtiin merkintöjä käyttämällä erilaisia korostusvärejä erottamaan käytettäviä, ei käytettäviä sekä mahdollisesti käytettäviä asioita, joihin palattiin myöhemmin uudestaan. Tämän jälkeen aineistosta otettuja kokonaisuuksia koodattiin eli annettiin kokonaisuuksille sisältö kuvaava termi. Kun merkkauksia tehtiin, säilytettiin aina alkuperäinen tekstiaineisto ja merkityt kohdat vietiin uuteen tiedostoon. Näin asiayhteyksiä voitiin tuloksia esitellessä tarkastaa ja varmistua näin aidon ja todenmukaisen kokemuksen esittämisestä.

Analyysivaiheessa tutkijoita ohjasi tutkimuskysymys ja kohderyhmä. Aineiston alkuperäisilmaisuja pelkistettiin eli redusoitiin. Sen jälkeen pelkistetyt ilmaukset ryhmiteltiin eli klusteroitiin, siis etsittiin kriittisesti pelkistetyistä ilmauksista samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia. Samaa asiaa tarkoittavat ilmaukset yhdistettiin ja annettiin ryhmille sisältöä kuvaavat nimet. Näin saatiin alaluokat. Alaluokista muodostettiin käsitteellistettyjä yläluokkia, edelleen pääluokkia sekä lopuksi yhdistävä luokka. Yhdistely tehdään aineiston salliman mahdollisuuden mukaan. Käsitteellistämistä kutsutaan abstrahoinniksi. Ryhmittelyvaiheen voidaan myös katsoa kuuluvan käsitteellistämävaiheeseen. (Sarajarvi & Tuomi 2012, 108–112.)

Kuvio 1. Esimerkki luokittelusta

Kuviossa yksi on etsitty aineistosta tutkimuskysymykselle oleellista tietoa ja tuotu sitä yleisemmälle tasolle luokittelun avulla. Alkuperäisilmaus on pelkistetty tätä tutkimusta kiinnostavalla tavalla sen ytimeen ja jatkettu pelkistämisestä alaluokan tekoon. Alaluokaksi saatiin näin *Omatoimisuus*. Tutkimuksen tulososion hierarkisessa käsitejärjestelmässä näkyvät vain alaluokista muodostetut yläluokat, niistä muodostetut pääluokat sekä lopullinen yhdistävä luokka. Tutkimuksen aineisto sekä erilaiset analyysivaiheen tiedostot tuhottiin, kun oltiin varmoja, ettei aineistoa enää tarvita.

6 TULOKSET

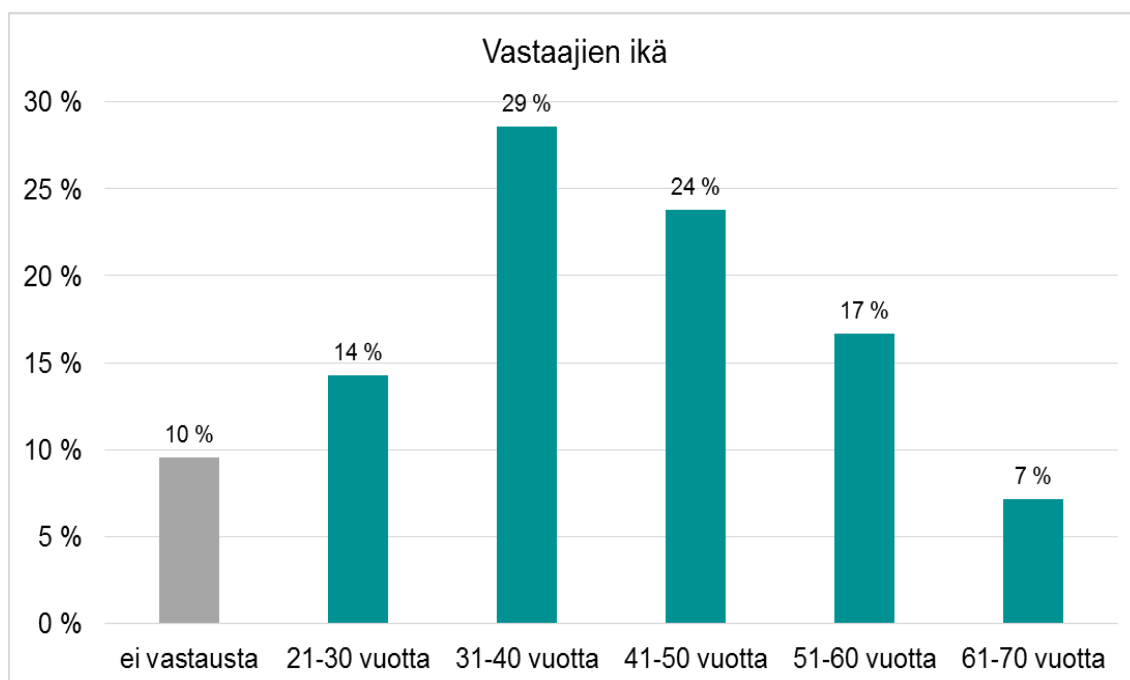
Tutkimuksen tuloksissa esitellään analyysin tuotos eli aineistosta muodostettu malli, teemat tai esimerkiksi käsitejärjestelmä. Tuloksissa kuvataan analyysivaiheessa tapahtuneesta luokittelusta saadut kategoriat tai käsitteet sekä avataan näiden sisällöt. (Sarajärvi & Tuomi 2012, 113.) Tässä luvussa käsitejärjestelmä (kuvio 3) avataan taustatietojen johdantelemana. Vastaus tutkimuskysymykseen on löydetty teemahaastatteluista sekä palautekyselyn avoimista vastauksista. Pylväsdiagrammien tietoja hyödynnettiin vain siltä osin kuin se oli tutkimuksen muun aineiston kannalta oleellista. Kun tuloksissa puhutaan vapauttamisyksiköstä ja yksiköstä, tarkoitetaan näillä joka kerta Oulun vapauttamisyksikköä.

6.1 Taustatiedot

Teemahaastatteluun osallistui kolme vankia, joista yksi oli nainen ja kaksi miestä. Haastatteluissa haastateltavat saivat vapaasti kertoa omista kokemuksistaan Oulun vapauttamisyksiköstä. Haastattelussa käytettiin teemahaastattelurunkoa (liite 1). Tutkimuksen yhteistyökumppanin toteuttamia palautekyselyjä (liite 2) saatiin käsiteltäväksi yhteensä 42 kappaletta. Kyselyt on kerätty ajalta 1.5.2015–13.10.2016 niiltä vangeilta, jotka kyselyn ovat vapaaehtoisesti halunneet täyttää. Palautekyselyssä vastattiin erilaisiin Oulun vapauttamisyksikköön liittyviin väittämiin Likert-asteikolla. Väittämillä haettiin vankien kokemuksia kyseisestä yksiköstä. Lisäksi kysyttiin taustatietoja ja kyselyn lopussa esitettiin kaksi avointa kysymystä.

Kyselyn täyttäjistä 7 % oli naisia, 60 % miehiä ja loput 33 % jättivät vastaamatta tai vastaus hylättiin. Avoimiin kysymyksiin saatiin vastauksia 31 eri vastaajalta, vastausprosentiksi tuli näin 74 %. Palautekyselyistä saatujen taustatietojen mukaan 12 % vastanneista oli vapautumassa ja 55 % lähdössä valvottuun koevauteen. Vapautumistilannetta koskevaan kysymykseen jätti vastaamatta 33 %.

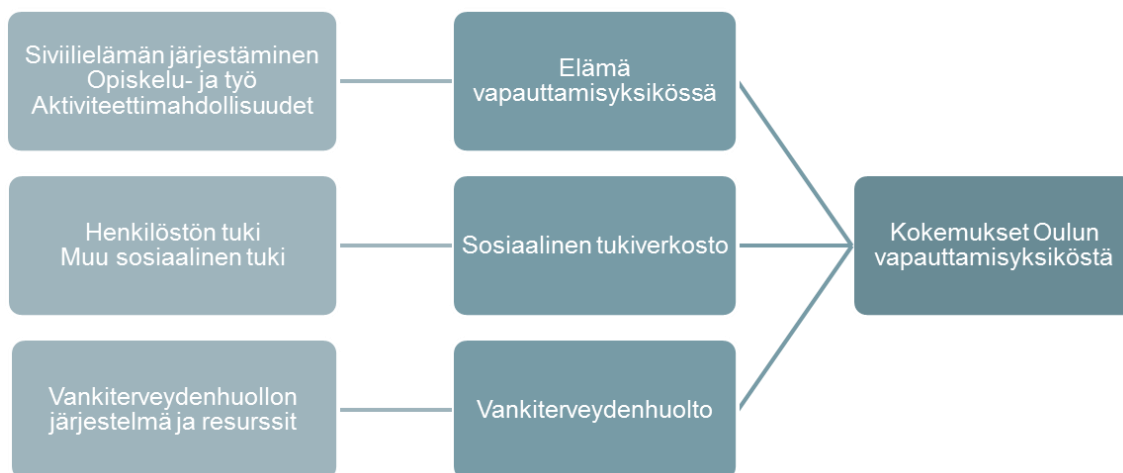
Vapauttamisyksikössä oltiin keskimäärin noin yhdeksän viikkoa. Vankilakertaisuus oli keskiarvoltaan reilu kolme.

Kuvio 2. Vastaajat ikäryhmittäin.

Kuviosta kaksi (2) havaitaan, että suurin osa palautekyselyyn vastanneista vankeista sijoittuu 31 ja 50 ikävuoden väliin. Vankien keskiarvoikä on noin 42 vuotta. Kuviosta huomataan, että 21–40-vuotiaiden osuus, 43 %, on lähes sama kuin 41–60 vuotiaita, 41 %. Lukuina 21–40-vuotiaita on 18 ja 41–60 vuotiaita 17. Suurimman osan voidaan yleispätevästi sanoa olevan (nuoria) aikuisia sekä keskiikäisiä. 61–70 vuotiaita on vähän: 7 % eli kolme henkilöä. Vastaamatta jätti 10 % eli neljä henkilöä.

6.2 Käsitejärjestelmä ja yleiskokemus

Kuvio 3. Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä

Vankien kokemuksiin vapauttamisyksiköstä vaikuttavat niin konkreettiset kuin tunne-elämän asiat. Palautekyselyyn vastanneet sekä haastatteluun osallistuneet kuvasivat kokemuksiaan sillä tavoin kuin itse halusivat ja minkä oleelliseksi kokivat kertoa. Aineistoista saatiin luokittelun tuloksena kuvio kokemuksiin vaikuttaneista asiakokonaisuuksista. Seuraavassa tuodaan esiin vankien kokemuksia avaamalla hierarkkisen käsitejärjestelmä (kuvio 3) lähtien liikkeelle yleiskokemuksesta ja siirtyen pääluokkien avaamiseen ja kuvaamiseen. Pääluokat tässä tutkimuksessa ovat:

- Elämä vapauttamisyksikössä
- Sosiaalinen tukiverkosto
- Vankiterveydenhuolto

Valtaosa aiheeseen vastanneista koki, että vapauttamisyksikkötoiminta on ollut tarpeellista ja hyväksi oman elämän järjestämiselle. Vapauttamisyksikön koetaan tarjoavan lähes siviilinkaltaiset, normaalisuusperiaatteen mukaiset olosuhteet, josta siviiliin astuminen on helpompaa kuin suljetusta vankilasta. Palautekyselyssä (liite 3, nro.25.) vangeilta kysyttiin kokonaistyytyväisyyttä vapauttamisyksiköstä.

sikköön tuomionsuorittamispaikkana. Vastaajien mukaan noin 86 % oli joko täysin samaa tai samaa mieltä siitä, että tuomion suorittaminen kyseisessä yksikössä toteutuu hyvin. Myös haastatellut olivat samaa mieltä yksikön kehityskoh-teista huolimatta.

6.3 Elämä vapauttamisyksikössä

Vastausten perusteella elämään vapauttamisyksikössä liitettiin:

- Siviilielämän järjestäminen
- Opiskelu- ja työtoiminta
- Aktiviteettimahdollisuudet

Siviiliasioiden järjestämismahdollisuus sekä siihen tiiviisti liittyvä vapaus nähtiin todella positiivisena ja tärkeänä tekijänä vapauttamisyksikköelämässä. Vapau-desta puhuttaessa tarkoitetaan itsenäisen liikkumisen mahdollisuutta vapautta-misyksikköalueella ja sen ulkopuolella sekä rajojen ja valvonnan suhdetta vapau-teen.

Normaalisuusperiaatteen toteuttamisen laajuus vaikuttaa vankien siviilielämän järjestämismahdollisuuksiin. Lähes kaikkien vastaajien perusteella normaali-suusperiaatteen voidaan yksikössä sanoa toteutuvan hyvin: yksikköä kuvailtiin konkreettisesti siviilinkaltaiseksi ja erityisesti vapaaksi paikaksi. Asumisolosuht-teen palautekyselyissä (liite 3 nro.2) koki hyväksi noin yli 90 % vastaajista. Siviili-nomaisuutta lisäsi arjen tavallisista toiminnoista huolehtiminen, kuten kaupassa käynti, rahojen hallinta sekä muu omatoiminen tekeminen. Vankeutta ei myös-kään koettu juuri esteenä siviilielämän järjestämisessä. Vastaajat kokivat, että siviiliasioiden järjestäminen, kuten virasto-, työ, ja asuntoasiat, onnistuivat yksi-köstä suhteellisen vaivatta. Tämän koettiin erityisen tärkeäksi toimeentulon ja muiden siviilielämään astumisen edellytysten vuoksi.

Siviilielämän järjestämisessä normaalisuusperiaatteen toteutumiseen vaikutti vastausten perusteella myös valvonta ja siinä erityisesti vartijoiden luona käytävät useat ilmoittautumiskäynnit, jotka useampi vastaajista koki jopa turhan tiheiksi. Kokemukseen osittain vaikutti myös puhelimen hallussapidon mahdollisuus, jonka hallussapitoaika muutamassa vastauksessa toivottiin pidennettävän. Vastaajat ymmärsivät että, koska vapauttamisyksikössä ollaan vielä suorittamassa vankeusrangaistusta, määrittää vankeuslaki valvonnan (luku 2.3) kattavuuden. Aikarajoitteiden koettiin silti vaikeuttavan omien siviiliasioiden järjestämistä ja siltä osin normaalisuusperiaatteen toteutumista.

Elämään vapauttamisyksikössä liittyy oleellisesti myös työ- ja opiskelumahdollisuudet siinä missä siviiliasioiden järjestäminenkin (kuviokuva 3). Työ- ja opiskelutoiminnalla tarkoitetaan tässä vapauttamisyksikön tarjoamaa työtoimintaa ja koulutusta sekä vangin itsensä hankkimaa siviilityötä tai -koulutusta. Aiheeseen kietoutuu myös rangaistusajan suunnitelmat sekä vapauttamissuunnitelmat, joihin on vangin kanssa yhdessä määritelty, millaista kuntouttavaa toimintaa vanki vankeusaikanaan tekee (luvut 2.3 & 3).

Vapauttamisyksikön työtoiminta on vastaajien mukaan puutteellista eikä vangin vankeuslain määräämä osallistumisvelvollisuus sekä oikeus sen täyttämiseen täysin toteudu. Työtoiminnan puutteen koettiin johtuvan yksikön rajallisista mahdollisuuksista tarjota työtoimintaa, mikä tällä hetkellä osittain estää Rikosseuraamuslaitoksen arvojen, vapauttamisyksikön tarkoituksen sekä vankeuslain määräämän rangaistusajan suunnitelman tai vapauttamissuunnitelman kunnollisen toteuttamisen. Siitä kertoo myös vastaajien motivaation lasku arjessa yrittämisessä. Työtoiminta koettiin tärkeäksi kehityskohteeksi, vedoten yksikön yhteiskuntaan integroivaan sekä työtoiminnan kuntouttavaan tarkoitukseen (luvut 2.3 & 3.2). Toisaalta toivottiin työn kehittämistä monipuolisemmaksi, jotta motivaatio työn tekemiseen säilyisi, tekeminen olisi hyödyllistä ja jottei toimettomuus valtaisi elämää vapauttamisyksikössä.

Se oli tavallaan järkytyski, että ei oo (työtä) koska se kuitenkin on määrätty että se ois pakko... ...Tulee aika joskus tosi pitkäksi mullaki ko ei oo mittään semmosta niinku aktiviteettia että miksi tavallaan herätä aamulla.

Työnteko voisi olla vapaamuotoisempaa... ..sen myötä moni asiakas saattaisi löytää itsestään piileviä kykyjä, jotka loisi kestävä kasvupohjan tulevalle yhteiskuntakelpoiselle raittiille ja perheelliselle elämäntielle.

Koulutus vaikuttaa vastaajien mukaan positiivisesti elämään vapauttamisyksikössä. Eräessä vastauksessa kävi ilmi, että vankiloiden lain mukainen velvoite järjestää vangeille koulutusta (luku 3.2) toteutuu Oulun vapauttamisyksikössä. Yksikköön on järjestetty koulutusta ostopalveluna, jonka vastaaja koki vankien keskuudessa erittäin hyväksi ja toimivaksi järjestelyksi. Hän myös piti hyvänä ideana koulutuksen jatkamista yksikkötiloissa.

Siviilityön ja -opiskelun mahdollisuuksista vastaajien keskuudessa pidettiin ja niitä tavoiteltiin osittain elämän miellyttävyyden lisäämiseksi vapauttamisyksikössä, jossa työtoiminnan tarjonta on vähäistä. Työpaikan saanti oli toisaalta toimeentulon kannalta monelle tärkeä tavoite, sillä vankeuden aikana saadut rahamäärät koettiin pieniksi ja koska usealla vangilla on kuitenkin maksettavanaan rikoksesta aiheutuneita korvausmaksuja sekä mahdollisia velkoja (luku 3.4). Vastajat kokivat siviilityö- tai opiskelupaikan saannin siis elämänhallintaa lisääväksi tekijäksi.

...ja jos vankeudessa sais sen työpaikan tai koulun niin se jatkuis tuolla siviilissäki eikä sitte tulis enää rötöstelyä.

Rangaistusajansuunnitelmiin tarpeellisia ja haluamia muutoksia koki saaneen noin 70 % vastaajista (liite 3 nro.16), tarkoittaen muun muassa, että vangin omaa halua ulkopuoliseen työhön tai koulutukseen tältä osin tuetaan. Kuitenkaan vastausten perusteella normaalisuusperiaatteen tuoma siviiliasioiden järjestämismahdollisuus sekä itsenäisyys työ-/opiskelupaikan hankinnassa ei toimi kaikkien vankien kohdalla. Vastajat kokevat, että työ- tai opiskelupaikan löytäminen ja saaminen ovat rikostaustan sekä rikosleiman (luku 2.1) pelon vuoksi itsenäisesti todella haastavaa. Tämän vuoksi henkilökunnalta kaivataan enemmän aikaa käytännöntuelle ja neuvonnalle. Aineiston perusteella yhdessä vangin kanssa työskennetty lakisääteinen rangaistusajansuunnitelma tai vapauttamissuunnitelma sekä

vangin omat tavoitteet näissä jäävät toteutuksessa pitkälti vangin vastuulle ja jokseenkin siksi vajaiksi. Vastaajat myös kokivat, etteivät mielestään saaneet riittävästi sellaista tukea ja ohjattua apua, kuin yksikön toiminnan kuvauksessa on kuvattu annettavan (luku 2.3).

Kokemus elämästä vapauttamisyksikössä koostuu siviiliasioiden järjestämisen sekä työn ja opiskelun lisäksi arjen tasapainoa tuovista *aktiviteettimahdollisuuksista* (kuvio 3). Näillä tarkoitetaan kaikkea sitä toimintaa, mitä vapauttamisyksikössä ja sen ulkopuolella voidaan toteuttaa vapaa-aikana. Normaalisuusperiaatteen mukainen siviilinkaltaisuus ja yksikön tarkoitus kärsivät yksikön aktiviteettien vähäisyyden ja sen tuoman toimettomuuden vuoksi. Tämä vaikuttaa omalta osaltaan kokemukseen siitä, millaista vangin elämä vapauttamisyksikössä on. Palautekyselyn (liite 3 nro.4) perusteella mielipiteet vapaa-ajan toimintamahdollisuuksien riittävydestä jakaantuivat. Tätä saattaa selittää vankien yksilölliset tarpeet ja toisaalta palautekyselyyn vastanneiden ikäjakauma: yleensä noin 50–60 -vuotiaat kokivat eriävää mielipidettä aktiviteettien riittävydestä, kun taas nuoremmilla mielipide oli neutraali tai riittävydestä oltiin samaa mieltä. Muusta aineistosta saatujen mielipiteiden mukaan valta osa oli kuitenkin sitä mieltä, ettei vapauttamisyksikössä toteudu riittävästi vankeuslain tuoma velvoite järjestää vangeille vapaa-ajan toimintaa.

Vastaajat kokivat vapaa-ajan pitkästyttäväksi ja toimintojen lisääminen oli selvästi työtoiminnan kehittämisen rinnalla toinen tärkeä kehityskohde. Vankeuslain määrittämien vapaa-ajan toimintojen reunaehdoissa pysyen yksiköllä koettiin olevan mahdollisuus lisätä aktiviteetteja esimerkiksi hyödyntämällä ulkopuolisia toimijoita ja tekijöitä. Vastaajat kokivat yksikössä tarpeelliseksi erilaiset vankia hyödyttävät kurssit, monipuolisemmat urheilumahdollisuudet sekä uimavuorot. Siviilinkaltaisuuden ja sitä kautta elämänlaadun parantamiseksi sekä yhteisen tekemisen edistämiseksi ehdotettiin myös sohvien hankkimista asuintiloihin, pelikonsolin sallimista sekä saunavuorojen lisäämistä.

6.4 Sosiaalinen tukiverkosto

Kokemukseen Oulun vapauttamisyksiköstä vaikutti laajasti vangin sosiaalinen tukiverkosto (kuvio 3). Tukiverkostoon aineiston pohjalta liitettiin:

- Henkilöstöltä saatu tuki
- Muu sosiaalinen tuki

Henkilöstöön kuuluvat tässä ne työntekijäryhmät, joista palautekyselyn avoimien kysymysten sekä haastattelujen perusteella oli kokemuksia. Terveystieteiden henkilökuntaan liittyvät kokemukset on ilmaistu luvussa 6.5. Yhteistyön toteutumista mainitsemattomien työntekijäryhmien kohdalla voi tarkastella liiteosiossa (liite 4). Henkilöstön tuki käsittää tässä tapauksessa Oulun vapauttamisyksikön henkilökunnalta eli vartijoilta ja ohjaajilta sekä työnjohtohenkilöstöltä, johtohenkilöstöltä ja sijoittelijalta saadun tuen. Muu sosiaalinen tuki sisältää tässä tutkimuksessa kanssavangeilta, perheeltä ja läheisiltä sekä seurakunnalta saadun tuen. Koko sosiaalisen tukiverkoston merkitystä ja kokemuksia hahmotetaan suhteuttamalla ne vapauttamisyksikössä vallitseviin omatoimisuuden ja itsenäisyyden tasoihin.

Vastaajat kokivat, että vapauttamisyksikössä tulee olla todella itsenäinen ja omatoiminen. Siksi Rikosseuraamuslaitoksen asteittaisen ja hallitun vapauttamisen tavoite sekä yksikön tarkoitus lisätä siviilielämän valmiuksia toteutuvat paremmin niiden kohdalla, joilla motivaatio, voimavarat ja kyvyt todella itsenäiseen elämään ovat jossain määrin hyvät. Oulun vapauttamisyksikköön sijoitettavat vangit ovat kuitenkin enemmän tukea ja apua tarvitsevia. Vastaajat kokivat huolta etenkin pitkäaikaisvankien saamasta sosiaalisesta tuesta omatoimiseen elämään. Vastaajien mukaan suljetusta vankilasta saapuva voi kohdata yksikköön tullessaan suuria ja yllättäviä haasteita. Tämän nähtiin johtuvan suljetun vankilan tiukoista käytänteistä, joissa kaikki toiminta on ohjattua ja liikkuminen tapahtuu vartijoiden johdolla. Näin itseohjautuvuuden koettiin turtuneen, mikä on tuonut haasteita vapaammassa yksikössä elämiseen. Siksi omatoimisuuden vaatimusaste ja tavoite

pyrkii lisäämään tuomitun omaa vastuuta ovat vastaajien mielestä liikaa suhteessa yksikön henkilökunnalta saatuun tukeen.

Toimettomuus suljetussa vankeudessa oli vastaajien mukaan mielenterveydelle yksi vaikeimmista asioista vapauden menettämisen lisäksi. Siksi vapauttamisyksikössä pidettiin siitä, että tavallisia arkiaskareita sai hoitaa oma-aloitteisesti. Syy arkirutiinien mielekkyyteen juontuu siis mielen tasapainosta, jonka rutiinit tuovat. Esimerkiksi palautekyselyn väittämän (liite 3 nro.23) mukaan noin 83 % piti oma-toimista ruoanvalmistusta mukavana. Itsenäisen elämän harjoittelun katsottiin vahvistavan valmiuksia pärjätä vapautumisen jälkeen itsenäisesti, kun toimintoja oli harjoiteltu ja luottamus omaan pärjäämiseen oli kasvanut.

Hyvin selväksi vastausten perusteella kävi, että Rikosseuraamuslaitoksen tavoite vapauttaa vanki hallitusti ja porrastetusti koettiin hyväksi yhteiskuntaan integroitumiselle ja uusintarikollisuuden riskin pienentämiselle. Kuitenkin vastaajat kokivat, että liiallinen omatoimisuuden ja itsenäisyyden vaatiminen yhdessä vajavaisen tuen kanssa eivät niinkään valmista vankia vapauteen vaan aiheuttavat tiedottomuutta, epävarmuutta, epäluottamusta ja pelkoa asioiden järjestymisestä. Etenkin pitkäaikaisvankien kohdalla omatoimisuus ja itsenäisyys koettiin suurina haasteina, sillä vankien itseohjautuvuus oli saattanut suljetussa vankilassa ollessa turtua. Sen vuoksi vapauttamisyksikön vapaammassa olosuhteissa omatoimisesti ja itsenäisesti toimiminen eivät vastaajien mukaan tapahdukaan automaattisesti. Lisäksi asiaan liittyvät vankien mielenterveydelliset ja somaattiset sairaudet, jotka vaikuttivat vankien kokemiin henkisiin estoihin ja negatiivisiin tunteuksiin itsenäisesti pärjäämisestä. Itseohjautuvuuden turtuminen sekä pelot näkyivät vankien vahvoissa odotuksissa vapauttamisyksikön henkilökuntaa kohtaan, joilta odotettiin toisinaan melko aktiivista ja konkreettista arjessa auttamista, ohjausta ja tukena olemista.

Vangin sosiaalisessa tukiverkostossa henkilöstön tuki ja vielä tarkemmin vapauttamisyksikön henkilökunnan sekä työnjohtohenkilöstön tuki herättivät eniten mielipiteitä. Henkilökunta on käytöksellään onnistunut viestimään sitoutumistaan perustus- ja vankeuslaista johdateltuihin rikosseuraamuksen arvoihin (luku 2.2). Vangin kanssa tehtävää lähityötä voidaan vielä vastausten perusteella kuitenkin

parantaa. Vapauttamisyksikön henkilökunnan kuvailtiin olevan: asiallista, kohteliasta, hyväkäytöksistä, ystävällistä, osaavaa ja joustavaa. Väittämien (liite 4) perusteella yhteistyö yksikön henkilökunnan eli valvonnan (vartijoiden ja ohjaajien) kanssa toteutui hyvin tai erittäin hyvin 74 %:lla. Työnjohtohenkilöstön kanssa yhteistyö toteutui hyvin tai erittäin hyvin noin 67 %:lla. Vankien ja henkilökunnan suhteet koettiin pääsääntöisesti hyväksi ja vankien kohtelu asialliseksi (liite 3 nro.17 & 18). Lain velvoittama Ihmisarvon kunnioitus toteutui hyvin noin 83 % mielestä ja oikeudenmukaisuus noin 76 % mielestä (liite 3 nro.5 & 6). Väittäminen elämänmuutokseen kannustamisesta (liite 3 nro.7) jakoi mielipiteitä ja voi todentaa sitä, ettei itsenäisyyden ja tuen välinen suhde ole välttämättä elämänmuutokseen kannustava.

Osa vastaajista koki yksikön henkilökunnan olevan melko etäällä vangin elämästä. Jotkut katsoivat tämän johtuvan henkilöstön toimenkuvasta ja vartijaroolin tuomasta valta-asemasta sekä toisaalta vangin omasta vastahakoisesta suhtautumisesta henkilökuntaa kohtaan. Vastaajat kokivat, että henkilökuntaa vierastetaan ja jopa vältellään, kun kyse olisi omien asioiden hoitamisesta. Toisaalta henkilökunnan arveltiin pysyvän etäällä tietoisesti ja tarjoavan vangille siviilinkaltaista mahdollisuutta itsenäisyyteen ja omaan rauhaan. Tätä myös arvostettiin. Yleisesti henkilökunnan kuitenkin nähtiin olevan yksikössä pääosin valvontaa varten.

Vapauttamisyksikön henkilökuntaan kohdistuva vankien tuen tarve osoittautui vastauksissa hyvin yksilökohtaiseksi ja taustoista riippuvaiseksi. Osa vastaajista koki tiedonsaantiin, perehdyttämiseen, ohjaukseen ja tukeen liittyviä puutteita. Puutteiden koettiin joidenkin kohdalla olevan jo sijoitusvaiheessa, jossa vastaajat eivät mielestään saaneet *sijoittelijalta* riittävästi tietoa vapauttamisyksiköstä tai sijoituskunnasta. Vankeuslain (4 luku 4§) mukainen vangin tiedottamisvelvollisuus vastausten perusteella toteutui, mutta vangit olisivat toivoneet lisää tietoa yksikön käytänteistä ennen sinne saapumista.

Kyselyn väittämän (liite 3, nro.1) mukaan yksikköön perehdytettäessä riittävät tiedot koki saaneensa valtaosa, noin 81 %. Yksikköä koskevat ohjeet ja esitteet koettiin selkeiksi (nro.13). Vankeuslain määräämä vangin tiedottamisvelvollisuus

(luku 2.2) Oulun vapauttamisyksikössä siis kutakuinkin toteutuu. Silti muusta aineistosta kävi ilmi, että vastaajat kokevat perehdytyksen jäävän lain mukaiselle tiedotusasteelle yksikön oloista sekä vangin oikeuksista ja velvollisuuksista eikä sosiaalinen tuki siirtymävaiheessa tunnu vahvalta. Vastaajat kokivat sisäistämiskykynsä heikentyneeksi olosuhteiden muutoksesta johtuen, minkä vuoksi perehdytyksessä toivottiin kerrattavan käytänteitä ja sääntöjä useamman päivän ajan. Myös yhdeksi kootut kirjalliset ohjeet koettiin tarpeelliseksi välineeksi yksikköön sijoittumisessa. Työtoimintaan perehdytys, ohjaus sekä tuki koettiin heikommiksi verrattuna vapauttamisyksikköön perehdytykseen (liite 3, nro.20 & 21). Henkilökunnalta vastaajat toivoivat enemmän oma-aloitteisuutta kohdata vanki ja tarjota myös sellaista apua, jota vanki ei itse huomaa kysyä.

Mä kaipaisin just semmosta infopakettia missä olis niinku eri henkilöiden tietoja jos haluaa vaikka hakea ulkopuolistaki apua tai jotaki...
...että mihin vois ottaa yhteyttä.

Vastausten perusteella vankien lakisääteisiin vapauttamissuunnitelmiin kuuluva verkostotyö (luku 2.2) toteutuu Oulun vapauttamisyksikössä vaihtelevalla tiiviydellä. Tämä näkyy sosiaalityöntekijän ammattiosaamisen kaipuussa, eli siinä etteivät vangit ole saaneet tarvitsemaansa palveluohjausta vapautumisen valmisteluun.

Palautekyselyn perusteella suurin osa koki vapautteen valmistelun toteutuneen hyvin. Tämä ei silti kerro siitä, mistä syystä valmistelu onnistui. Vankeuslain sekä Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden mukaisen riittävän verkostotyön ei koettu vapauden valmistelussa kaikkien vastaajien osalta toteutuneen. Aineiston perusteella vapauttamisyksikön henkilökuntaan ollaan tyytyväisiä ja noin 74 prosenttisesti työntekijöiden koetaan kuuntelevan vankia tämän asioissa ja auttavan mielellään (liite 3, nro.10). Silti henkilökunnan osaamisalue tai resurssit eivät tällä hetkellä vaikuta riittävän vastaajien tarpeeseen saada tietoa palveluista, niiden käytöstä sekä omista mahdollisuuksistaan. Koska henkilökunnalta ei voida odottaa sosiaalityöntekijän palveluosaamista, vaikuttaa siltä, että osittain tuenpuute johtuu joko verkostotyön puutteesta tai yhteistyöverkostojen heikosta vastuunotosta vangin informoimiseen. Vapauttamisyksikkö ei lisäksi vaikuta juuri hyödyntävän vankeuslain mahdollistamaa oikeutta tuoda vangeille tietoa ulkopuolisten

toimijoiden kautta. Kaikki edellä mainittu huomioiden kyse ei ole siitä, että henkilökunta ei haluaisi auttaa, vaan siitä, että verkostotyö jää paljon aikaa vievässä vapauden valmistelussa suppeaksi. Vangin tiedottamiselle, tuelle sekä ohjaukselle ei jää riittävästi aikaa kummallakaan osapuolella tai sitä ei ole huomioitu riittävästi.

Pitäis auttaa siinä semmosessa tukiverkoston luomisessa tuonne ulkopuolelle, että siinä oli ne päihdetyöntekijät ja sosiaalityöntekijät ja sillee... ...voi helposti mennä päihteilyksi taas, ko se ulkomaailma on kuitenkin pelottava. Eikä ne kaveritkaa oo muuttunut kuitenkaan.

Vankien arjen ollessa todella itsenäistä oli vastaajien onni, että sosiaalisesta tukiverkostosta löytyi myös muuta sosiaalista tukea (kuviot 3). Vastaajat kääntyivät yleensä kanssavankien sekä perheen tukeen, kun henkilökunnan ei koettu tarjoavan riittävästi apua. Vastaajien mukaan vangit toimivat toisilleen käytännön tukena, esimerkiksi vapauttamisyksikössä toimimisessa sekä työpaikan etsinnässä. Lähempää ystävyyttä toisista vangeista ei haettu. Yleisesti vankien välinen ilmapiiri koettiin rennoksi ja mukavaksi. Kiusaamista ei 81 % mielestä vapauttamisyksikössä suvaittu, vaikka yksi vastaajista olikin kokenut joutuneensa kiusatuksi.

Vapauttamisyksikkö on onnistunut toteuttamaan vankeuslain velvoitetta sekä Rikosseuraamuslaitoksen arvoja ja tavoitteita tukea tuomitun perhe- ja läheissuhteita (luku 3.5). Siviilitapaamiset ja lomat koettiin eräiksi parhaimmista asioista vangin henkisessä kuntoutumisessa. Perheen merkitys oli vastaajille suuri jo koettujen tuensaannin puutteiden vuoksi. Perheen koettiin antavan henkistä tukea, apua työpaikan etsintään sekä auttavan rahallisesti. Pääsääntöisesti vastaajat kokivat yksikön sekä sen henkilökunnan tukevan läheissuhteita hyvin.

Muutama vastanneista toi kuitenkin esiin kokeneensa johtohenkilöstön tekemissä loma-anomusten päätöksissä epäoikeudenmukaisuutta. Parempia perusteluja kielteisille päätöksille vaati yksi vastaajista. Lain mukaan vangilla on oikeus kuulla päätöstensä perustelut, mutta lain toteutumista ei tämän tutkimusaineiston perusteella voida määritellä. Yksi vastaajista koki, että loma-anomusten hylkäämi-

nen vangin antamista hyvistä perusteluista huolimatta ei tue oman elämän ja siiviliasioiden järjestämisessä eikä perhesuhteiden ylläpidossa. Loma-anomuksista päättävän johtohenkilöstön ja vangin välistä yhteistyötä kysyttiin palautekyselyssä (liite 4). Yhteistyön toteutumista johtajan ja apulaisjohtajan kanssa hyväksi tai erittäin hyväksi yhteensä 53 %.

Perheen, läheisten ja muiden vankien lisäksi muista sosiaalisen tuen ulkoisista verkostoista mainittiin aineistossa vain seurakunta (luku 3.6), joka vastausten perusteella kuului muutaman vangin elämään. Seurakunta koettiin lähinnä positiiviseksi verkostoksi ja sen tarjoamat palvelupaikat eli työmahdollisuudet sekä muu tuki koettiin hyväksi. Niiden keskuudessa, jotka eivät arjessaan olleet tekemisissä seurakunnan kanssa, eivät tienneet seurakunnan toteuttamasta työstä tai tarjoamasta avusta juurikaan. Normaalisuusperiaate sekä lakisääteinen uskonnonharjoittamisen vapaus toteutuvat vastauksien perusteella seurakunnan tapahtumiin sekä työntekijän vastaanotolle pääsyssä.

6.5 Vankiterveydenhuolto

Vankien kokemuksiin Oulun vapauttamisyksiköstä tuo oman näkökulmansa vankiterveydenhuolto (luku 3.3), jonka sisälle tässä tutkimuksessa kuuluvat:

- Vankiterveydenhuollon järjestelmä sekä resurssit

Aiheen sisällä sivutaan lisäksi terveydenhuollon henkilökuntaa koskevia kokemuksia. Vankiterveydenhuolto esiintyy erillään muista kuvion kolme pääluokista: elämä vapauttamisyksikössä ja sosiaalinen tukiverkosto. Erottelun yksi syy on vankien kokemus siitä että vankiterveydenhuollon normaalisuusperiaate toteutuu muihin pääluokkiin verrattuna heikommin. Lisäksi vankiterveydenhuollon henkilöstöä koskevat asiat haluttiin loogisen asiakokonaisuuden säilyttämisen vuoksi pitää tämän aiheen yhteydessä. Vankiterveydenhuolto oli vankien kokemuksisakin todella irrallinen eikä sen liittäminen luokittelun aikana osaksi muita luokkia tuntunut sopivalta, luontevalta tai oikealta.

Palautekyselyyn vastanneiden mielipiteet vankiterveydenhuollon ja vangin välisen yhteistyön toteutumisesta jakoi mielipiteitä (liite 4). Yhteistyön erittäin huonoksi tai huonoksi koki 22 %, neutraali mielipide oli 19 %:lla ja hyväksi tai erittäin hyväksi yhteistyötä arvioi yhteensä 40 %. Puolestaan väittämässä (liite 3 nro.22) ”Olen tyytyväinen saamiini terveydenhuollon palveluihin”, yhteensä noin 19 % koki tyytymättömyyttä, reilulla 21 % mielipide oli neutraali ja tyytyväisiä yhteensä oli noin 48 %. Tiivistettynä voidaan todeta, että yhteistyöhön sekä palveluihin tyytyväisiä oli alle puolet vastaajista keskiarvon ollessa 44 %.

Aineistosta löytyvät syyt tyytymättömyyteen olivat pohjimmiltaan vankiterveydenhuollon käytännön järjestelmässä sekä lääkityksessä, joka koettiin vajavaiseksi siviilissä olleeseen lääkitykseen verrattuna. Niinkään terveydenhuollon henkilökuntaan ei koettu avointen vastausten ja haastattelujen perusteella tyytymättömyyttä, vaikka mielipiteet jakautuivatkin palautekyselyn yhteistyön toteutumista koskevassa väittämässä. Vastaajat kokivat saaneensa asialliset diagnoosit, mutta kunnollista ja tarvittavaa lääkitystä ei vastaajien mukaan liiallisista kustannussyistä saatu.

Multaki lääkitys laskettiin pois yhdessä yössä. Vankila psykologi sano mulle että ois vaan niin kallista alkaa tuomaan yhden ihmisen lääkitystä tänne. Mullaki etsittiin lääkitystä seitsemän vuotta.

Kiireellistä apua vankilan poliklinikalta lainmukaisesti saatiin. Kuitenkin muu tarvittava hoito järjestettiin Hämeenlinnan vankisairaalassa lääkärin määräämänä. Tällainen hoitojärjestelmä koettiin monimutkaiseksi, vaikeaksi, aikaa vieväksi ja osittain pelottavaksi, minkä vuoksi hoito saatettiin jättää vastaanottamatta. Pelot liittyivät matkustamiseen, uusien ihmisten kohtaamiseen vankisairaalassa sekä jo valmiiksi pienen toimintarahan menettämiseen usean päivän poissaolon seurauksena. Lääkinnällinen puute sekä hoidon saamisen monimutkaisuus vaikuttivat vankien mieleen ja arkeen jokseenkin negatiivisesti. Ei silti voida kieltää, ettei vankiterveydenhuollossa toteutuisi laki potilaan asemasta ja oikeuksista, koska laki määrittelee potilaan oikeuden terveydenhuoltoon niissä voimavarojen rajoissa, jotka terveydenhuollolla on kulloinkin käytettävissä. Lääkkeiden suhteen raja lain toteutumisesta on vastausten perusteella häilyvä.

Osa vastaajista toi esiin yrittäneensä yhdessä muiden vankien kanssa vaikuttaa vankiterveydenhuollon epäkohtiin viemällä asiaa kirjallisesti eteenpäin, muutosta kuitenkin saavuttamatta. Vankiterveydenhuollon vaihtuminen Terveiden ja hyvinvoinninlaitokselle ei tämän aineiston perusteella ole vielä toistaiseksi tuonut muutosta vankiterveydenhuoltoon. Lääkärin tekemä päätös lähettää vanki hoidettavaksi toiselle paikkakunnalle, vaikkakin järjestelmän pakottavista syistä, sekä lääkityksen saannin ongelmat ja kokemus huonoista vaikuttamismahdollisuuksista saattaisivat selittää vankien tyytymättömyyden terveydenhuollon henkilökuntaa kohtaan. Vastausten perusteella voidaan todeta, että vankien mielestä vankiterveydenhuolto ei tällaisenaan palvele vankien tarpeita tai lisää siviilielämän valmiuksia.

7 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole sellaisia mittareita tai testejä, joilla luotettavuutta voitaisiin erityisesti selvittää. Tutkijat arvioivat työtään itse ja pyrkivät näyttämään sen luotettavuuden. (Kananen 2014, 146.) Tämä tarkoittaa, että myös lukijalla on vastuu päätellä, onko tutkimus luotettava. Mitä avoimempi aineistonkeruumenetelmä, sitä tärkeämpää olisi myös tutkimuksen eettisyyden sekä tutkijan moraalin arviointi tutkimuksen eri vaiheissa. Eettisten kantojen vaikutusta tutkijoiden tekemiin ratkaisuihin ei voida kieltää. (Sarajärvi & Tuomi 2012, 125.)

Tutkimuksessa arvioidaan koko tutkimuksen luotettavuutta, reliabiliteettia sekä validiteettia. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen uusittavuutta, siis sitä, voidaanko samat tulokset saada, jos tutkimus tehdään uudestaan. Validiteettia arvioidessa tarkastellaan, onko tutkimusmenetelmällä kykyä mitata sitä, mitä on mitattu. Reliabiliteetti ja validius sopivat paremmin määrälliseen tutkimukseen eivätkä ne sellaisenaan laadullisessa tutkimuksessa kovin hyvin toimi. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä on kuitenkin jotenkin arvioitava. Luotettavuustarkastelua tulee tehdä jokaiseen tutkimusvaiheeseen. (Kananen 2014, 146–147; Hirsijärvi ym. 2009, 231–232.)

Tutkimuksen tekijöiden ammatinvalinnan vuoksi tutkimuksen tekemistä ja valintoja on sisäisesti ohjannut sekä sosiaalialan arvot ja etiikka että diakoniatyöntekijän eettiset ohjeet. Tutkijoiden tekemiin ratkaisuihin on siten voinut vaikuttaa pyrkimys puolustaa ihmisoikeuksia, ihmisarvoa sekä sosiaalista oikeudenmukaisuutta.

Tutkimusaihe on ollut eettisesti hyvä valinta, sillä tarkasteltaessa vankien kokemuksia ei ole tehty muita taustaoletuksia kuin se, että vangeilla on kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä. Näin vapauttamisyksikkötoiminnan kehittämisen lähtökohdat olivat vankien kuulemisessa, aidon avuntarpeen huomioinnissa sekä ongelmakohtien löytämisessä.

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa edettiin Oulun Diakonia-ammattikorkeakoulun ohjeiden mukaisesti. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa otettiin huomioon prosessin aikana mahdollisesti eteen tulevat riskit, ja niiden hallintaan mietittiin varasuunnitelmia. Tämä takasi tavoitellun aineiston saannin. Suunnitteluvaiheessa punnittiin myös tutkimusasetelman valintoihin liittyviä vaihtoehtoja. Ensin mietittiin tutkimusongelmaa eli miten Oulun vapauttamisyksikkö vankien kokemusten perusteella suoriutuu tarkoituksessaan lisätä vangin valmiuksia siviiliin ja vähentää uusintarikollisuutta. Tästä luotiin useita tutkimuskysymyksiä, mutta lopujen lopuksi niiden havaittiin tiivistyvän yhteen kysymykseen: mitkä ovat vankien kokemukset Oulun vapauttamisyksiköstä? Valittu tutkimuskysymys lähestyi tutkimuksen aihetta neutraalisti. Koska tutkimuksella haluttiin kuvata ihmisten todellisia kokemuksia ja ymmärtää niiden merkityksiä, päätettiin opinnäytetyöstä tehdä laadullinen tutkimus.

Tutkimuskysymyksen ja tutkimusotteen selkeytymisen jälkeen arvioitiin eri aineistonkeruumenetelmiä ja sitä, mikä menetelmä toimisi juuri tässä tutkimuksessa kohderyhmän kanssa parhaiten ja antaisi luotettavan vastauksen. Aineistonkeruumenetelmän valintaan vaikutti Oulun vapauttamisyksikön valmiiksi keräämä aineisto eli palautekyselylomakkeet. Koska strukturoitu palautekysely oli toteutettu vapauttamisyksikön henkilökunnan toimesta, ajateltiin vapaamman aineistonkeruumenetelmän tuovan tutkimukseen sellaista tietoa, jota palautekyselyt syystä tai toisesta eivät olleet tuoneet. Aineistoa päätettiin kerätä teemahaastattelulla. Perimmäinen syy haastatella oli kuitenkin sama kuin Irving Seidmanilla, joka totesi: "I interview because I am interested in other people's stories... ...stories are a way of knowing" (Seidman 2006, 7).

Teemahaastattelu oli tässä tutkimuksessa luotettavin ja eettisin vaihtoehto haastattelun monista menetelmistä. Haastateltavilla saattoi esiintyä erilaisia päihde- tai mielenterveysongelmia ja nämä olisivat voineet liian avoimessa haastattelussa vaikuttaa niin, ettei tutkimusongelman ratkaisuun olisi saatu riittävästi aineistoa. Toisaalta liian ohjattu haastattelu olisi saattanut aiheuttaa kuulustelunomaisen tilanteen, jolloin haastateltava olisi saattanut orientoitua tuottamaan joko epärealistisia ja virheellisiä vastauksia tai sellaisia vastauksia, joita olettaisi

tutkijoiden haluavan kuulla. On moraalisesti ja eettisesti oikein pyrkiä kaikin keinoin tutkimuksessa tuottamaan mahdollisimman totuudenmukaista ja oikeaa tietoa.

Lisäksi teemahaastattelu mahdollisti sen, etteivät haastateltavien mahdolliset hahmottamisenhäiriöt tai luki- ja kirjoitusvaikeudet tuoneet hylättyjä vastauksia. Teemahaastattelurunko tehtiin apukysymyksineen lähinnä tutkijoiden omaksi työkaluksi, jolla varmistettiin eri teemojen esiintyminen haastatteluissa. Haastattelutilanteissa haastateltaville ilmaistiin yksi teema kerrallaan, josta he yleensä alkoivat melko itsenäisesti ja kattavasti kertomaan. Jokaisessa haastattelutilanteessa pidettiin niin sanotusti keskustelua yllä siten, ettei vastauksia ainakaan tietoisesti myötälity. Keskustelua ylläpidettiin siis esittämällä tarkentavia kysymyksiä ja pyytämällä jatkoselitystä. Keskustelevuudella haluttiin pitää haastattelutilanne luottamuksellisena, tasavertaisena sekä mielenkiintoisena. Ajattelemattomia hymähdyksiä ja pään nyökyttelyjä on haastattelutilanteissa mitä todennäköisimmin tapahtunut ja ne ovat voineet vaikuttaa vastaajan kertomaan.

Haastateltavien määrää ei päätetty etukäteen, vaan haastattelujen sisällön annettiin ohjata haastateltavien lukumäärää. Tutkimuksen tekoon oleva aika toimi kuitenkin aineiston keruun takarajana, sillä haastattelumateriaalin käsittelylle tuli jäädä riittävästi aikaa. Kolme haastateltavaa oli tutkijoiden mielestä sopiva määrä, sillä haastattelujen sisällöt vastasivat toisiaan yllättävän paljon ja niistä saatiin vastaus tutkimuskysymykseen.

Palautekyselyn luotettavuutta tai eettisyyttä on haastavaa arvioida, koska se ei ole tutkijoiden tekemä. Ei siten voida tietää kyselylomakkeen muodostamiseen vaikuttaneista tekijöistä tai taustoista. Voidaan vain olettaa, mitä väittämillä tai kysymyksillä on mahdollisesti haluttu selvittää. Tämä on myös syy siihen, miksi palautekyselyä ei ole hyödynnetty kauttaaltaan, vaan ainoastaan tätä tutkimusta kiinnostavin osin. Palautekyselyn vastaukset on kuitenkin lisätty liitteiksi, jotta Oulun vapauttamisyksikkö voi tarkastella vastauksia kysymyskohtaisesti. Näin on huolehdittu yhteistyökumppanin toiveiden täyttämisestä. Palautekysely oli tutkijoiden mielestä menetelmänä silti kohderyhmään soveltuva. Vastauksiin saattoi vaikuttaa se, että kysely oli täytetty vapautumisen kynnyksellä, jolloin vastaajien

mieliala saattoi olla tavallisesta poikkeava. Toinen vaikuttava tekijä on myös se, että kyselyn oli antanut täytettäväksi rikosseuraamusalan työntekijä. Joku vastaajista saattoi pelätä työntekijöiden katsovan vangin vastaukset myöhemmin, jolloin kyselyyn vastaaminen on saattanut vääristyä.

Analyysitavaksi valittu aineistolähtöinen sisällönanalyysi oli tutkimuksen aineistoa mieltien haastava. Palautekyselymateriaalia olisi voitu hyödyntää laajemmin, mikäli sen tuottamaa määrällistä aineistoa olisi analysoitu tilastollisin menetelmin. Tämä olisi vaatinut tutkijoilta huomattavasti enemmän aikaa, jotta olisi ehditty opetella kahden erilaisen analyysin teko ja toteuttaa ne. Tutkijat hylkäsivät ajatuksen, sillä kiireessä näin vaativan analyysin tekeminen ei olisi tuottanut luotettavia tuloksia. Määrällistä aineistoa kuitenkin hyödynnettiin niin paljon, kuin sitä oli tutkimuksen kannalta oleellista hyödyntää.

Analyysivaihe oli mahdollisesti tutkimuksen haastavin osuus ja sitä tehtiin kerta toisensa jälkeen yhä uudestaan, kunnes luokittelu oli tutkijoiden mielestä oikea ja luotettava. Kaikki analyysin vaiheet myös dokumentoitiin. Analyysin luotettavuutta lisäsi se, että tutkijoita oli aineiston käsittelyssä kaksi. Tutkijat perustelivat valintojaan toisilleen, mikä auttoi pysymään oikeassa otteessa. Kanssatutkija toimi lisäksi analyysin kriittisenä tarkastajana.

Tutkimustulokset ovat vain tämän tutkimuksen tekijöiden tulkinta käytössä olleesta aineistosta. Toiset tutkijat olisivat voineet tulkita aineistoa toisin. Tulos ei ole yleistettävissä vapauttamisyksikkötoimintaan Oulussa tai muualla Suomessa, koska aineisto on kerätty kontekstissa, joka on keräämisen jälkeen muuttunut. Tutkimuksen tulosten esittäminen tutkimukseen osallistuneille vangeille ei myöskään ollut mahdollista, sillä valtaosa osallistujista oli vapautunut siviiliin jo ennen tutkimuksen tekoa. Vankien yhteystietoja ei ollut mahdollista saada eikä heitä siten voitu tiedottaa, mistä tutkimuksen tuloksia olisi voinut tarkastella. Ei siis voida vakuuttua siitä, että tutkijoiden tulkinta vastaisi täysin vankien sen hetkisiä kokemuksia.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Johtopäätöksiä esittäessä tutkijat pyrkivät ymmärtämään tulosten merkitystä ja selittämään, mitä tulokset tutkijoiden mukaan tarkoittavat, mitkä ovat johtopäätökset (Hirvijärvi ym. 2009, 229).

Tutkimustulosten perusteella voidaan havaita, että tällä hetkellä Oulun vapauttamisyksikön henkilökunta keskittyy työssään vartiointiin, valvontaan sekä vankien rangaistusajan suunnitelmien ja vapauttamissuunnitelmien toteuttamiseen, mikä ei varsinaisesti ole huono asia. Kuitenkin vankien palveluohjauksellinen tarve jää tämän seurauksena vähemmälle huomiolle. Vangit eivät saa riittävästi tietoa tarvitsemistaan palveluista tai oikeuksistaan näihin palveluihin. Tietoa kaivataan lisäksi omista mahdollisuuksista siviilielämässä sekä virastoista ja niiden käytännöistä. Vapauttamisyksikön henkilökunnan valta-asemaa tulisi siksi häivyttää lisäämällä vangin kanssa tehtävää lähityötä ja tuomalla työhön myös asiakaspalvelullista työtettä. Näin vapauttamisyksikön henkilökunnalla olisi parempi mahdollisuus tuntea vankinsa sekä havaita kunkin yksilöllisiä tuen tarpeita. Vastamalla vankien tiedon ja tuen tarpeisiin, voidaan lisätä vankien kokemusta omista valmiuksista.

Oulun vapauttamisyksikön työtoiminta sekä aktiviteettimahdollisuudet koetaan rajallisina ja ne tarvitsevat kehitystoimenpiteitä. Yleisesti Oulun vapauttamisyksikön toimintaan ollaan vankien keskuudessa kuitenkin suhteellisen tyytyväisiä, ja normaalisuusperiaate toteutuu siellä hyvin. Vankiterveydenhuoltoon kohdistuu tyytymättömyyttä ja siihen olisi hyvä kiinnittää huomiota.

Oulun vapauttamisyksikön ja seurakunnan välillä ei tutkimustulosten perusteella ole aktiivista yhteistyösuhdetta. Tästä voidaan päätellä, ettei seurakunta ole juurikaan osallisena vapauttamisyksikön vankien arjessa tai vapautumisprosessissa. Vankilasielunhoitajan panostus kohdistuu suljetun vankilan vankeihin, jolloin seurakunta on heille selvästi enemmän läsnä kuin vapauttamisyksikön vankeille. Oulun vapauttamisyksikkö tukee vankien uskonnonharjoittamista. Yksikön

vangeista pieni osa osallistuu seurakuntaelämään aktiivisesti. Vangit, jotka eivät osallistuneet seurakuntaelämään, eivät myöskään juuri tiedäneet sen toiminnasta tai tarjoamista mahdollisuuksista.

Vapauttamisyksikkötoiminnan tuomat mahdollisuudet järjestää omia siviiliasioita, harjoitella itsenäisesti ja omatoimisesti elämistä sekä tavata perhettä ja läheisiä ovat vankien elämänhallinnan kannalta tärkeitä ja tarpeellisia asioita. Vapauttamisyksikkötoiminta voidaan tämän tutkimuksen perusteella todeta tarpeelliseksi.

9 POHDINTA

Vapauttamisyksikkötoiminnan luominen suljettujen ja avovankiloiden rinnalle on ollut edistysaskel Suomen vankeinhoidossa. Tarvetta tämän kaltaiselle toiminnalle selvästi on. Myös muut kuin erityistä tukea tarvitsevat vangit voisivat hyötyä vapauttamisyksikön tarjoamista mahdollisuuksista rakentaa elämän perusedellytyksiä ennen siviiliin vapautumista. Kaikille ei vapauttamisyksikköpaikkoja kuitenkaan riitä, minkä vuoksi onkin hyvä, että vapauttamista toteutetaan muilla asteittaisilla ja hallituilla vapauttamistoimenpiteillä. On hienoa, että tällä hetkellä vapauttamisyksiköillä voidaan huomioida erityisessä tuen tarpeessa olevia vankeja ja ehkäistä heidän syrjäytymistään.

Vangeille tärkeimpiä elämänhallintaa lisääviä asioita Oulun vapauttamisyksikössä olivat vapaus ja mahdollisuus omien siviiliasioiden järjestämiseen. On varmasti realistista ajatella, että vapaus koettiin tärkeäksi myös ulkomaailman houkutusten vuoksi. Valvonnalla, jota pidettiin liian tiheänä, on vapauttamisyksikössä tärkeä rooli: sillä varmistetaan, ettei houkutus koettele liiaksi ja että vanki kantaisi vastuuta omasta suoriutumisestaan. Valvonnalla on siten selkeä tehtävä vankien elämänhallinnan lisäämisessä ja on siksi tarpeellinen.

Vankien toimettomuus työtoiminnan ja vapaa-ajan aktiviteettien puutteellisuudesta johtuen tuo Oulun vapauttamisyksikön henkilökunnalle haasteita. Työtoiminnan kehittämisessä ongelmaksi muodostuvat tilat ja ympäristö, jotka eivät kykene tarjoamaan jokaiselle vangille riittävästi työtoimia. Etenkin talviaika vähentää yksikön työtoiminnan mahdollisuuksia. Oulun vapauttamisyksiköllä tulisi kuitenkin olla mahdollisuus tarjota vangeille heidän yksilöllisten rangaistusajan suunnitelmien mukaisia toimintoja, jotta vankien työ- ja toimintakyky säilyisivät ja valmiudet siviilielämään vahvistuisivat. Vapaa-ajan aktiviteettien tulee puolestaan olla vankia kuntouttavaa toimintaa, joten vastaajien viihtyvyyttä parantavia ehdotuksia ei voida hyödyntää toiminnan kehittämisessä. Vankien nopean vaihtuvuuden, yksilöllisten tuen tarpeiden sekä kunkin omien menojen ja järjestelyjen

vuoksi aktiviteettien lisääminen pitkäkestoisten ryhmien tai kurssien avulla voisi olla resurssien hukkaamista, vaikka toiminnan tarkoitus olisikin kuntouttava.

Vankien tiedonsaannin puutteiden vuoksi melko itsenäisesti toteutettavia rangaistusajan suunnitelmia ja vapauttamissuunnitelmia koettiin vaikeaksi lähteä toteuttamaan. Vapauttamisyksikön henkilökunnan nähtiin olevan yksikössä enemmänkin valvontaa ja suunnitelmien mukaisia toimenpiteitä varten, joten vangit kokiivat jääneensä oman onnensa nojaan. Näistä tuloksista on havaittavissa, että vankien itseohjautuvuus on turtunut ja osa vangeista on sen seurauksena heittäytynyt autettavaksi. Tämä voi olla yksilöstä riippuen tahallista tai esimerkiksi pitkän vankilajakson vaikutuksesta myös tahatonta. Avun odottelijaksi heittäytymiseen vaikuttaa vangin oma motivaatio rikoksettomaan elämään sekä ruumiilliset ja mielenterveydelliset sairaudet, eikä asia ole siksi yksiselitteinen.

On selvää, että Oulun vapauttamisyksikön vangit tarvitsevat tukea ja tietoa entistä kattavammin, jotta itsenäisesti eläminen alkaisi sujua, eivätkä vangit kokisi itseään yhteiskunnan syrjimiksi. On mainittava, että vangeille on tarjottu kirjallista tietoa Oulun vapauttamisyksiköstä sekä noudatettavista säännöistä. Lisäksi vangeilla on käytössään tietokone, jolla voisivat etsiä tietoa muun muassa palveluista ja virastoista. Vangit eivät silti mielellään turvaudu kirjallisiin ohjeisiin tai etsi tietoa internetistä. Syinä tähän voivat olla erilaiset oppimis- ja lukihäiriöt, keskittymis- ja hahmottamisvaikeudet, motivaation puute, erilaiset sairaudet tai itseohjautuvuuden turtuneisuus. Vankien tiedonsaantiongelmaan tulee kuitenkin vaikuttaa ja siihen Oulun vapauttamisyksiköllä on myös mahdollisuus. Niin kutsuttuun hyysäämiseen ei silti pidä alkaa, sillä se ei ole yksikön tai vankeusajan tarkoitus. Opettamalla vangeille tiedon tavoittamisen tapoja, voidaan kuitenkin parantaa vankien itsenäistä suoriutumista siviilielämän valmisteluissa. Tieto lisää ihmisen turvallisuuden tunnetta ja itseluottamusta, minkä vuoksi sen saavuttaminen on tärkeää. Tiedon voidaan siten katsoa lisäävän vankien elämönhallintaa.

Vapauttamissuunnitelmien vaatima verkostotyö toteutui tulosten mukaan vaihtelevasti. Ouluun vapautuvien vankien vapauttamissuunnitelmia on todennäköisesti helpompi tehdä verkostotyönä, sillä suhteita eri sektoreiden toimijoihin on jo

luotu ja toimijat ovat toisilleen jokseenkin tuttuja. Kunnan sisällä on siis mahdollista luoda pitävämpiä yhteistyöverkostoja. Tutkimuksen yhteistyökumppanin mukaan ongelmia kohdataan enemmän silloin kun vanki vapautuu toiseen kuntaan. Etenkin verkostopalavereiden järjestäminen tuo haasteita. Tiiviin ja pysyvän yhteistyöverkoston luominen toisen paikkakunnan toimijoihin voi myös viedä paljon aikaa ja vaatii kunnan toimijoiden tuntemista.

Vankiterveydenhuoltoa ruodittiin vankien vastauksissa melkoisesti. On kuitenkin huomioitava, että vangeilla ja vankiterveydenhuollon työntekijöillä voi olla erilaisia näkemyksiä esimerkiksi siitä, millainen lääkitys on vangille tarpeellinen. Tämä on voinut aiheuttaa vangeissa suuttumusta, kun lääkkeitä on vankilaan tullessa karstuttu. Mikäli vangin hengen ja terveyden kannalta tarpeellista lääkitystä ei kustannussyistä ole voitu hankkia, on asiaa ehdottomasti vietävä eteenpäin rahoittamisvastuussa olevalle sosiaali- ja terveysministeriölle.

Tutkimuksen tuloksia verrattaessa muihin tutkimuksiin havaittiin yllättävä löytö. Marja-Liisa Valkosen tekemä opinnäytetyö Kuopion vapauttamisyksikön toiminnasta vastasi tuloksiltaan osittain tämän tutkimuksen tuloksia. Tutkimustuloksia verrattaessa huomattiin työtoiminnan olevan sekä Kuopion että Oulun vapauttamisyksikössä puutteellista ja aiheuttavan toimetttömyyttä. Valkosen mukaan Kuopion vapauttamisyksikön tekemä verkostotyö ja verkostopalaverit koettiin tärkeiksi. Samoin kokivat myös tämän tutkimuksen vangit. Lisäksi Valkosen mukaan Kuopion vapauttamisyksikössä sosiaalityötä tekevän työntekijän työpanoksen koettiin olleen merkittävä apu vapautteen valmisteluissa. (Valkonen 2012, 31–33, 35.) Oulun vapauttamisyksikön vangeilta saatujen vastusten perusteella sosiaalityöntekijä olisi varmasti myös Oulun vapauttamisyksikön henkilökuntaan hyvä lisä.

Oulun vapauttamisyksikkö toimii tutkimustulosten perusteella melko hyvin, mutta joitain asioita voitaisiin vielä kehittää. Vankien tiedonsaantiin ja neuvontaan liittyviin puutteisiin voitaisiin vastata lisäämällä sosiaalityöntekijä osaksi yksikön henkilökuntaan. Sosiaalityöntekijän osaaminen keventäisi vartijoiden ja ohjaajien harteille kasaantuvaa palveluohjauksellista taakkaa, jolloin työn laatu ja tehokkuus voisivat kasvaa. Tarkoitus ei ole kuitenkaan lisätä vankien sekä vartijoiden

ja ohjaajien välistä kuilua päinvastoin, joten tiedonsaantiongelma voidaan myös ratkaista kohdentamalla resursseja entistä paremmin. Lisäksi säästötoimenpiteiden vuoksi on ymmärrettävää, ettei sosiaalityöntekijän palkkaaminen vapauttamisyksikköön edes onnistuisi.

Vapauttamisyksikön henkilökunnan asiakastyön osaamista sekä palveluosaa- mista olisi hyvä nostaa vangin kanssa tehtävässä lähityössä enemmän esille. Perinteinen vartija-vanki -asetelma ei valta-aseman vuoksi toimi niin hyvin kuin se voisi toimia. Jotta vanki voidaan todella tuntea ja jotta hänen avuntarpeitaan voidaan todella huomioida, olisi osapuolten välistä luottamusta hyvä lisätä lähityön kautta.

Vankien tiedonpuutteen huomioidessa voitaisiin myös hyödyntää enemmän ulkoisia ja maksuttomia toimijoita, kuten järjestötyöntekijöitä, vapaaehtoistyöntekijöitä, seurakunnan työtä tekeviä sekä opiskelijoita. Yhteistyökumppaneiden avulla vangeille voitaisiin pitää infotilaisuuksia ja luoda niistä yksikköön kuuluva rutiini. Tänä päivänä koulutuksen sisällössä panostetaan yhä enemmän työelämän yhteistyökumppaneiden hankintaan, joten infotilaisuuksien järjestäminen voitaisiin sisällyttää esimerkiksi sosiaalialan opiskelijoiden kursseihin.

Toimintoja kehitettäessä voitaisiin pohtia ulkoisten toimijoiden mahdollisuutta tuoda yksikköön vankia kehittävää tai kuntouttavaa toimintaa. Lisäksi vankeja olisi hyvä ottaa aktiivisemmin mukaan toimintojen suunnitteluun. Työtoimintaa voitaisiin monipuolistaa, jolloin vankien omat taidot ja kiinnostuksen kohteet saataisiin paremmin huomioitua. Työtoiminta voisi esimerkiksi olla askartelupainotteista tarkoittaen muun muassa käsitöiden tekemistä myyntiin.

Vapauttamisyksikön vankien tietoutta seurakunnan tekemästä auttamistyöstä olisi suotavaa lisätä. Vapauttamisyksikköön voitaisiin esimerkiksi tuoda helposti ymmärrettäviä ja selkeitä tiedotteita sekä tiedotelehtisiä. Näin seurakunta tekisi itseään näkyvämmäksi ja vangit voisivat löytää kaipaamaansa apua ja tukea. Seurakunta toimisi vangille eräänä oleellisena siirtymävaiheen tukiverkkona.

Palautekyselyt olisi jatkossa järkevämpää toteuttaa sähköisesti. Vapauttamisyksikkö saisi sähköisellä kyselyllä ajantasaista tietoa vankien mielipiteistä, sillä vastauksista voidaan tuoda valmiita kuvioita ja diagrammeja tarkasteltavaksi koska tahansa. Näin työn seuranta ja kehittäminen voisivat olla luonteeltaan jatkuvaa. Tässä tutkimuksessa käytettyyn palautekyselylomakkeeseen voitaisiin kuitenkin tehdä parannuksia ennen sen käytön jatkamista. Kyselylomake olisi hyvä kohdentaa tarkemmin juuri Oulun vapauttamisyksikön käyttöä varten. Kysymyksiä tulisi myös uudistaa ja muotoilla selkeämmiksi. Yhdessä kysymyksessä tulisi kysyä vain yhtä asiaa kerrallaan ja välttää liian ohjaavia kysymyksiä. Lisäksi kyselyyn olisi hyvä jättää tilaa vapaan mielipiteen ilmaisuun.

Jatkotutkimuksessa olisi suositeltavaa tutkia vapauttamisyksikön kautta vapautuneita vankeja, jotta vapauttamisyksikkötoiminnan vaikuttavuutta voitaisiin todella arvioida. Tutkimuksella voitaisiin todentaa myös, onko vapauttamisyksikkö heikentänyt uusintarikollisuuden riskiä tai auttanut yhteiskuntaan integroitumisessa.

Opinnäytetyön yhteistyökumppani sai tutkimuksen avulla uutta tietoa ja on aikonut ottaa tutkimuksen mukaan kehitystyöhönsä. Tutkimuksen tarkoituksessa ja tavoitteessa on siis onnistuttu. Opinnäytetyön tekeminen on opettanut tutkijoille pitkäjänteisyyttä, kärsivällisyyttä sekä sitoutumista vastuulliseen työskentelyyn. Tutkijat saivat paljon uutta tietoa rikosseuraamusjärjestelmästä ja -työstä sekä vankien kohtaamista haasteista ja tuen tarpeista. Lisäksi yhteiskunnan eri toimijoiden näkemykset vankeuteen ja vapautumiseen liittyvistä ongelmakohdista ja kehitystarpeista tulivat tutkimusta tehdessä selviksi. Tutkimuksen teko vaati paljon, mutta samalla antoi jopa enemmän. Ammatillista kasvua on tapahtunut eniten pyrkimyksessä ymmärtää tiettyä ilmiötä mahdollisimman laajasti.

LÄHTEET

- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. 5., uudistettu laitos. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Katsauksia ja aiheistoja 17. Tampere: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Granfelt, Riitta 2007. Tuettua polkua vapauteen: selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta. Raportteja 1/2007. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 21.1.2017. http://www.krits.fi/document.php/1/136/tuettua_polkua_vapauteen/d8c5f68c9033e39d0f2b4ebe1216ba91.
- Halonen, Jarkko & Korhonen, Janne-Matti 2013. Oulun vapauttamisyksikön tulo-opas. Laurea-ammattikorkeakoulu. Tikkurila. Rikosseuraamusala. Opinnäytetyö. Viitattu 18.1.2017. http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/69537/Halonen_Jarkko_Korhonen_Janne-Matti.PDF;jsessionid=A5FCA678733DE24B1120780060348226?sequence=1.
- Hartoneva, Anne 2002. Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Viitattu 22.3.2017. <http://www.rikosseuraamus.fi/text/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/risenjulkaisusarja/normaalisuusperiaate-suomenvankeinhoidossa.html>.
- Helin, Matti; Hiilamo, Heikki & Jokela, Ulla 2010. Diakoniatyö: asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 1988. Teemahaastattelu. 4. painos. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Huhtimo, Petra 2013. Kolmikantatyöskentely asteittain vapautumisessa: tuetun asumisen ja vapauttamisen valmennuspalvelu Tuvat loppuraportti

- 2013/2015. Viitattu 21.1.2017. http://www.kriti.fi/document.php/1/233/kolmikantatyskentely_210114.docx/6da7dff3b13680a6010a992574a15e22.
- Hypén, Kimmo 2015. Vankeusajan suunnittelu ja yhdyskuntaseuraamukset. Viitattu 10.1.2017. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2463/vankeusajan_suunnittelu_ja_yhdyskuntaseuraamukset.
- Ingstrup, Ole 2000. Reflections of a Canadian prison warden - the visionary legacy of Ron Wiebe: an unfinished conversation. Viitattu 2.4.2017. <http://www.csc-scc.gc.ca/restorative-justice/092/003005-3100-eng.pdf>.
- Jalonen, Ritva 2017. Rikosseuraamusesimies, Oulun vapauttamisyksikkö. Oulu. Henkilökohtainen tiedonanto 27.4.2017.
- Juselius, Mia 2015. Vapautumassa vailla asuntoa? Portti vapauteen. Viitattu 18.3.2017. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2484/vapautumassa_vailla_asuntoa
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2011. Kuntoutuksen perusteet. 5., uudistettu painos. Helsinki: WSOYpro.
- Kansalaisvastuun katekismus 2005. Suomen ev.lut kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2005:3. Helsinki: Kirkkohallitus. Viitattu 20.3.2017. [http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/082deda6d7238210c225730700357032/c84e972e8379f991c2257e2e0012d3a9/\\$FILE/kansalaisvastuun_katekismus_www.pdf](http://sakasti.evl.fi/julkaisut.nsf/082deda6d7238210c225730700357032/c84e972e8379f991c2257e2e0012d3a9/$FILE/kansalaisvastuun_katekismus_www.pdf).
- Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko 2010/2012. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Raportteja 2/2010. Helsinki: Kriminaali-huollon tukisäätiö. Viitattu 18.1.2017. http://www.kriti.fi/document.php/1/73/selvitys_rangaistuksesta_vapautuvan_kuntoutujan_asemasta_/d5bec740a26bda5581eb73904d296c07.
- Kivivuori, Janne 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.
- Kivivuori, Janne 2013. Rikollisuuden syyt. 2., uudistettu laitos. Helsinki: Nemo.
- Laine, Matti 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 1/2007. Helsinki: Tietosanoma.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.

- Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953, 27.11.2009. Viitattu 17.1.2017.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953#L2>.
- Lappi-Seppälä, Tapio 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Liimatainen, Reijo 1995. Pimeys, varjo, Saatana: pahuus Jumalassa ja ihmisessä. Helsingin hiippakunnan apupappien julkaisuja n: o 2. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lindfors, Sami 2014. Vankiterveydenhuollossa vaara on arkipäivää – säästetty työntekijöiden turvallisuuden kustannuksella 27.7.2014. Etelä-Suomen sanomat. Viitattu 31.3.2017. <http://www.ess.fi/uutiset/kotimaa/2014/07/27/vankiterveydenhuollossa-vaara-on-arkipaivaa---saastetty-tyontekijoiden-turvallisuuden-kustannuksella>.
- Obstbaum-Federleyn, Yaira 2017. From the social sector to selective individualized prison practices?: a study on substance abuse among prisoners and its treatment. Department of Social Research. University of Helsinki. Academic Dissertation. Viitattu 19.3.2017.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/173218/FROMT-HES.pdf?sequence=1>.
- Rikoslaki 1889/39, 19.12.1889. Viitattu 28.12.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L2c>.
- Rikosseuraamusvirasto 2006. Oikeus uskoon: vankilasielunhoidon ja vankeinhoidon rakennemuutos. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston monisteita 1/2006. Viitattu 27.3.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6XRN2xbYF/1-2006_Oikeus_uskontoon.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2010. Vapauttamisyksikkötoiminta 6.4.2010. Helsinki. Vastaanottaja Elisa Heino & Krista Hemmilä. 24.2.2016. Tuloste vastaanottajien hallussa.
- Rikosseuraamuslaitos 2011. Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011–2020. Viitattu 20.4.2016. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Risen_strategia_2011-2020.pdf.

- Rikosseuraamuslaitos 2012. Päihdetyön linjaukset vuosille 2012–2016. Viitattu 18.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Cr2xRZTS/Paihdelinjaukset_2012-2016_RINKIIN.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2013a. Rikosseuraamuslaitoksen toimitilavisio vuoteen 2025. Viitattu 14.4.2017. http://www.kriminaalihuolto.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6L4U5YjDe/Rikosseuraamuslaitoksen_toimitilavisio_vuoteen_2025.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2013b. Työtoiminnan linjaukset vuosille 2013–2020. Viitattu 20.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/Yw90rx517/Tyotoiminnan_linjaukset_2013-2020_PIENI.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2014. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019. Viitattu 16.3.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/hFlkJEi9H/TTS_2016-2019_nettiin.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2015. Vankiterveydenhuolto siirtyy THL:n alaisuuteen. Tiedotarkisto 2015. Viitattu 18.1.2017. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2015/12/vankiterveydenhuoltosiirtyythInalaisuuteen.html>.
- Rikosseuraamuslaitos 2016a. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja: vuosikirja 2015. Viitattu 29.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/tE4LLWEpz/RISE_vuosikirja_2015_WEB.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2016b. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2016. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2016:2. Viitattu 17.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/A7VZux0I3/2016-02_Rikosseuraamusasiakkaat_1.5.2016.pdf.
- Rikosseuraamuslaitos 2016c. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2015. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2016:1. Viitattu 18.1.2017. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/q9StbagET/Tilinpaatos_ja_toimintakertomus_2015.pdf.

- Rikosseuraamuslaitos 2016d. Kuopion vankilan vapauttamisyksikkö. Viitattu 20.12.2016. <http://www.kriminaalihuolto.fi/fi/index/toimipaikatjajh-teystiedot/vankilat/kuopionvankila/kuopionvankilanavovankilaosasto.html>.
- Sakasti i.a. a. Sakasti - Kriminaalityö seurakunnissa. Viitattu 18.10.2016. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content38CF27>.
- Sakasti i.a. b. Sakasti - Vankilatyö. Viitattu 18.10.2016. <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp2?open&cid=Content2A5B0E>.
- Suomela, Maarit 2009. Vankilasta vapautuvien jälkihuolto. Portti vapauteen. Viitattu 21.1.2017. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2493/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto.
- Travis, Jeremy; Solomon, L. Amy; Waul, Michelle 2001. From prison to home: the Dimensions and Consequences of Prisoner Reentry. Washington, DC: The Urban Institute. Viitattu 24.3.2017. http://research.urban.org/UploadedPDF/from_prison_to_home.pdf.
- Tutkintavankeuslaki 2005/768, 23.9.2005. Viitattu 16.1.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050768>.
- Valkonen, Marja-Liisa 2012. Vapauttamisyksikkö vapauttamisen tukena: tutkimus vapauttamisyksikkötoiminnan kehittämiseksi. Laurea-ammattikorkeakoulu. Tikkurila. Sosiaali- ja rikosseuraamusala. Opinnäytetyö. Viitattu 14.3.2017. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/46116/Valkonen_Marja-Liisa.pdf?sequence=1.
- Vankeuslaki 2005/767, 23.9.2005. Viitattu 26.3.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#L4>.
- Vankien jälkihuoltotyöryhmä 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve: suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö: Oikeusministeriö: Suomen Kuntaliitto. Viitattu 19.1.2017. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112104/Selv200606.pdf?sequence=1>.

LIITTEET

Liite 1: Teemahaastattelurunko

Vankien haastattelu vapauttamisyksikössä:

Huom. Numeroidut kohdat toimivat mahdollisina apukysymyksinä.

Tutkittava:

1. Kerro itsestäsi?
2. Miten sinulla menee?
3. Kuvaile tämänhetkistä arkeasi.
4. Tulevaisuuden näkymät/tavoitteet ja niiden toteuttaminen?

Verkostot:

1. Missä koet tarvitsevasi apua ja tukea?
2. Koetko henkilökunnan huomioivan ja vastaavan avuntarpeeseesi?
3. Miten hengellisiin tarpeisiisi vastataan?
4. Onko henkilökunnan apu mielestäsi itsenäistä ja vastuullista elämää tukevaa? (saako apua siis sopivassa suhteessa)
5. Millaista on elää toisen vangin kanssa? (onko positiivinen vai negatiivinen vaikutte, vertaistuki)

Vapauttamisyksikön toiminnan vaikutus:

1. Miten itsenäiseksi kuvailisit elämää vapauttamisyksikössä? (miten/missä tilanteissa itsenäisyys näkyy?)
2. Miten sinä otat itse vastuun omasta elämästäsi vapauttamisyksikössä? (mitä asioita hoidat itse, oma-aloitteisuus...)
3. Minkälainen merkitys sinulle on itsenäisellä jo ”puoliksi vapaalla” elämällä vapauttamisyksikössä ja sen ulkopuolella?

(Jatkuu)

1. Minkä tekijän koet vahvistavan eniten omaa elämänhallintaa ja itsenäisyyttä? (Yksikössä asuminen suljetun vankilan sijaan, henkilökunta, hengellinen työntekijä...?)
2. Miten vapauttamisyksikköä voitaisiin mielestäsi kehittää? (Asumisjärjestelyt, kulkemisen vapaus, työntekijöiden osallisuus, vangeille tarjottu toiminta...)
3. Onko jotain mitä haluat itse kysyä tai kertoa?

Liite 2: Oulun vapauttamisyksikön palautekysely vapautuville vangeille

Oulun vapauttamisyksikön palautekysely

Vastaa oheisiin väittämiin rastittamalla (x) kohta, joka mielestäsi vastaa omia kokemuksiasi Oulun vapauttamisyksikössä.

Palauta kysely suljetussa kirjekuoressa henkilökunnan toimistoon sille varattuun postilaatikkoon. Kyselyt toimitetaan johtajalle. Käytämme kyselyn vastauksia vapauttamisyksikön toiminnan kehittämiseen.

	Täysin samaa mieltä	Samaa mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Eri mieltä	Täysin eri mieltä
1. Sain tulovaiheen perehdytyksessä tarvitsemäni tiedot					
2. Asumisolosuhteet ovat mielestäni hyvät					
3. Olen saanut hyvin tietoa rangaistusajan suunnitelmastani					
4. Vapaa-ajan toimintamahdollisuudet ovat riittävät					
5. Ihmisarvon kunnioittaminen toteutuu hyvin					
6. Oikeudenmukaisuus toteutuu hyvin					
7. Täällä kannustetaan elämänmuutokseen					
8. Tunnen oloni turvalliseksi ja saan suorittaa tuomioni rauhassa					
9. Kurinpito toteutuu oikeudenmukaisesti					
10. Henkilökunta kuuntelee minua omissa asioissani ja auttaa minua mielellään					
11. Vapauttamisyksikön vankien kesken vallitsee mukava ilmapiiri					
12. Olen saanut asianmukaiset perustelut itseäni koskevissa päätöksissä					
13. Vapauttamisyksikön toimintaa koskevat esitteet ja ohjeet ovat selkeitä					
14. Vapauttamisyksikössä on hyvä suorittaa vankeusrangaistusta					
15. Vankien välistä kiusaamista ei suvaita					
16. Rangaistusajan suunnitelmani on tehty tarpeenmukaiset haluamani muutokset					
17. Vankien ja henkilökunnan suhteet ovat hyvät					
18. Henkilökunta kohtelee minua asiallisesti					
19. Toimintaan sijoittaminen on kohdaltani onnistunut hyvin					
20. Minut on perehdytetty hyvin työtoimintaan					
21. Olen saanut riittävästi ohjausta ja neuvontaa vankilan työtoiminnan töihin					
22. Olen tyytyväinen saamiini terveydenhuollon palveluihin					
23. Omatoiminen ruoanvalmistus on mukavaa					
24. Vapautumiseni valmistelu on kohdaltani toteutunut hyvin					
25. Tuomioni suoritus vapauttamisyksikössä on toteutunut mielestäni kokonaisuudessaan hyvin					

(Jatkuu)

Arvioi, miten yhteistyö on toiminut sinun ja seuraavien työntekijäryhmien kanssa:

Rastita (x) mielestäsi omien kokemuksiesi mukainen vaihtoehto.

Mikäli et ole toiminut ollenkaan jonkin työntekijäryhmän kanssa rastita (x) En osaa sanoa:

TYÖNTEKIJÄRYHMÄT	Erittäin hyvin	Hyvin	Ei huonosti ei hyvin	Huonosti	Erittäin huonosti	En osaa sanoa
johto (johtaja ja apulaisjohtaja)						
virastosihteerit (täytäntöönpanoasiat, vankipalkat)						
erityistyöntekijät (erityisohjaaja, psykologi, pastori)						
valvonta (vartijat, ohjaajat)						
työnjohtohenkilöstö						
terveydenhuolto (sairaanhoitajat, lääkärit)						

Vastaa vielä näihin taustakysymyksiin:

Sukupuolesi: nainen / mies, ikäsi vuosina _____ Vankilakertaisuus _____

Kuinka pitkään olet ollut vapauttamisyksikössä _____ v _____ kk _____ vko

Alleiviivaa oikea vaihtoehto: Olen vapautumassa / Olen lähdessä valvottuun koevapauteen

Kerro, mitkä asiat ovat parasta vapauttamisyksikössä:

Miten vapauttamisyksikön toimintaa voisi vielä parantaa?

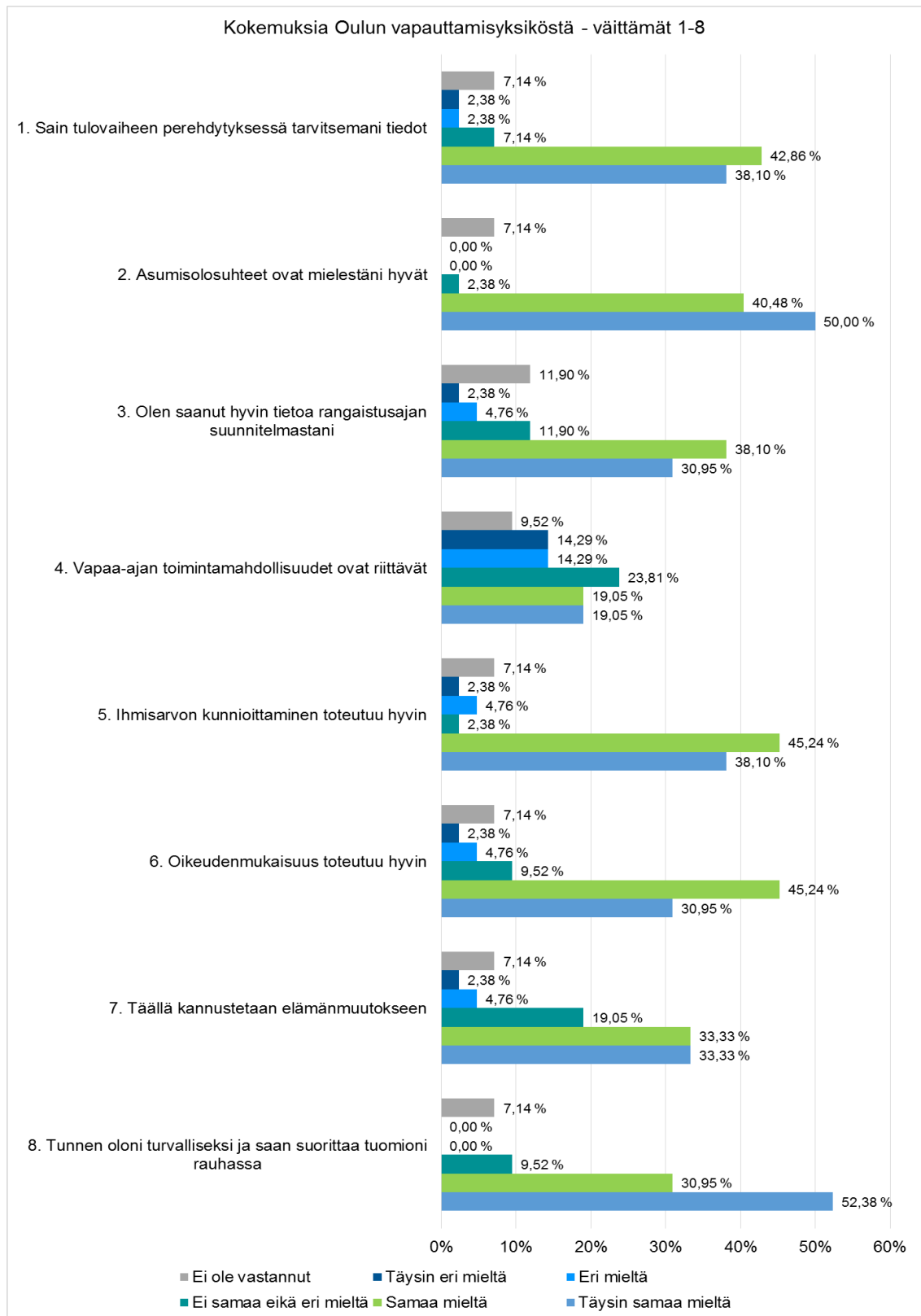

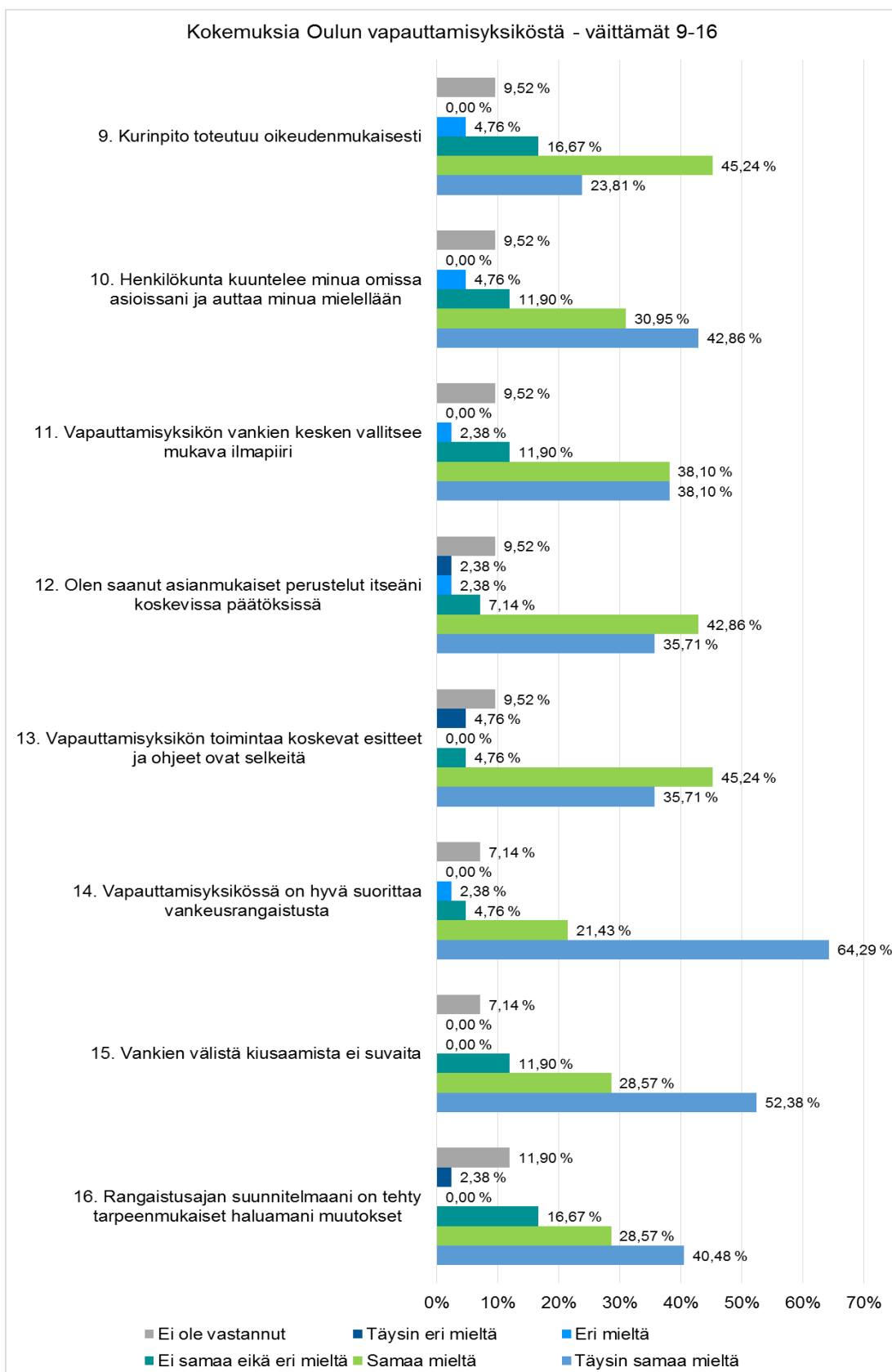
KIITOKSET PALAUTTEESTASI!

Henkilökunta

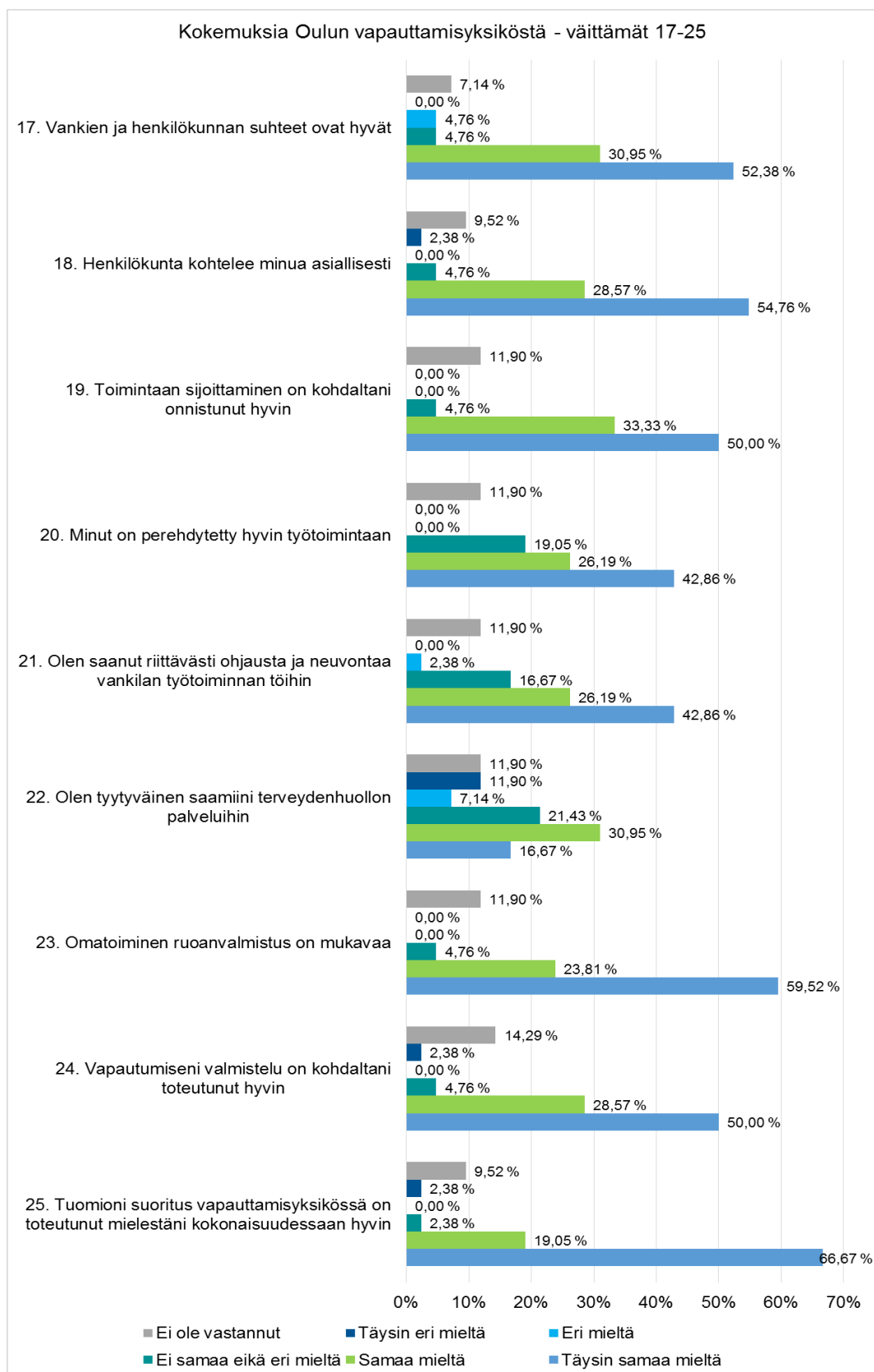
Liite 3: Kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä -palautekysely

(Jatkuu)

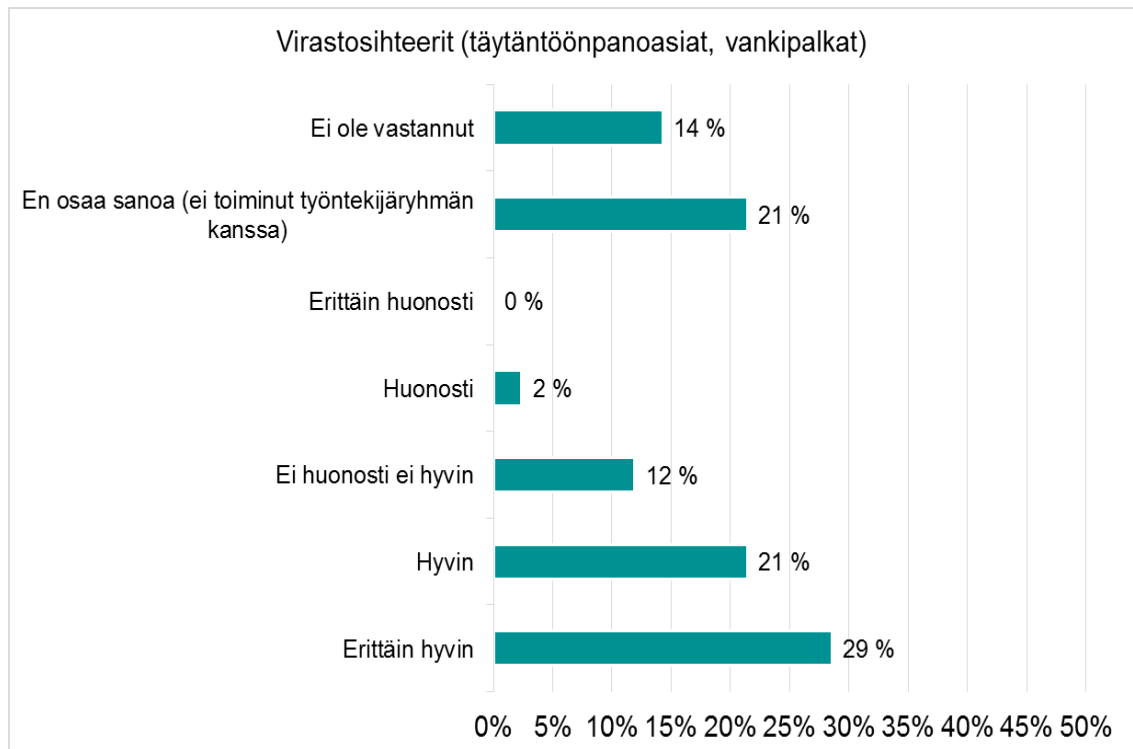
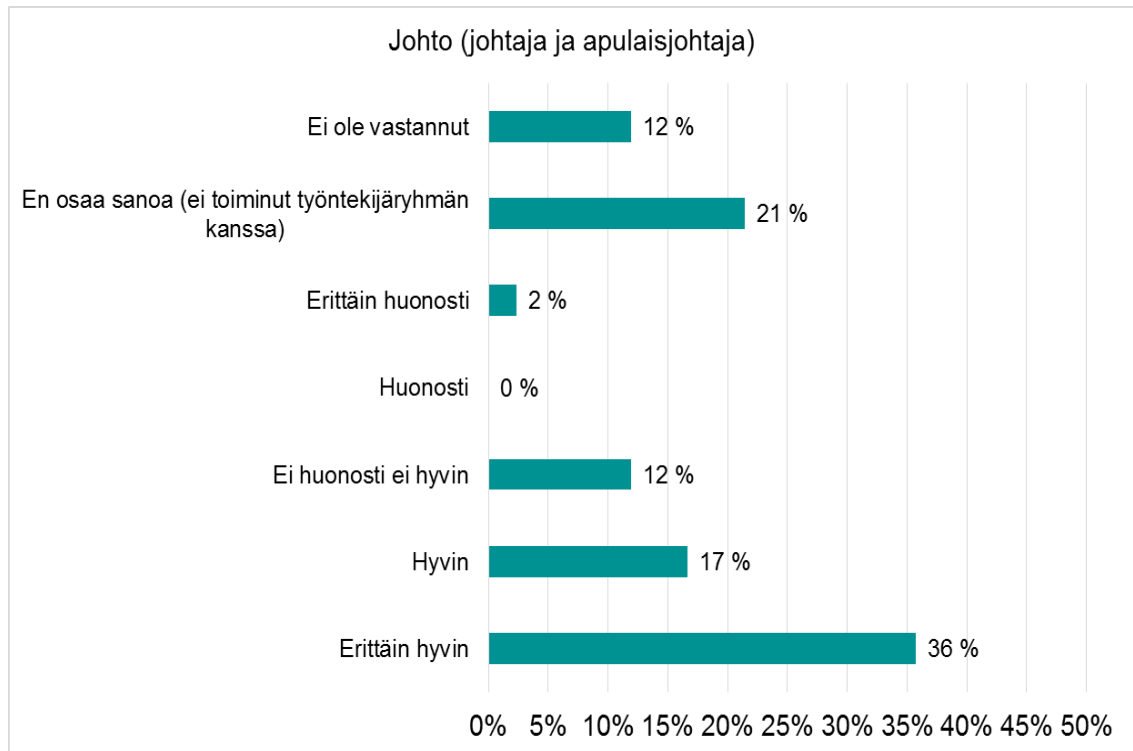

(Jatkuu)

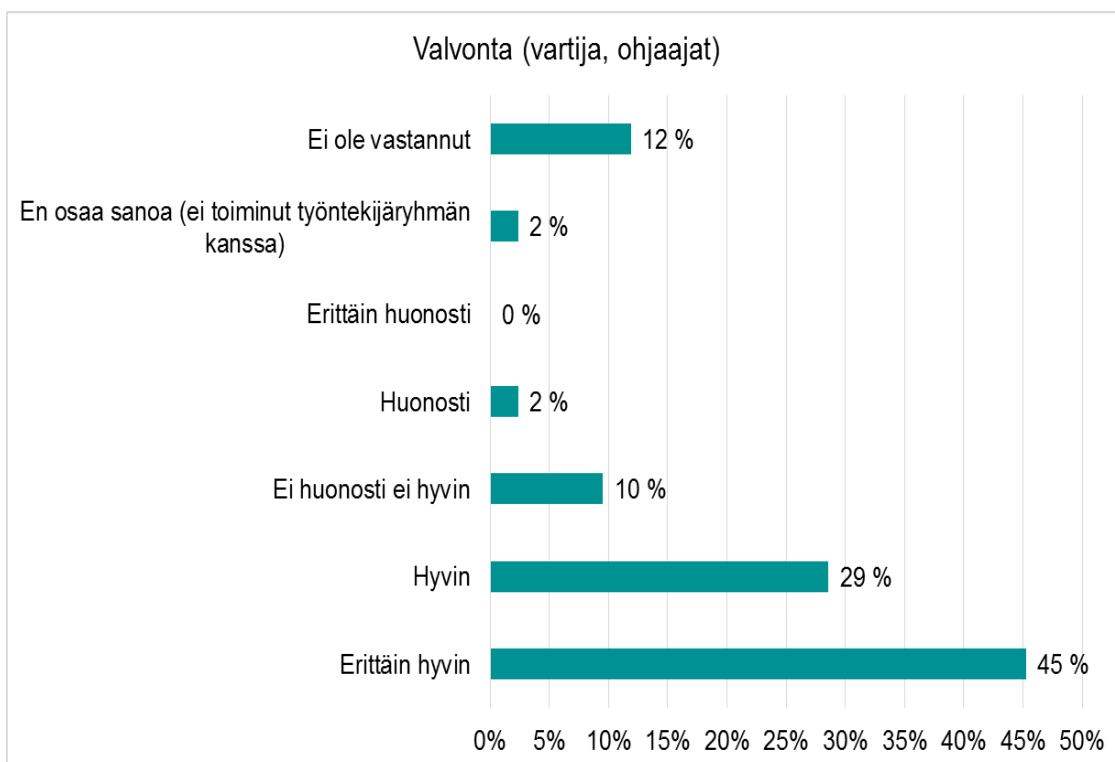
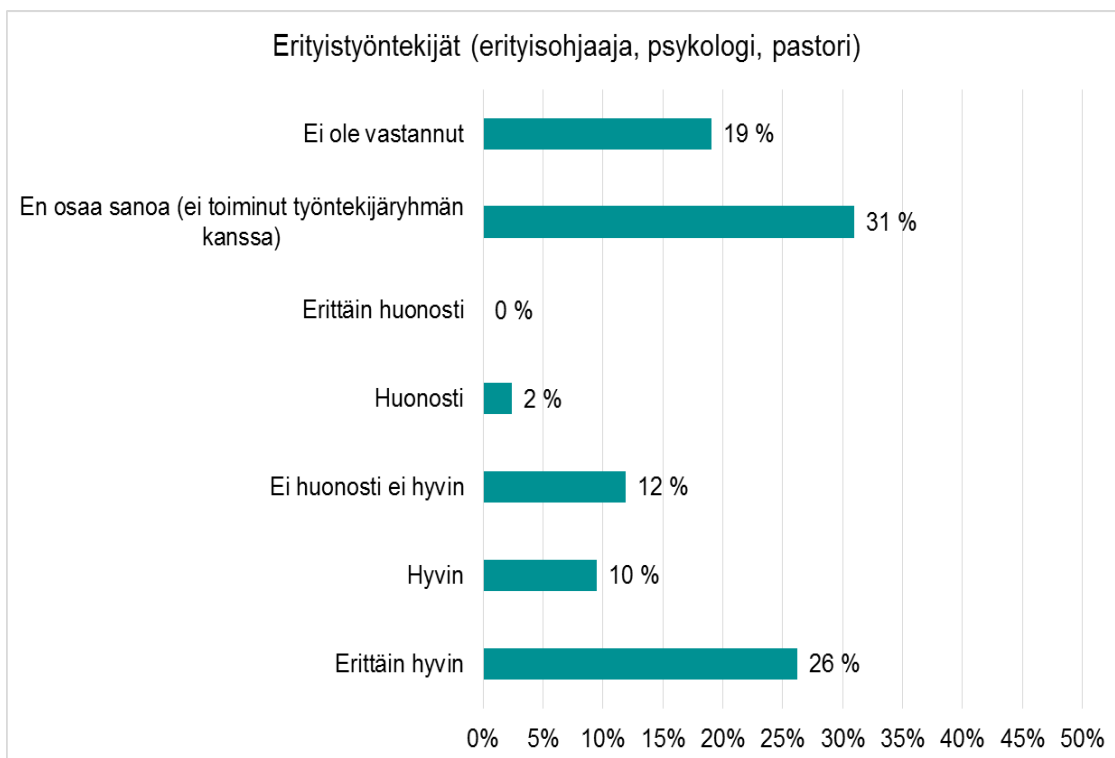

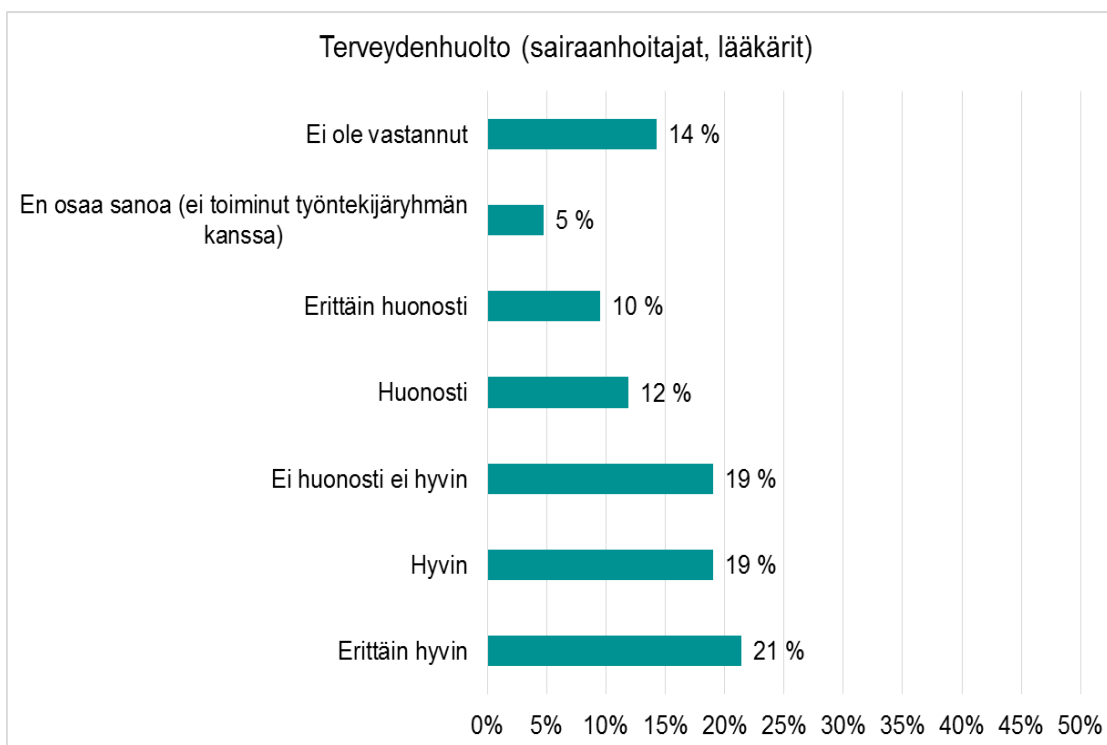
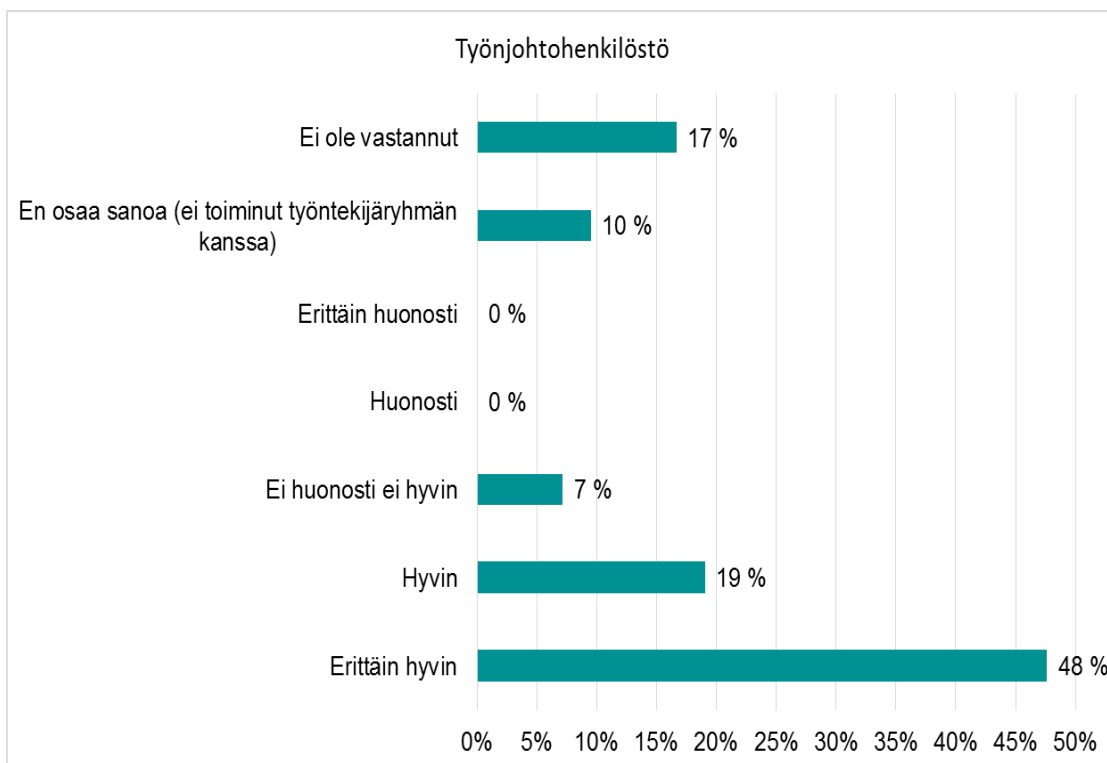
Liite 4: Yhteistyön toteutuminen työntekijäryhmittäin - palautekysely

(Jatkuu)

(Jatkuu)

Liite 5: Tutkimuslupa

Päätös

2.6.2016

30/332/2016

Krista Hemmilä & Elisa Heino
 Diakonia-ammattikorkeakoulu
 Uusikatu 46
 90100 OULU

Hakemuksenne 27.5.2016

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä varten. Tutkielman ohjaa lehtori Mika Alavaikko. Oulun vapauttamisyksikössä yhteistyöhenkilönämme toimii rikosseuraamusesimies Ritva Jalonen.

Tutkimuksen aihe ja tavoite

Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä

Tutkimuksen toteutus

Oulun vapauttamisyksikön henkilöstön ja vankien haastattelut, osallistuva havainnointi sekä vapauttamisyksikön keräämien palautekyselyjen analysointi.

Lupahakemus

Haette lupaa tutkimuksen suorittamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut ja osallistuva havainnointi tulee tehdä vankilan johtajan suostumuksella.

Haastateltavien osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen, havainnointiin ja haastatteluihin. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Osoite
 Lintulahdenkuja 4
 00530 HELSINKI

Puhelin
 029 56 88500

Telekopio
 029 56 88446

Sähköpostiosoite
 kirjamo.rise@om.fi

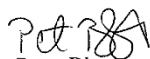
(Jatkuu)

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Oulun vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Pauli Nieminen
kehitysjohdaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Oulun vankilan johtaja
Itä- Pohjois - Suomen rikosseuraamusalueen johtaja

Liite 6: Kirjallinen suostumus tutkimukseen osallistumisesta

KIRJALLINEN SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN

SUOSTUMUS

Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan Elisa Heinon sekä Krista Hemmilän toteuttamaan haastatteluun aiheesta Vankien kokemuksia Oulun vapauttamisyksiköstä. Tiedostan että haastatteluani käytetään opinnäytetyöhön. Minulle on kerrottu tutkimuksen toteutuksesta ja taustoista riittävästi ja selvitetty, että minusta kerättäviä tutkimustietoja käsitellään luottamuksellisena sekä niin ettei henkilöllisyyteni ole tunnistettavissa.

Annan suostumukseni tutkimuksen tekemiseen ja haastattelun kirjaamiseen.

Aika ja paikka

Allekirjoitus